

Sametingets berättelse till riksdagen för 2025

Godkänd vid Sametingets sammanträde
14.4.2026, 18 §

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĠĠ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Sametingets berättelse till riksdagen för 2025

B 18/2026 rd

SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĢĢ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Innehåll

Sammandrag	6
Sametingets förslag till riksdagen för 2025	8
Förord	17
1. Sametingets uppgifter och resursutveckling	18
2. Utveckling av samernas språkliga och kulturella autonomi	22
3. Utvecklingen av samernas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter samt speciallagstiftning om samerna	28
4. Internationell verksamhet	36
5. Miljö, markanvändning och samenäringar	41
5.1. Bedömning av markanvändningens och planläggningens kumulativa konsekvenser för den samiska kulturen	41
5.2. Militärövningar i samernas hembygdsområde	44
5.3. Miljö	46
5.3.1 Anpassning till klimatiförändringen	47
5.3.2 Skogar och restaurering	47
5.3.3 Guldgrävning	48
5.4. Främjande av livskraften hos samernas traditionella näringar	50
5.4.1. Samisk renskötsel	53
5.4.2. Fiske	56
5.4.3. Jakt och samlande	60
5.4.4. Samiskt hantverk - duodji – tyeji - kiött-tuâj	62
5.4.5. Sameturism	64
6. Språkliga rättigheter	65
6.1. Utveckling av de språkliga förhållandena	65
6.2. Verkställande av samiska språklagen	70
6.3. Verksamhet och resurser vid byrån för samiska språket	75
6.4. Digitalisering	78
6.5. Sámi Giellagáldu	83
6.6. Språksamarbete	86
7. Social- och hälsovårdstjänster, informationsproduktion och social trygghet	88
7.1 Tillgång till samiska och kulturanpassade tjänster inom social- och hälsovården	90

7.2. Informationsproduktion om social- och hälsovårdstjänster för samer	95
7.3. Utveckling av samernas sociala trygghet	102
7.4. Främjande av samernas välfärd samt utvecklingsverksamhet	108
7.5. Påverkansarbete inom social- och hälsovårdssektorn och tillräckliga resurser	111
8. Utbildning, undervisning och läromedelsarbete	114
8.1. Utvecklingen av samernas utbildningspolitik	116
8.1.1 Reviderade sametingslagen	116
8.1.2 Avskaffandet av vuxenutbildningsstödet	118
8.1.3 Stöd för lärandet som helhet	120
8.1.4 Användning av AI inom småbarnspedagogiken och utbildningen	122
8.1.5 Förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen i frågor som gäller utbildning och språkliga rättigheter	123
8.2. Undervisning i samiska och på samiska	126
8.3. Distansundervisning i samiska språk	129
8.4. Läromaterialarbete på samiska och förutsättningar för det	132
9. Småbarnspedagogik	135
9.1. Tillgången till småbarnspedagogik på samiska	137
9.2. Kultur- och språkboverksamheten	139
9.3. Tillgången till personal inom småbarnspedagogiken	141
10. Samisk kultur och samiskt kulturarv	143
10.1 Samiskt kulturarv och traditionell kunskap	144
10.2. Främjande av samisk kultur och konst	149
10.3. Kulturverksamhet och evenemangsproduktion för samiska barn och unga	151
10.3.1. Konsekvenser för samiska barn och unga	151
10.3.2. Samhälleliga och rättsliga konsekvenser	152
10.3.3. Centraler, finansiering och utmaningar med verksamheten	154
11. Samiska ungdomars rättigheter, delaktighet och uppfyllandet av dem	156
11.1. Samiska ungdomars delaktighet i beslutsfattandet	157
11.2. Ungdomsrådets verksamhet och resurser	158
11.3. Ungdomsarbete på samiska	161
12. Källor	164
Bilagor:	169
Mål för Sametingets valperiod 1.9.2024–31.12.2027	169

Sammandrag

Sametingets berättelse till riksdagen 2025 behandlar utvecklingen av samernas språkliga och kulturella autonomi, grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter samt samernas levnadsförhållanden under berättelseåret. En central händelse under berättelseåret var ikraftträdandet av den reviderade sametingslagen den 1 augusti 2025, som stärkte Sametingets ställning som samernas representativa självstyrelseorgan och preciserade myndigheternas samarbetskyldighet och förhandlingsplikt. Trots framstegen i lagstiftningen visar berättelsen att de faktiska förutsättningarna för autonomi ännu inte uppfylls fullt ut. De centrala utmaningarna har att göra med långvarig strukturell resursbrist, varierande genomslagskraft i förhandlingspraxisen och brister i myndigheternas konsekvensbedömningar.

Brister i tillgodoseendet av samernas grundläggande fri och rättigheter och mänskliga rättigheter förekommer i synnerhet i beslutsfattande som gäller markanvändning, miljö, näringar och språkliga rättigheter, där konsekvenserna för samernas rättigheter varken bedöms tillräckligt heltäckande eller kumulativt. Tillgodoseendet av samernas rättigheter är allt starkare bundet till beslutsfattande på internationell nivå och EU-nivå, men där har samerna bristfälliga möjligheter att delta och påverka.

Livskraften hos de traditionella samiska näringarna försvagas i synnerhet av strukturella faktorer i anslutning till markanvändningen, miljöns tillstånd och klimatförändringen samt av bristfälliga juridiska och administrativa lösningar. Renskötseln, fisket, jakten och samlandet, det samiska hantverket (duodji – tyeji - kiõtt-tuåjj) och sameturismen utsätts för mycket stort tryck som direkt återspeglas i samernas grundlagstryggade rätt att upprätthålla och utveckla sin egen kultur. Lagstiftningen om renskötsel identifierar inte den samiska renskötselns speciella karaktär eller de skyldigheter som följer av urfolkens rättigheter. Näringsutvecklingen begränsas av bristen på riktade finansieringsinstrument, och de nuvarande allmänna utvecklings och EU finansieringskanalerna svarar inte på de behov som uppstår i det samiska samhället.

För att samernas språkliga rättigheter ska tillgodoses krävs fortsättningsvis konsekventa, långsiktiga och tillräckliga resurser. Tillgången till tjänster på samiska är bristfällig, de digitala myndighetstjänsterna förverkligas än så länge inte jämnt på samiska, och tillgången till språkkunnig personal har försämrats bland annat på grund av att vuxenutbildningsstödet har dragits in och på grund av nedskärningar i understöden enligt den samiska språklagen. För att de samiska

språken ska vara livskraftiga förutsätts permanenta utvecklingsresurser samt stabil finansiering av Sámi Giellagáldus verksamhet.

Det förekommer betydande och strukturella brister i tillgången till social och hälsovårdstjänster på samiska och tjänster som beaktar den samiska kulturen, vilket försämrar tillgodoseendet av samernas språkliga och kulturella rättigheter som tryggas i grundlagen.

Tillgången till tjänster varierar mellan olika områden och språk, särskilt när det gäller enare och skoltsamiska, och utvecklingen försvåras av personalbrist, otillräcklig finansiering och bristfällig informationsproduktion.

Det finns fortfarande betydande utmaningar i genomförandet av utbildning och småbarnspedagogik på samiska, vilket försämrar de samiska språkens livskraft och en jämlik tillgång till undervisning. Det är i synnerhet svårt att få tillräckligt med personal som talar samiska och är kulturellt kompetent, tillgången till läromedel är bristfällig och det förekommer ojämlikheter i tjänsterna mellan olika områden och språk. Distansundervisning och småbarnspedagogik är viktiga metoder för att trygga undervisningen på samiska och den tidiga språkinläringen, men deras kontinuitet har inte säkerställts med permanenta strukturer eller permanent finansiering.

Att trygga samekulturen, kulturarvet och de samiska ungdomarnas delaktighet är en central förutsättning för att samernas rättigheter ska tillgodoses. Överföringen av kultur, konst och traditionell kunskap från en generation till en annan och de ungas möjligheter att vara med och fatta beslut som gäller dem själva är sårbara på grund av otillräckliga resurser och osäkerhet i verksamheten.

Slutsatsen är att även om samernas språkliga och kulturella autonomi har stärkts genom lagstiftning, uppfylls de faktiska förutsättningarna för självstyrelse ännu inte till fullo. De centrala bristerna gäller säkerställandet av bestående och tillräcklig finansiering, ett konsekvent och verkningsfullt verkställande av förhandlingsplikten och samarbetsskyldigheten samt att konsekvenserna för samernas rättigheter varken identifieras eller bedöms systematiskt inom alla förvaltningsområden. Riksdagen har ett konstitutionellt ansvar att se till att samernas rättigheter som tryggas genom grundlagen och internationella människorättskonventioner tillgodoses även i praktiken. Det kräver aktiv uppföljning av verkställandet av lagstiftningen, tillräckliga och förutsägbara resurser samt konsekvent respekt för samernas självstyrelse i allt offentligt beslutsfattande.

Sametingets förslag till riksdagen för 2025

1. Sametingets uppgifter och resurser

- Trygga tillräcklig, bestående och förutsägbar grundfinansiering till Sametinget.
- Säkerställ att separat dimensionerade tilläggsresurser anvisas för verkställandet av sametingslagen.
- Fastställ bestående personal- och expertresurser för att påverka förhandlingar och samarbete samt för att påverka på internationell och EU-nivå.
- Utveckla finansieringsstrukturerna så att de faktiska förutsättningarna för Sametingets självstyrelse inte grundar sig på osäkra finansieringslösningar.

2. Samernas självstyrelse

- Utbilda myndigheter och andra som sköter förvaltningsuppgifter om samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § i den nya sametingslagen.
- Beakta förslagen i anslutning till Sametingets budget och trygga tillräckliga resurser för att genomföra och utveckla samernas språkliga och kulturella autonomi.

3. Samernas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter samt speciallagstiftning

- Beakta samernas grundlagsenliga rättigheter i beslutsfattandet i anslutning till markanvändningen i samernas hembygdsområde och i tillståndsförfarandet i samband med markanvändningsprojekt.
- Anvisa finansiering för att utveckla den samiska kulturen.
- Inrätta en samisk näringsfond.
- Utbilda myndigheter och andra som sköter förvaltningsuppgifter om samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § i den nya sametingslagen.
- Utveckla metoden för att bedöma de kumulativa konsekvenserna för samernas kultur i samband med lagstiftningsprojekt.
- Utveckla ett system som ersätter vuxenutbildningsstödet.
- Omarbeta den samiska språklagen.
- Skapa en egen lag och förvaltning för samernas renskötsel i samarbete med de samiska rensköterna och Sametinget.
- Trygga samernas rättigheter i lagen om områdesanvändning och annan lagstiftning om områdesanvändning bättre än i nuläget.

4. Internationell verksamhet

- Skapa permanenta strukturer för samerna att delta i EU och i utarbetandet av Finlands ståndpunkter i EU.
- Säkerställ tillräcklig och permanent finansiering av Sametingets internationella verksamhet.

5. Miljö, markanvändning och samiska näringar

Konsekvensbedömning och militärövningar

- Utveckla en metod för att bedöma de kumulativa konsekvenserna för samernas kultur och förankra den hos myndigheterna.
- Skapa verksamhetsprinciper för Försvarsmakten för samernas delaktighet i anslutning till övningsverksamhet inom samernas hembygdsområde och skapa samarbetskanaler mellan Försvarsmakten och Sametinget.
- Skapa en gemensam urfolkspolitik för Nato och anvisningar för att beakta samernas rättigheter samt verksamhetsprinciper för samernas delaktighet i alla Natoländer.
- Integrera samisk representation och sakkunskap om samerna i Natos strukturer.
- Revidera lagstiftningen så att samernas rättigheter tillgodoses även när det gäller ersättning för skador orsakade av militärövningar.

Miljö

- Beredning av en plan för samernas anpassning till klimatförändringen och finansiering som behövs för anpassningsåtgärderna.
- Kartläggning av gamla skogar i samernas hembygdsområde utifrån kriterierna från arbetsgruppen Luonnonmetsät Sápmi.
- Skydd av gamla skogar och skogar i naturtillstånd inom samernas hembygdsområde.
- Främjande av samernas rättigheter i Säkerhets- och kemikalieverkets och Tillstånds- och tillsynsverkets tillståndspraxis i enlighet med den nya sametingslagen.

Samiska näringar

- Producera statistikuppgifter om samernas traditionella näringar med hjälp av utredningar.
- Inrätta en samisk näringsfond.
- Skapa en egen lag och förvaltning för samernas renskötsel i samarbete med de samiska renskötarna och Sametinget.

- Utveckla stödsystemet för samisk renskötsel i samarbete med de samiska rensköterna och Sametinget.
- Skapa en separat del för samer i lagen om strukturstöd för renhus-hållning och naturnäringar eller stifta en egen speciallag.
- Möjliggör fri och omfattande fångst av puckellax med olika fångst-metoder på den finska sidan medan fisken fortfarande är ätlig.
- Fiskestadgan för Tana älv ändras så att Norge inte ensidigt kan fatta beslut om att dämna upp Tana älv med hjälp av en tvärdamm.
- Genomför en undersökning av vilka effekter förändringarna i havs-området har på atlantlaxen.
- Ersätt samiska fiskerättsinnehavare och Utsjoki kommun för totalför-buden mot laxfiske i Tana älv som inleddes 2021.
- Inkludera samerna som en egen fiskargrupp i kvotbeslutet för fiske som gäller samernas hembygdsområde.
- Erkänn samernas rättigheter i lagstiftningen som reglerar jakten.
- Planera förvaltningen av beståndet av stora rovdjur på ett socialt hållbart sätt.
- Permanent finansiering till Duodji Akademiiia.
- Stärk samernas traditionella hantverks ställning som näring.
- Stöd livskraften hos samiskt hantverk och trygga finansieringen.
- Stöd samiskt hantverksföretagande.
- Finansiera upprätthållande av certifikat för samisk turism.

6. Språkliga rättigheter

- Finansiering ska beviljas för utveckling av det samiska språket (400 000 euro).
- Särskild uppmärksamhet måste fästas vid att stimulera skolksamiskan inom alla samhällsområden.
- Möjliggör för vuxna att studera samiska antingen med vuxenutbildningsstöd, genom att höja anslaget enligt 31 § i samiska språklagen eller genom en ny finansieringsmekanism.
- Den samiska språklagen revideras.
- Översättarresurserna vid byrån för samiska språket bör stärkas.
- I myndigheternas finansiering beaktas kraven i samiska språklagen och tillräckliga resurser säkerställs för verkställandet av lagen.
- Säkerställ ekonomiska resurser som en del av ett planerings- och utvecklingsunderstöd på 400 000 euro för de samiska språken, som Sametinget i samarbete med olika aktörer kan använda för att främja utvecklingen av digitala tjänster och program på samiska.
- Staterna ska säkerställa en tillräcklig och permanent finansieringsmodell för Sámi Giellagáldus verksamhet, eftersom Finland, Sverige och Norge har deltagit i utvecklingen av Sámi Giellagáldus nuvarande organisationsmodell.
- Undersök möjligheterna att grunda ett nationellt forum för att genomföra IDIL 2022–2032 tillsammans med Sametinget.

7. Social- och hälsovårdstjänster och social trygghet

- Trygga kontinuiteten i det statsunderstöd som anvisats för att trygga och utveckla social- och hälsovårdstjänsterna på samiska och höj nivån på det så att det är möjligt att beakta alla ålders-, klient- och språkgruppers behov.
- Förbättra tillgången till samiskspråkig social- och hälsovårdspersonal bland annat genom att stärka finansieringen som stöder deltagande i språkutbildningar och inrätta ett riksomfattande utvecklingsprogram för social- och hälsovården.
- Etablera verksamheten i den samiska enheten för psykosocialt stöd Uvjj - Uvjâ - Uvja med hjälp av separat lagstiftning och finansiering.
- Inled separata åtgärder för att stärka boendeservice för äldre på samiska och enligt den samiska kulturen inom samernas hembygdsområde.
- Stärk beaktandet av samernas rättigheter som urfolk i reformen av den sociala tryggheten och lagändringarna samt säkerställ konsekvensbedömningen.
- Inrätta en separat arbetsgrupp för samernas sociala trygghet som stöd för beredningen i den parlamentariska kommittén för social trygghet, vars uppgift är att stärka beredningsunderlaget i en situation där registeruppgifterna är bristfälliga.
- Stärk forskningsdata och kunskapsunderlaget om samerna genom att öka THL:s och FPA:s resurser i frågor som rör samerna, uppdatera utredningen om samernas sociala trygghet (föregående Faurie 2011) och stärk resurserna för Sametingets social- och hälsovårdssektor.
- Förbättra samiska renskötarens sociala trygghet genom att förnya lagen om vikariehjälp för renskötare så att den blir mer jämlik och familjevänlig.
- Utveckla LPA:s tjänst Ta hand om renskötaren så att samernas språkliga och kulturella rättigheter beaktas bättre i genomförandet av tjänsten.

8. Utbildning, undervisning och läromedelsarbete

- Främja verkställandet av de åtgärdsförslag som arbetsgruppen för utveckling av de samiska språken och undervisningen på samiska lagt fram i sin utredning så att den samiska personalens resurser och möjligheter till fortbildning stärks, i synnerhet i fråga om skoltsamiska och enaresamiska.
- Öka utbildningens omfattning för personal inom småbarnspedagogiken och undervisningen.
- Utarbeta ett utvecklingsprogram för att utveckla utbildningen av personal inom social- och hälsovården.
- Främja förslaget som lyfts fram i utredningen av arbetsgruppen för utveckling av undervisningen i samiska språk och på samiska om att utveckla utbildningen av samiskspråkiga speciallärare samt om att föreslå en utbildningsenhet för samiskspråkiga speciallärare vid Uleåborgs universitet.
- Se till att speciallärarstudierna beaktar de samiska speciallärares specialkompetensbehov genom att utnyttja det undervisningsutbud i samisk kultur, samiska språk och samisk pedagogik som redan finns vid universitetet.
- Vidta fortsatta åtgärder speciellt på lagstiftningsnivå för att trygga rätten till stöd för lärande på samiska på ett tydligt och förpliktande sätt.
- Vidta åtgärder för att utbilda och rekrytera personal för specialundervisning och stöd för lärande på samiska.
- Säkerställ att reformen av stödet för lärande kan tillgodose samiska elevernas behov och trygga att deras språkliga rättigheter tillgodoses på ett jämlikt sätt.

- Systemens konsekvenser för urfolket bedöms separat.
- Utveckla kulturellt och språkligt lämpliga lösningar samt säkerställ att systemen för artificiell intelligens inte förvärrar befintliga ojämlikheter i utbildningen.
- Etablera distansundervisning som en del av utbildningssystemet med hjälp av en tillräcklig, bestående och förutseende finansieringsmodell.
- Stärk den riksomfattande handledningen av distansundervisningen för att säkerställa jämlikhet, undervisningens kvalitet och flexibla läroplanslösningar.
- Trygga lärar och stödresurser samt lärarnas fortbildning och det pedagogiska stödet för distansundervisning så att de motsvarar växande och olika inlärningsbehov.

Läromedelsarbete

- Etablera läromedelsarbetet med hjälp av en flerårig och förutsägbar finansieringsmodell för alla samiska språk.
- Trygga permanent underhåll och utveckling av digitala läromedel samt läromedel för specialundervisning på alla samiska språk i finansieringsbesluten.
- Skapa ett ersättande stödsystem efter att vuxenutbildningsstödet drägs in för att trygga utbildningen av samiskspråkig personal.

9. Småbarnspedagogik

- Statsunderstödet för kultur- och språkboversamhet måste höjas till 1,9 miljoner euro och dess kontinuitet tryggas.
- Vuxenutbildningsstödet och anslaget enligt 31 § i samiska språklagen borde återställas till den tidigare nivån.
- Kultur- och språkboversamhetens ställning inom småbarnspedagogiken bör stärkas och kultur- och språkboversamheten identifieras i lagen om småbarnspedagogik.

10. Samisk kultur och samiskt kulturarv

- Höj anslaget för samisk kultur till en tillräcklig nivå.
- Stärk samernas verksamhetsförutsättningar genom att utveckla stödformerna och det gränsöverskridande samarbetet.
- Säkerställ ett fullständigt verkställande av Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet.
- Trygga verksamheten vid Sametingets centraler genom långsiktig, förutsägbar och tillräcklig finansiering.
- Etablera verksamhetsförutsättningarna för Duodji Akademii.
- Höj finansieringen till konstevenemanget för samiska ungdomar till en nivå som gör det tillgängligt för alla samiska barn och unga oberoende av bostadsort.

11. Samiska ungdomars rättigheter och delaktighet

- Trygga det samiska och kulturella ungdomsarbetet genom att säkerställa jämlik tillgång till ungdomstjänster på samiska i enlighet med samiska språklagen och ungdomslagen.
- Stärk Sametingets ungdomsråds resurser och etablera Dihtosis verksamheten som en del av ungdomsrådets permanenta verksamhet.

Förord

Sametingets berättelse till riksdagen för 2025 ges vid en tidpunkt som är exceptionellt viktig med tanke på samernas språkliga och kulturella autonomi. Under berättelseåret trädde den reviderade sametingslagen i kraft, vilket stärkte sametingets ställning som ett representativt självstyrelseorgan för samerna och preciserade myndigheternas skyldigheter att förhandla och samarbeta med Sameetinget i frågor som påverkar samernas rättigheter.

Denna berättelse granskar utvecklingen under 2025 med tanke på tillgodoseendet av samernas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter, språkliga rättigheter, kultur och traditionella näringar samt samernas autonomi. I berättelsen bedöms hur lagstiftningen och myndighetsverksamheten påverkar samernas rättigheter och observerade brister och utvecklingsbehov framförs. Granskningen bygger på Sametingets verksamhet, förhandlingar, utlåtanden och praktiska erfarenheter från berättelseåret.

Sametinget anser att det är viktigt att samernas rättigheter enligt grundlagen och internationella människorättskonventioner tillgodoses även i praktiken. Detta förutsätter förutom ändamålsenlig lagstiftning även tillräckliga och förutsägbara resurser samt en genuin och rättidig dialog med myndigheterna. Under berättelseåret har det observerats att de faktiska förutsättningarna för autonomi fortfarande inte har uppfyllts till alla delar trots reformen av sametingslagen, i synnerhet i fråga om resursernas tillräcklighet och förhandlingspraxis.

Syftet med berättelsen är att stödja riksdagen i dess konstitutionella uppgift att följa upp tillgodoseendet av grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter samt bedöma samernas ställning och utvecklingen av deras rättigheter i Finland. Sametinget lägger i samband med berättelsen fram förslag till åtgärder i enlighet med 7 § i sametingslagen i syfte att stärka samernas autonomi och säkerställa att samernas rättigheter tillgodoses på ett jämlikt och långsiktigt sätt.

1. Sametingets uppgifter och resursutveckling

Förslag till riksdagen:

Trygga tillräcklig, bestående och förutsägbar grundfinansiering till Sametinget.

Säkerställ att separat dimensionerade tilläggsresurser anvisas för verkställandet av sametingslagen.

Fastställ bestående personal- och expertresurser för att påverka förhandlingar och samarbete samt för att påverka på internationell och EU-nivå.

Utveckla finansieringsstrukturerna så att de faktiska förutsättningarna för Sametingets självstyrelse inte grundar sig på osäkra finansieringslösningar.

Enligt grundlagen har samerna som urfolk rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelsen tryggar samernas ställning som urfolk och de rättigheter som följer av det i enlighet med internationella konventioner¹. Kultur förstås som ett brett begrepp i bestämmelsen. Bestämmelsen är inte begränsad enbart till tryggande och utveckling av de språkliga rättigheterna, utan den sträcker sig längre och tryggar samernas kultur som också omfattar deras traditionella näringar, exempelvis renskötsel, fiske, jakt, samlande och hantverk (Duodji), även när de utövas i modern form.

Sametingets uppgifter grundar sig på sametingslagen (974/1995, ändr. 414/2025). Sametinget är samernas representativa självstyrelseorgan i Finland. Sametingets centrala uppgift är att

- fatta beslut i ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk och
- förverkliga samernas självbestämmanderätt.

I dessa ärenden utövar Sametinget sin beslutanderätt så som det föreskrivs i lagen, lägger fram initiativ och gör framställningar hos myndigheterna samt avger utlåtanden.

I övriga ärenden främjar sametinget tillgodoseendet av samernas självbestämmanderätt. Med detta avses att sametinget har rätt att främja tillgodoseendet av samernas rättigheter även i sådana frågor som inte hör till folkets interna angelägenheter. Detta framhäver samernas rätt till växelverkan och att framföra samernas åsikter även i sådana frågor som gäller urfolket och som sametinget inte själv kan besluta om.

Sametingets lagstadgade uppgifter konkretiseras inom olika sektorer och förvaltningsområden. Närmare information om dessa uppgifter och deras genomförande finns i de sektorspecifika avsnitten i denna berättelse.

Resursutveckling

Under de senaste åren har Sametingets lagstadgade uppgifter utvidgats och preciserats. Särskilt reformen av sametingslagen som trädde i kraft den 1 augusti 2025 har stärkt Sametingets behörighet och roll i beslutsfattande som rör samerna. Trots att uppgiftsfältet har utvidgats har resursutvecklingen inte på motsvarande sätt varit förutsägbar eller ökat, utan finansieringen har varit instabil och även innefattat betydande nedskärningar. I statsbudgeten för 2025 riktade sig nedskärningen av finansieringen till Sametinget (-202 000 €) direkt till skötseln av lagstadgade uppgifter. Nedskärningarna drabbade i synnerhet förmågan hos Sameting-

¹RP 309/1993 rd, s. 65, RP 248/1994 rd

ets organ att fatta beslut, förhandlings- och samarbetsverksamheten med myndigheterna samt förvaltningen, exempelvis stödet till personalens arbetarskydd och utbildning samt vikariearrangemang. Nedskärningarna försämrade Sametingets verksamhetsförutsättningar i ett läge där uppgiftsfältet samtidigt blev större.

Den reviderade sametingslagen stärkte Sametingets ställning i fråga om den språkliga och kulturella autonomin, preciserade myndigheternas förhandlingsplikt och i 2 § i lagen framhävdes statens skyldighet att trygga ett tillräckligt anslag för att sköta de lagstadgade uppgifter som Sametinget har.

Samtidigt har det konstaterats att de verkliga resurskonsekvenserna av verkställandet av sametingslagen ännu inte kan bedömas på ett tillförlitligt sätt. Tilläggsanslagens dimensionering har förblivit osäker och finansieringsutvecklingen har tills vidare inte motsvarat de lagstadgade skyldigheterna att trygga de faktiska förutsättningarna för självstyrelse. Detta utgör en risk för möjligheten att kunna genomföra Sametingets lagstadgade uppgifter fullt ut.

Finansieringsnivån för Sametingets verksamhet har sedan Sametinget inrättades (1996) inte motsvarat omfattningen av de lagstadgade uppgifterna och ansvaret som följer av dem, vilket har lett till strukturella resursbrister. Detta har årligen begränsat Sametingets möjligheter att sköta uppgifterna till fullo. Utöver de lagstadgade uppgifterna har resursbristen påverkat personalresurserna och verksamhetsresurserna samt utvecklingen av förvaltningen och personalens arbetssäkerhet.

Sannings- och försoningskommissionen för samer har bedömt att i synnerhet fullgörandet av förhandlingsplikten mellan myndigheterna och Sametinget förutsätter att Sametinget har tillgång till tillräckliga och permanenta personal, expert och beredningsresurser. Utan dessa förutsättningar kan förhandlingarna inte genomföras genuint, i rätt tid och jämlikt i förhållande till statsförvaltningens omfattande beredningskapacitet².

Sametinget anser att 2 § i sametingslagen betonar statens skyldighet att trygga tillräckliga och stabila resurser åt Sametinget för att autonomin de facto ska fungera även i praktiken. I den praktiska verksamheten märks resursunderskottet bland annat på följande sätt:

- man hinner inte bereda ärenden i tid,
- man inte kan förbereda sig inför förhandlingarna med tillräcklig sakkunskap,
- tyngdpunkten ligger på utlåtanden och korrigerande ställningstaganden, inte på förutseende påverkan
- beslutsfattandet inskränks till obligatoriska minimum.

² Statsrådets publikationer 2025:100, s. 11–12

Under justitieministeriets huvudtitel i stadsbudgeten³ har för 2026 reserverats 4 895 000 euro för understöd för upprätthållande av samernas kulturella autonomi. Anslaget innefattar flera öronmärkta poster och därför är det allmänna understödet till Sametinget klart mindre än det totala anslaget. Statsunderstödet fördelas enligt följande:

Upprätthållande av kulturell autonomi (totalt)	4 895 000
varav understöd enligt 31 § i samiska språklagen	120 000
varav hyresunderstöd för Sajos	1 481 000
Statsunderstöd till Sametinget	3 294 000

Efter understödet enligt samiska språklagen och hyresunderstödet för Sajos blir det egentliga allmänna understödet till Sametinget 3 294 000 euro. Det används för att finansiera Sametingets lagstadgade uppgifter, förvaltning och det praktiska genomförandet av självstyrelsen.

³ med moment 25.01.50

2. Utveckling av samernas språkliga och kulturella autonomi

Förslag till riksdagen:

Utbilda myndigheter och andra som sköter förvaltningsuppgifter om samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § i den nya sametingslagen.

Beakta förslagen i anslutning till Sametingets budget och trygga tillräckliga resurser för att genomföra och utveckla samernas språkliga och kulturella autonomi.

Samernas språkliga och kulturella autonomi och dess utvecklingsmöjligheter är framför allt beroende av de ramar som lagstiftningen fastställer och av de ekonomiska resurserna.

I Finland bestäms innehållet i samernas självstyrelse enligt de bestämmelser om samernas grundläggande fri- och rättigheter och självstyrelse som tryggas i grundlagen (731/1999) och enligt folkrätten. Enligt 17 § 3 mom. i grundlagen har samer såsom urfolk rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Enligt 121 § 4 mom. i grundlagen har samerna inom sitt hembygdsområde språklig och kulturell autonomi enligt vad som bestäms i lag. Enligt 1 § 1 mom. i sametingslagen (974/1995) ska samerna såsom ett urfolk för förverkligandet av deras självbestämmanderätt tillförsäkras kulturell autonomi inom samernas hembygdsområde i ärenden som angår deras språk och kultur. För skötseln av ärenden som hör till den kulturella autonomin ska samerna utöva sin självbestämmanderätt och genom val som förrättas bland dem välja ett sameting.

Sametingslagen från 1995 härstammar från en tid då utvecklingen av den internationella urfolksrätten fortfarande var i det inledande skedet. Till exempel etablerades principen om fritt och informerat förhandssamtycke (FPIC)¹ i folkrätten först efter att sametingslagen trädde i kraft 1995, vilket innebar att principen inte framträdde tydligt i lagen. Den tid som sametingslagen från 1995 var giltig präglades av statiskhet, och det märktes i synnerhet på att Sametingets rättsliga ställning var oföränderlig och outvecklad i lagen. Avsikten var ursprungligen att med tiden skapa innehåll för autonomin genom att utveckla bestämmelserna i sametingslagen och därigenom stärka Sametingets ställning som en central aktör och genomförare av självstyrelsen. Före 2025 hade det dock inte gjorts en enda ändring i sametingslagen för att främja utvecklingen av självstyrelsen och därmed hade läget varit oförändrat i decennier².

Reformen av sametingslagen

Berättelseåret var viktigt med tanke på utvecklingen av samernas språkliga och kulturella autonomi. Riksdagen godkände lagen om ändring av sametingslagen (414/2025) den 19 juni 2025 och ändringen trädde i kraft den 1 augusti 2025³. Den nya sametingslagen är ett resultat av långvarigt arbete av samerna och finska staten och den är ett betydande framsteg med tanke på samernas rättigheter och utvecklingen av samernas språkliga och kulturella autonomi. Syftet med reformen av lagen är att skydda och främja tillgodoseendet av samernas självbestämmanderätt samt att förbättra verksamhetsförutsättningarna för samernas språkliga och kulturella autonomi och sametinget. För första gången sedan 1995 gjordes ändringar i lagen som för samernas språkliga och kulturella autonomi och självbestämmanderätt framåt.

Självbestämmanderätten stärktes i frågor som gäller vallängden

Den nya lagen åtgärdar kränkningar av samernas medborgerliga och politiska rättigheter som FN:s kommitté för mänskliga rättigheter och kommitté mot rasdiskriminering lyft fram i frågor som gäller godkännande som röstberättigad i vallängden för sametinget. I avgörandena från FN:s kommitté för mänskliga rättigheter och FN:s kommitté mot rasdiskriminering och i den senaste utvecklingen av folkrätten på ett mer allmänt plan framhävs kraftigt samernas rätt att själva definiera sin tillhörighet till gruppen och behovet av att säkerställa att 3 § i sametingslagen är förenlig med folkrätten. Även i de avgöranden, slutsatser och rekommendationer som tillsynsorganen för internationella människorättskonventioner gett Finland har det betonats att samernas självbestämmanderätt ska beaktas när en konventionsstat fastställer vem som har rösträtt i val till sametinget.

Kriterierna för att bli antecknad i vallängden, det vill säga rätten att bestämma om sitt eget medlemskap, hör till kärnan i samernas självbestämmanderätt.

I den nya lagen har rätten som samerna som urfolk har att själva definiera medlemmarna i sin grupp, det vill säga gruppidentifieringen, stärkts genom att förnya de objektiva kriterierna för att antecknas i vallängden.

Den nya lagens 3 § gäller förutsättningarna för antecknande i vallängden och är inte avsedd som en definition av same, vilket var fallet i den gamla lagen. Språkkriteriet som ingår i de objektiva kriterierna utvidgades till att gälla en person om någon av hans eller hennes föräldrar, far- eller morföräldrar eller far- eller morföräldrarnas föräldrar (fjärde generationen) har lärt sig samiska som första språk. Det så kallade lappkriteriet som särskilt orsakat tolkningsproblem avlägsnades ur lagen. Dessa ändringar förbättrade samernas självbestämmanderätt i frågor som gäller vallängden jämfört med situationen så länge den gamla lagen gällde.

Valnämnden har börjat sammanställa Sametingets vallängd på nytt utifrån de förnyade kriterierna för rätten att bli antecknad i vallängden i 3 § och följande val till Sametinget kan genomföras i ett läge där samernas självbestämmanderätt tillgodoses bättre än tidigare.

Den nya lagen förbättrar också tidtabellerna och valförfarandena i anslutning till sametingsvalet, vilket har positiva konsekvenser för den samiska demokratin.

Den allmänna behörigheten stärktes

Enligt 5 § i den nya lagen hör till sametinget att fatta beslut i ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk och sköta uppgifter i

anslutning till dessa ärenden. I andra ärenden främjar sametinget förverkligandet av samernas självbestämmanderätt. Detta är ett betydande framsteg jämfört med formuleringen i den tidigare lagen: till sametinget hör de ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk. Betoningen av Sametingets eget beslutsfattande förtydligar dess allmänna behörighet i ärenden som gäller samernas språk, kultur och ställning som urfolk. Omnämmandet av uppgiften att främja rättigheter framhäver å sin sida samernas rätt till växelverkan och att samernas åsikter ska framföras även i sådana frågor som gäller urfolket och som Sametinget inte själv kan besluta om.

För att tillgodose samernas självbestämmanderätt deltar Sametinget i enlighet med förhandlingsplikten och samarbetsskyldigheten i beredningen av och beslutsfattandet i de ärenden som avses i 9 § (5.2 §). Förhandlingarna och samarbetet med myndigheterna enligt sametingslagen är en central del av Sametingets uppgift, eftersom självbestämmanderätten i andra än interna ärenden i synnerhet förverkligas just genom förhandlingar.

För att trygga bevarandet och utvecklandet av samiska språket och den samiska kulturen är Sametinget sakkunnig i fråga om undervisningen och utbildningen för samer och främjar utvecklingen av dem som en helhet (5.3 §). Med undervisning och utbildning för samer avses undervisning på samiska och undervisning i samiska i stor utsträckning, från småbarnspedagogik till högre utbildning och fortbildning. Ändringen lyfter bättre fram Sametingets roll som central samarbetspartner för de myndigheter, läroanstalter och andra aktörer som ansvarar för undervisningen i utvecklingen av undervisningen och utbildningen för samer på riksnivå.

Samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten framhåller samarbetet mellan myndigheterna och Sametinget

Den nya samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § är ett av de viktigaste framstegen för samernas språkliga och kulturella autonomi. Förhandlingsplikten enligt 9 § utvecklades så att den framhäver samarbetet mellan myndigheterna och Sametinget och följer principen om fritt och informerat förhandssamtycke som utvecklats inom den internationella urfolksrätten. Plikten framhäver genuin dialog mellan samerna och myndigheterna och skapar starkare strukturer för samarbetet än vad som funnits tidigare. Plikten betonar samernas och myndigheternas partnerskap i beredningen av ärenden som påverkar samerna.

För att tillgodose samernas självbestämmanderätt deltar Sametinget i beredningen av och beslutsfattandet i de ärenden som avses i 9 § i sametingslagen. För att sköta dessa uppgifter är det nödvändigt att Sametinget deltar i myndigheternas arbete i synnerhet i samband med projekt och åtgärder som berör sam-

erna. Samarbetet inleds därmed redan före de egentliga officiella förhandlingarna. Samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten enligt sametingslagen är en mer långtgående form av det sedvanliga utlåtande- och hörandeförfarandet för att delta i och påverka beslutsfattandet hos myndigheter och instanser som sköter offentliga förvaltningsuppgifter. I och med lagändringen sänktes tröskeln för att ordna förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen och breddades delvis till nationell nivå.

Formuleringarna i den förnyade 9 a § betonar myndigheternas skyldighet att aktivt trygga samernas rättigheter. Syftet med reviderade 9 a § har alltså varit att betona det allmännas skyldighet enligt 22 § i grundlagen att aktivt se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. När myndigheterna fullgör samarbetsskyldigheten och förhandlingsplikten bidrar de för sin del till att tillgodose samernas rättigheter och minska de negativa konsekvenserna. För att uppfylla skyldigheten att trygga samernas rättigheter krävs att myndigheten är medveten om samernas rättigheter och beaktar dem i sin egen verksamhet. Tillräcklig information är också en förutsättning för att bland de tillgängliga alternativen kunna välja det alternativ som har så liten negativ inverkan på tillgodoseendet av samernas rättigheter som möjligt. Myndigheterna bör alltså ha allmän förståelse för samernas rättigheter. Det ska finnas tillräckligt omfattande kunskap om det ärende som behandlas för att det ska gå att bedöma på vilket sätt till exempel det aktuella ärendet kan påverka samernas rättigheter.

Sametinget påpekar att betänkandet från Timonens kommission i fråga om 9 a § också innehöll bestämmelser som gäller förbudet mot att försvaga samekulturen och bedömningen av konsekvenserna för samernas kultur. I den lag som trädde i kraft utelämnades dock dessa punkter i formuleringen av 9 a §. Momenten avlägsnades med motiveringen att det fanns ett behov av att lätta på paragrafen samt med att förpliktelseerna enligt grundlagen och internationella människorättskonventioner är bindande för myndigheterna oberoende av innehållet i 9 a §. Sametinget anser att slopandet av momenten försvagar paragrafen, men betonar dock att till exempel bedömningen av de kumulativa konsekvenserna redan nu ingår i bestämmelserna om samernas grundlagsenliga ställning, om en sådan bedömning påverkar samernas rättigheter⁴.

Sametingets huvudsakliga mål för 2025 om att förslaget till sametingslag skulle träda i kraft enligt regeringspropositionen uppnåddes under berättelseåret.

Språklig och kulturell autonomi förutsätter tillräckliga resurser

Förverkligandet och utvecklingen av samernas språkliga och kulturella autonomi förutsätter tillräckliga resurser, såsom ekonomiska resurser och en tillräck-

lig mängd kompetent personal. Även om grundlagen tryggar samernas språkliga och kulturella autonomi, bestäms dess verkliga omfattning i praktiken av statens reglering och finansieringsbas.

Enligt 2 § i den nya sametingslagen ska det i statsbudgeten upptas ett tillräckligt anslag för de uppgifter som avses i lagen. För de nya uppgifterna enligt den nya sametingslagen har Sametinget fått anslag för att inrätta tre tjänster på föredragandenivå, vilket är nödvändigt för att klara av de nya och utvidgade skyldigheterna.

Sametinget påpekar dock att finansieringen till Sametinget minskades med 202 000 euro 2024, vilket ledde till ett behov av att anpassa dess verksamhet. Nedskärningen hade och har fortfarande negativa konsekvenser för samernas språkliga och kulturella autonomi, framför allt när nedskärningen av finansieringen blev bestående.

3. Utvecklingen av samernas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter samt speciallagstiftning om samerna

Förslag till riksdagen:

Beakta samernas grundlagsenliga rättigheter i beslutsfattandet i anslutning till markanvändningen i samernas hembygdsområde och i tillståndsförfarandet i samband med markanvändningsprojekt.

Anvisa finansiering för att utveckla den samiska kulturen.

Inrätta en samisk näringsfond

Utbilda myndigheter och andra som sköter förvaltningsuppgifter om samarbetskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § i den nya sametingslagen.

Utveckla metoden för att bedöma de kumulativa konsekvenserna för samernas kultur i samband med lagstiftningsprojekt.

Utveckla ett system som ersätter vuxenutbildningsstödet.

Omarbeta den samiska språklagen.

Skapa en egen lag och förvaltning för samernas renskötsel i samarbete med de samiska renskötarna och Sametinget.

Trygga samernas rättigheter i lagen om områdesanvändning och annan lagstiftning om områdesanvändning bättre än i nuläget.

Samerna är det enda urfolket inom Europeiska unionen vars rättigheter är tryggnade genom internationella konventioner, grundlagen (731/1999) och skyldigheter som ingår i annan nationell lagstiftning. Det centrala i alla dessa skyldigheter är att trygga och respektera urfolkens självbestämmanderätt. Med självbestämmanderätt avses att urfolken har rätt att fritt fatta beslut om sina politiska, samhälleliga och ekonomiska angelägenheter.

Genom internationella människorättskonventioner fastställs en miniminivå för skyddet av urfolkens rättigheter. Miniminivån innebär att den nationella lagstiftningen ska utvecklas och tillämpas så att skyddet av urfolkens rättigheter inte underskrider miniminivån. Även om lagstiftningen inte skulle innehålla några bestämmelser som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, är konventionerna om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna direkt förpliktande för myndigheterna⁵.

I den nationella lagstiftningen utgör grundlagen kärnan i samernas rättigheter. Enligt den har samerna rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur (17.3 §). Dessutom tryggar grundlagen samerna språklig och kulturell autonomi inom sitt hembygdsområde (121.4 §). Syftet med bestämmelserna i grundlagen är att samerna själva ska få bestämma om sina angelägenheter och styra deras framtida utveckling. Alla myndigheter ska aktivt främja tillgodoseendet av samernas rättigheter och förhindra att de försvagas. Myndigheterna har också en skyldighet att främja likabehandling och förebygga diskriminering.

Centrala internationella konventioner och deklarationer med tanke på samernas rättigheter är bland annat den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen), konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen), den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD), Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter samt deklarationen om urfolkens rättigheter⁶.

Samernas rätt till språk och kultur är inte bara statisk, utan omfattar också rätten att utveckla sitt språk och sin kultur. Samerna har således en i grundlagen tryggnad rätt till sin kultur både i dag och i framtiden. Samernas kultur omfattar bland annat levande samiska språk, kulturarv, kulturyttringar, konst, traditionell kunskap och traditionella näringar. Liksom alla kulturer förändras och utvecklas även samernas kultur med tiden, vilket gör det omöjligt att på ett uttömmande sätt definiera begreppet samisk kultur.

Brister i tillgodoseendet av samernas grundläggande fri- och rättigheter

Även om samernas rätt att upprätthålla och utveckla det egna språket och den egna kulturen har tryggats på grundlagsnivå, påverkas det faktiska förverkligandet av rätten av många omständigheter som är oberoende av samerna, såsom konkurrerande markanvändningsintressen och finansiering samt brist på personal som kan samiska och därigenom på tjänster på samiska. Till exempel förutsätter upprätthållandet av samernas traditionella näringar att deras behov och förutsättningar för utövande tryggas när det fattas beslut om markanvändningen i samernas hembygdsområde. Detta sker ofta inte och samernas traditionella näringar får ge vika för de markanvändningsintressen som konkurrerar med dem.

Resurser saknas för att utveckla samernas kultur

Samernas i grundlagen tryggade rätt att utveckla sin kultur förverkligas för närvarande dåligt, eftersom ingen finansiering har tryggats för detta ändamål.

Ett hinder för utvecklingen av samernas traditionella näringar och innovationer i anslutning till dem är för närvarande bristen på ekonomiska resurser. Befintliga finansieringskanaler, såsom anslaget för hållbar tillväxt och livskraft i regionerna AKKE, ERUF, ESF+ och JTF, är inte avsedda för de utvecklingsbehov som uppstår inom det samiska samhället. De som ansöker om finansiering för utveckling av samernas traditionella näringar eller kultur och innovationer i anslutning till dem konkurrerar om finansieringen med alla andra sökande. Osannolikheten att få finansiering gallrar bort samiska sökande. Dessutom bör man beakta att de nuvarande finansieringsmekanismerna fastställer prioriterade områden som inte bereds ur ett samiskt perspektiv, vilket leder till att utvecklingsprojekt som är aktuella för samerna inte är inom de fastställda ramarna och därmed inte får finansiering.

Med beaktande av dessa utmaningar är det med tanke på både samernas kultur och hela det nordligaste Finlands livskraft nödvändigt att skapa en finansieringskälla som är riktad till samerna. Sametinget har föreslagit för arbets- och näringsministeriet och jord- och skogsbruksministeriet att en fond för samiska näringar ska inrättas för innovation och utveckling av samernas traditionella näringar och kultur. Förslaget har hittills framskridit så att inrättandet av en fond för samiska näringar som förvaltas av Sametinget har skrivits in som en åtgärd i Programmet för norra Finland⁷. Sametinget hoppas att inrättandet av en fond för samiska näringar framskrider snabbt, så att det snabbt går att utveckla det samiska företagandet, innovationerna och livskraften i nordligaste Finland.

Utveckling av den nationella lagstiftningen

I detta kapitel behandlas de lagstiftningsreformer som varit viktigast för samerna

under berättelseåret och det görs en bedömning av deras konsekvenser med tanke på samernas rättigheter. Den viktigaste lagstiftningsreformen under berättelseåret ur samernas synvinkel var den nya sametingslagen (414/2025), som trädde i kraft i början av augusti. Den nya lagen innebär att samernas språkliga och kulturella autonomi och samernas självbestämmanderätt förverkligas bättre än tidigare. Den reviderade sametingslagens konsekvenser för samernas rättigheter behandlas närmare i kapitel 2.

Lagen om upphävande av lagen om vuxenutbildningsförmåner (274/2024)

Beviljandet av vuxenutbildningsstöd upphörde den 31 januari 2025. Vuxenutbildningsstödet har varit en kritiskt viktig mekanism för att trygga samiskspråkig arbetskraft, stimulera språket och trygga servicen på samiska inom samernas hembygdsområde.

Indragningen av stödet har en negativ inverkan på hela det samiska samhället, servicen på samiska och samernas rätt till sitt språk och sin kultur. Indragningen försämrar avsevärt möjligheterna att studera samiska, tillgången på arbetskraft som talar samiska och tillhandahållandet av service på samiska. Sametinget har i sina utlåtanden lyft fram bristen på behörig personal bland annat inom den samiska småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och specialundervisningen samt i fråga om personal inom stöd för lärandet. Även diskrimineringsombudsmannen har kontaktats i ärenden som gäller bristen på yrkespersoner med kunskaper i samiska⁸. Enligt ombudsmannen måste man för att lösa problemet satsa på både språkutbildning och på att utbilda experter inom olika områden inom samernas hembygdsområde. Indragningen av vuxenutbildningsstödet strider mot detta mål som diskrimineringsombudsmannen har föreslagit. Att stödet avskaffas utan att det finns ett ersättande system försvagar samernas grundlagsenliga rättigheter och försätter samerna i en ojämlig ställning i förhållande till den övriga befolkningen. Det bör skapas ett ersättande system för vuxenutbildningsstödet som gör det möjligt att studera samiska i vuxen ålder.

Sametinget påpekar att det i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om slopande av vuxenutbildningsstödet, yrkesexamensstipendiet och altemneringsledigheten (RP 8/2024) inte gjordes en bedömning av konsekvenserna för samerna av att stödet dras in, vilket kan anses vara en betydande brist i lagberedningen i ett ärende som har direkta och betydande konsekvenser för samernas rättigheter.

Lagen om Utbildningsstyrelsen

Lagen om Utbildningsstyrelsen trädde i kraft den 1 januari 2026 och ersatte

den tidigare lagen om Institutet för de inhemska språken. I och med lagändringen slogs Institutet för de inhemska språken samman med Utbildningsstyrelsen i början av 2026. I och med ändringen blev Institutet för de inhemska språken en avdelning inom Utbildningsstyrelsen. I samband med detta omformulerades institutets roll i fråga om samiska språk och dess uppgift blev att följa upp användningen av samiska, teckenspråk, romani och karelska språket samt stimuleringsåtgärder i anslutning till dessa. Tidigare hade institutet som uppgift att samordna språkvården av samiska, teckenspråk och romani. Dessutom utsågs den tidigare språknämnden för samiska språket i och med lagändringen till språknämnden för de samiska språken. Nämndens uppgifter ändrades inte.

Förmodligen har lagen inga väsentliga konsekvenser för samerna, eftersom de uppgifter som den nya lagen innebär för språknämnden för de samiska språken förblir desamma som i den tidigare lagen. En mer omfattande principiell fråga är dock förhållandet mellan språknämnden för de samiska språken och Sametingets samiska språkråd i och med den nya sametingslagen. Språknämnden för samiska språken är en del av statsförvaltningen och i den reviderade sametingslagen konstateras att Sametingets uppgift är att besluta om ärenden som gäller samernas eget språk, kultur och ställning som urfolk och sköta uppgifter i anslutning till dessa.

Samiska språklagen (1086/2003)

Under berättelseåret gjordes fyra tekniska eller organisationsrelaterade ändringar i samiska språklagen som inte hade någon påtaglig inverkan på samernas språkliga rättigheter. Till tillämpningsområdet för den samiska språklagen lades under 2025 Rättstjänstverket, Arbetskraftsmyndigheterna och Livskraftscentrerna, till vars verksamhetsområde kommunerna helt eller delvis hör, och de organ som verkar i anslutning till dem samt Tillstånds- och tillsynsverket.

När det gäller ändringarna i samiska språklagen ska det beaktas att hörandet av Sametinget om ändringarna i lagstiftning som direkt berör samerna har varit väldigt varierande. För en del av ändringarna har förhandlingar förts i enlighet med 9 § i sametingslagen, för en del har ett utlåtande begärts och en del lagändringar har genomförts helt utan att involvera Sametinget. I fortsättningen är det skäl att fästa uppmärksamhet vid Sametingets delaktighet i lagberedningsarbetet på det sätt som förutsätts i 5 § och 9 § i sametingslagen.

Under berättelseåret trädde lagstiftning som påverkar samernas språkliga rättigheter i kraft eller var under beredning. Vissa lagförslag innehöll ingen direkt hänvisningsbestämmelse till samiska språklagen alls, utan det konstaterades att allmänna förvaltningslagar tillämpas utan att det behövs särskilda bestämmelser om det. Eftersom det även tidigare har förekommit oklarheter om i vilken

omfattning exempelvis digitala tjänster ska finnas på samiska, är det sannolikt att samma oklarhet överförs om skyldigheten att följa samiska språklagen inte har reglerats tydligt i lag eller åtminstone detaljerat tagits upp i motiveringen till lagen.

Sametinget har redan under flera års tid föreslagit att behovet av att revidera samiska språklagen bör ses över och justitieministeriet håller på att bereda en bedömningspromemoria om samiska språklagen.

Ändring av vissa bestämmelser i renskötsellagen

Under 2025 har ett lagstiftningsprojekt pågått vid jord- och skogsbruksministeriet som gäller planering av skötseln och användningen av renbeten samt kontroll av det maximala antalet livrenar.

Enligt regeringens proposition åläggs renbeteslagen skyldighet att göra upp skötsel- och nyttjandeplaner för renbetesmarker med tio års mellanrum. Dessutom föreslås en precisering av principerna för att minska antalet renar samt ändringar som förhindrar att försummelse av skyldigheten att minska antalet renar utnyttjas. Det föreslås även ändringar i renskötsellagen som syftar till att göra förvaltningen smidigare, beakta kommunikationsmedlens utveckling och stärka ställningen för dem som har renskötsel som huvudsyssla⁹.

I regeringens proposition tas steg i rätt riktning i fråga om ovan nämnda sakhelheter, men den partiella reformen av lagen kan inte i tillräcklig utsträckning trygga samernas rättigheter eller främja samernas förutsättningar för att bedriva renskötsel. Den 36 år gamla renskötsellagen skulle ha behövt en övergripande reform så att beredningen på ett mer heltäckande sätt skulle ha beaktat bland annat konsekvenserna av klimatförändringen som hotar näringen och den konkurrerande markanvändningens inverkan på renskötseln samt utvecklingen av urfolkens rättigheter under de senaste decennierna.

De lagstiftningsmässiga ramarna för renskötseln är mycket viktiga med tanke på den samiska renskötselns och hela samekulturens framtid. Även om samernas renskötsel på många sätt utgör grunden för samernas utkomst, kultur och samhälle är dess rättsliga ställning svag i Finlands lagstiftning. Det är oerhört svårt att samordna sedvanerätten i anslutning till den samiska renskötseln och de åtgärder som är väsentliga för att bevara den samiska renskötseln med en renskötsellag som byggts upp utifrån de finländska ramarna. Problemen med den finländska renskötsellagstiftningen ur den samiska renskötselns och siidasystemets synvinkel har utretts i en separat utredning av sannings- och försoningskommissionen för samer¹⁰.

Utmaningarna härstammar från att den samiska renskötseln har hamnat i en underordnad ställning i förvaltningen av renskötseln, vilket märks konkret i just

lagstiftningen och i beslutsmakten och den verkställande makten. Situationen återspeglas i att renbeteslagen som är medlemmar i Saamelaispaliskunnat ry symboliskt skiljde sig från Renbeteslagsföreningens verksamhet 2023, när de upplevde att den samiska renskötselkulturen förblev underordnad i den finska rennärningen¹¹. I renskötsellagstiftningen framkommer inte samernas behov, kultur eller sedvänja.

Med beaktande av ovan nämnda utmaningar är det nödvändigt att stifta en egen lag och skapa en egen förvaltning i samarbete med samiska renskötare och Sametinget för att trygga de rättigheter som samerna har enligt grundlagen, trygga förutsättningarna för samernas renskötsel samt skydda den traditionella kunskapen om renskötseln. Även bestämmelserna om beviljande av renmärken ska i fråga om märken som gäller sameområdet ändras så att samernas självbestämmanderätt tillgodoses. Detta har även sannings- och försoningskommisionen för samer framfört i sin nyligen publicerade slutrapport¹².

Reform av lagen om områdesanvändning

Under 2025 har det vid miljöministeriet pågått ett projekt för att förnya lagen om områdesanvändning (tidigare markanvändnings- och bygglagen) för att genomföra målen i statsminister Orpos regeringsprogram. Den nya lagen om områdesanvändning består av bestämmelser om riksomfattande mål för områdesanvändningen, planläggningen och havsplaneringen. Målet har varit att revideringen av bestämmelserna om områdesanvändningen ska beakta de utvecklingsbehov som föranleds av framtida utmaningar i planeringen av områdesanvändningen, den föränderliga omvärlden och förändringarna i regionförvaltningens strukturer. Dessutom är målet med reformen att förtydliga bestämmelserna om områdesanvändningen och göra dem smidigare samt göra nödvändiga lagtekniska och språkliga korrigeringar i dem.

Reformen av lagen om områdesanvändning är ur samernas synvinkel ett viktigt projekt som är nära förknippat med samordningen av samernas rättigheter, samernas kultur och den övriga markanvändningen i samernas hembygdsområde. Sametingets framställningar om beaktande av samernas rättigheter har dock åsidosatts i lagberedningen, och lagen innehåller i den föreslagna formen inga bestämmelser om upprätthållande och utveckling av samekulturen, bedömning av konsekvenserna för samernas kultur eller förbud mot att försvaga samekulturen. Utkastet till ny lag om områdesanvändning tryggar inte de rättigheter som samerna har enligt grundlagen och internationella människorättskonventioner.

Sametinget och miljöministeriet hade som avslutning på förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen som hölls 2021 uppnått ett samförstånd om de paragrafer i lagen om områdesanvändning som gäller samerna. Paragraferna skulle inte

bara ha tryggt utan också främjat samernas rättigheter som urfolk. Under statsminister Marins regeringsperiod hann man dock inte lämna propositionen till riksdagen och arbetet fortsatte under statsminister Orpos regeringsperiod, då en ny arbetsgrupp tillsattes för att bereda ändringen av lagen om områdesanvändning.

Förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen inleddes igen 2024. Under förhandlingarna behandlades alternativa skrivningar för att främja samernas grundläggande rättigheter i lagen. Inget samförstånd uppnåddes och miljöministeriet konstaterade att skrivningarna om samerna skulle behandlas i den arbetsgrupp som bereder lagen. Vid arbetsgruppens 15:e möte meddelade miljöministeriet att inga separata paragrafer om samerna tas med i lagen. Enligt ministeriet var skrivningarna i sametingslagen tillräckliga för att trygga samernas rättigheter. Efter ministeriets meddelande behandlades frågan egentligen inte i arbetsgruppen, och den fattade inget beslut i ärendet. Sametingets representant skickade ett utkast till skrivningar om samerna som Sametinget utarbetat till arbetsgruppens sekreterare inför behandlingen av ärendet och lämnade en avvikande åsikt om ministeriets förfarande i promemorian från det 15:e mötet.

Målet är att regeringen ska kunna överlämna lagförslaget till riksdagen under vårsessionen 2026. Sametinget önskar att samernas rättigheter kunde stärkas ytterligare i lagen om områdesanvändning.

Statsrådets förordning om gruvdrift (1123/2025)

Under berättelseåret bereddes statsrådets förordning om gruvdrift (1123/2025) och förhandlingar om den fördes i enlighet med 9 § i sametingslagen. Texten i förordningen förbättrades avsevärt jämfört med den gamla förordningen om gruvdrift (391/2012), där samerna inte nämndes. Särskilt betydande är de utredningar som krävs av dem som ansöker om malmletningstillstånd, guldvaskningstillstånd och gruvtillstånd om hur verksamheten enligt ansökningarna påverkar samekulturen i området. Enligt den nya förordningen ska gruvmyndigheten i sitt tillståndsbeslut i tillståndsvillkoren bestämma om tillräckliga åtgärder vars syfte är att så effektivt som möjligt förhindra och minska de skadliga konsekvenserna för förutsättningarna att utöva samekulturen i området. Dessutom ska gruvmyndigheten motivera sitt tillståndsbeslut särskilt när det gäller de omständigheter i fråga om vilka parterna i samarbetsförfarandet inte har varit eniga.

Den nya förordningen om gruvdrift trädde i kraft den 1 januari 2026, så reformens konsekvenser kan bedömas först i samband med följande berättelse.

4. Internationell verksamhet

Förslag till riksdagen:

Skapa permanenta strukturer för samernas deltagande i EU och Finlands EU-ställningstaganden.

Säkerställ tillräcklig och permanent finansiering av Sametingets internationella verksamhet.

Internationell verksamhet är en central del av tillgodoseendet av samernas rättigheter, eftersom en betydande del av de normer och politiska riktlinjer som påverkar samernas ställning bildas inom Europeiska unionen och FN-systemet. Förverkligandet av samernas självbestämmanderätt förutsätter möjlighet att delta i beslutsfattande som gäller dem själva även på internationell nivå via sina egna representationsorgan.

Enligt 6 § i sametingslagen ska Sametinget företräda samerna i nationella och internationella uppdrag samt sköta ärenden som gäller samernas språk, kultur och ställning. Den internationella verksamheten är således inte bara kompletterande verksamhet, utan en central del av Sametingets lagstadgade uppgift. Detta betonar i synnerhet att tillgodoseendet av samernas rättigheter förutsätter påverkan även på internationella arenor, såsom i Europeiska unionen och FN-systemet, där viktiga normer och politiska riktlinjer som påverkar samerna bildas.

År 2025 fortsatte Sametinget sitt aktiva påverkansarbete i internationella processer. Verksamheten var särskilt inriktad på EU-påverkan, på att stärka urfolkens rätt att delta samt på gränsöverskridande samarbete. Utvecklingen visar att den internationella verksamhetsmiljön erbjuder ökade möjligheter att påverka, men samtidigt finns det fortfarande centrala strukturella hinder, i synnerhet ett bristfälligt institutionellt tillgodoseende av rätten att delta.

Internationell människorättspolitik

År 2025 fortsatte den internationella människorättspolitiken utveckla urfolkens rätt att delta i FN-systemet. Den så kallade Enhanced Participation -processen som framskrider i anslutning till FN:s råd för mänskliga rättigheter är ett viktigt verktyg för att främja detta mål.

Betydande konkreta framsteg har gjorts i en process som pågår i Genève. År 2024 blev det för första gången möjligt för representanter för urfolken att delta i ett möte mellan FN:s råd för mänskliga rättigheter som urfolk¹³. Denna utveckling visar en övergång mot att urfolk kan delta mer direkt i det internationella beslutsfattandet genom deras egna representativa organ.

Sametinget har varit med i kärnan av Enhanced Participation-processen och konsekvent deltagit i främjandet av den. Ställföreträdaren för Sametingets ordförande var 2020–2025 ordförande för Indigenous Coordinating Body (ICB). Sametinget har betonat den centrala betydelsen av självständig rätt att delta med tanke på urfolkens självstyrelse och folkrätten. Möjligheten att för första gången tala till rådet för mänskliga rättigheter som urfolk i september 2024 är ett konkret bevis på att processen framskrider.

Utvecklingen har en påtaglig rättslig dimension, eftersom den har att göra med

urfolkens självbestämmanderätt att delta i internationellt beslutsfattande genom sina egna institutioner. Även om möjligheterna att delta har utvidgats har en egen separat deltagarkategori för urfolk ännu inte fastställts officiellt i FN-systemet, vilket begränsar fullständigt deltagande.

Konsekvenserna för samerna är potentiellt betydande. Utvecklingen stärker samernas politiska aktörskap på internationell nivå och ökar möjligheterna att påverka internationella normer och processer. Samtidigt är deltagandet fortfarande delvis processmässigt och inte helt institutionellt etablerat.

Som helhet kan utvecklingen ses som ett viktigt framsteg, det förutsätter dock fortsatta åtgärder för att urfolkens rätt att delta ska tillgodoses fullt ut och med permanenta strukturer i FN-systemet.

Främjande av samarbete med EU

Beslutsfattandet inom EU har en direkt inverkan på tillgodoseendet av samernas rättigheter, särskilt i fråga om traditionella näringar, klimatpolitik och användning av naturresurser. Samerna är det enda urfolket i EU, men de saknar fortfarande officiell ställning i EU:s beslutsfattande och permanenta strukturer för deltagande.

År 2025 stärkte Sametinget sin EU-påverkan målmedvetet och strategiskt. Våren 2025 besökte representanter för Sametinget Bryssel för att främja EU-målen och träffa representanter för EU:s institutioner, vilket var en del av en systematisk strävan att stärka samernas ställning i EU-politiken. Påverkansarbetet fortsatte i slutet av 2025 då Sametinget deltog i Europaparlamentets plenarvecka i Strasbourg och i evenemanget Sámi Indigenous Summit som ordnades i Bryssel. I samband med dessa behandlades i synnerhet samernas rätt att delta och rätt att vara företrädare, klimatförändringens effekter samt EU-finansieringens betydelse för samernas näringar och samfund. Under besöken träffade Sametinget Europaparlamentets tjänstemannaledning och europaparlamentariker, och detta stärkte Sametingets ställning som en trovärdig och aktiv aktör i diskussionerna på EU-nivå.

EU-påverkan har blivit Sametingets viktigaste internationella prioritet under valperioden. Det handlar om att stärka rätten att delta, om klimatförändringen och finansieringslösningar som motsvarar samernas behov, och det finns ett samband mellan dessa. Juridiskt sett utgör EU en viktig ram för tillgodoseendet av samernas rättigheter, även om samernas rätt att delta inte har institutionaliserats inom unionen. Detta skapar en strukturell spänning mellan de betydande konsekvenser som beslutsfattandet inom EU har och samernas faktiska möjligheter att påverka.

Sametinget har aktivt främjat konkreta strukturella lösningar för att stärka samernas rätt att delta i Europeiska unionen. I anslutning till detta har Sametinget och Samiska parlamentariska rådet berett förslag som syftar till att skapa permanenta mekanismer för deltagande på EU-nivå. Till de centrala initiativen hör bland annat inrättandet av en ständig representation för Samiskt parlamentariskt råd i Bryssel samt att stärka Sametingets ställning i Finlands EU-ställningstaganden.

Dessutom har ett samarbetsavtal mellan Samiska parlamentariska rådet och Europaparlamentet främjats. Målet är att skapa en strukturerad och regelbunden dialog mellan parlamenten som gör det möjligt att systematiskt beakta samernas synpunkter i EU:s lagstiftningsprocess. Konkreta åtgärder har föreslagits för att utveckla samarbetet, till exempel genom att erbjuda en kontorslokal åt en representant för Samiska parlamentariska rådet i Europaparlamentet, genom personalutbyte samt regelbundna möten med europaparlamentariker.

Klimatförändringen utgör ett viktigt genomgående tema i EU-påverkan, eftersom konsekvenserna av den drabbar samiska traditionella näringar och den samiska kulturen särskilt kraftigt. Sametinget har betonat behovet av att skapa finansieringsmekanismer på EU-nivå som stöder en kulturellt hållbar anpassning till klimatförändringen. Exempel på sådana är bland annat en separat fond för anpassning till klimatförändringen och riktade stödformer för att trygga traditionella näringar som renskötsel. Dessa initiativ är kopplade till de centrala målen för Sametingets EU-politik, som fokuserar på att stärka rätten att delta, svara på klimatförändringen och trygga sameområdets livskraft.

Konsekvenserna för samerna är tudelade. Å ena sidan har Sametingets aktiva påverkan ökat samernas synlighet på EU-nivå och stärkt de politiska nätverken. Å andra sidan är inverkan fortfarande begränsad på slutresultaten av beslutsfattandet, eftersom deltagandet i huvudsak bygger på inofficiella och fallspecifika arrangemang. Det går att konstatera att Sametingets EU-verksamhet under 2025 tydligt övergick till strategisk och förutseende påverkan. Samtidigt är ett viktigt strukturellt problem, det vill säga att samerna saknar institutionell ställning i EU, fortfarande olöst, och det begränsar det fulla tillgodoseendet av rätten att delta. Ett åtgärdsbehov som betonas är skapandet av permanenta mekanismer för deltagande på EU-nivå och stärkandet av Sametingets ställning i den nationella EU-beredningen. Utan dessa strukturer återspeglas EU:s växande betydelse för samernas rättigheter inte i samernas möjligheter att påverka.

Samernas gränsöverskridande samarbete

Samernas gränsöverskridande samarbete är en viktig del av samernas ställning som ett folk över nationsgränserna. Samarbetet sker i synnerhet via Samiskt

parlamentariskt råd (SPR) samt genom andra nordiska och arktiska samarbetsstrukturer. År 2025 fortsatte samarbetet aktivt, men effektiviteten begränsas fortfarande av strukturella och resursrelaterade utmaningar, i synnerhet avsaknaden av ett permanent sekretariat och finansiering för SPR. Samarbetet stärker samernas gemensamma intressebevakning och möjliggör samordnad påverkan i internationella processer, men dess fulla potential kan inte förverkligas utan starkare institutionella strukturer.

Resursutveckling och genomslag

Den internationella verksamhetens betydelse har ökat, men resurserna har inte utvecklats i samma proportion som uppgiftsfältet har blivit större. Detta begränsar Sametingets möjligheter att agera proaktivt i synnerhet på EU-nivå.

Sametingets framställningar, utlåtanden och initiativ har haft varierande genomslag: i internationella processer har effekten varit synlig särskilt i främjandet av rätten att delta, men på EU-nivå är inverkan på beslutsfattandet fortfarande begränsad. När det gäller förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen är bristen på enhetlig praxis mellan ministerierna en central utmaning i internationella ärenden, vilket försämrar deltagandets förutsägbarhet och genomslagskraft.

5. Miljö, markanvändning och samenäringar

5.1. Bedömning av markanvändningens och planläggningens kumulativa konsekvenser för den samiska kulturen

Förslag till riksdagen:

Utveckla en metod för att bedöma de kumulativa konsekvenserna för samernas kultur och förankra den hos myndigheterna.

Samernas grundläggande rättighet som urfolk att upprätthålla och utveckla sitt språk och sin kultur samt de internationella människorättskonventionerna med tillhörande tolkningspraxis förutsätter en bedömning av konsekvenserna av åtgärder som vidtas på eller vars verkan sträcker sig till samernas hembygdsområde. Vid bedömningen av konsekvenserna för samernas kultur ska man kumulativt beakta tidigare, andra nuvarande och planerade framtida åtgärder som kan ha negativa sammantagna konsekvenser för samernas kultur.¹⁴

I flera olika lagar som gäller markanvändning har samernas kultur skyddats mot väsentliga olägenheter och försämringar¹⁵, men det praktiska verkställandet av dem utmanas av bristfälliga kumulativa konsekvensbedömningar. Situationen beror till stor del på att det än så länge inte finns någon tydlig metod för att bedöma de kumulativa konsekvenserna. Detta är en allvarlig brist, eftersom det utan en bedömning av de kumulativa konsekvenserna i praktiken är omöjligt för myndigheterna att fastställa de faktiska olägenheterna och konsekvenserna av enskilda projekt för samernas kultur, vilket innebär att de antingen helt eller delvis inte beaktas i tillståndsbesluten och andra myndighetsåtgärder.¹⁶ Först efter en tillräckligt grundlig konsekvensbedömning kan både myndigheten och Sametinget ta ställning till om ett projekt eller en planläggningslösning kan godkännas och genomföras i den föreslagna formen med tanke på samernas rättigheter.

Sametinget har fastställt att ett av de centrala målen för valperioden 1.9.2024–31.12.2027 är att utveckla bedömningen av de konsekvenser som markanvändningsprojekt och planläggning har för samekulturen.

Tukes bedömning av kumulativa konsekvenser bristfällig enligt förvaltningsdomstolen

Norra Finlands förvaltningsdomstol upphävde den 10 december 2025 med anledning av Sametingets besvär två guldvaskningstillstånd som Säkerhets- och kemikalieverket (Tukes) beviljat och återförvisade ärendena till Tukes för ny behandling.¹⁷ Enligt förvaltningsdomstolen uppfyllde Tukes beslut inte förvaltningslagens krav på beslutets innehåll och motiveringen till det. Därför saknade Tukes rättslig grund för att bedöma förutsättningarna för beviljande av tillstånd.

Förvaltningsdomstolen konstaterade att enligt förvaltningslagen ska Tukes i tillståndsbeslutet tydligt och begripligt presentera den utredning som beslutet grundar sig på samt en bedömning av projektets konsekvenser och uppfyllandet av förutsättningarna för beviljande av tillstånd. Enligt förvaltningsdomstolen går det vid bedömningen av de sammantagna konsekvenserna inte endast att bedöma förhållandena i ett enskilt tillståndsområde och konsekvenserna av grävmetoden. Bedömningen ska även beakta andra guldvaskningsområden i området eller områden som det har lämnats in ansökan om guldvaskning för samt övrig markanvändning i området. Detta förutsätter att de sammantagna konsekvenserna av tillståndsområdet och eventuell annan markanvändning för bland annat renskötseln beskrivs i beslutet och deras betydelse bedöms i förhållande till förutsättningarna för beviljande av tillstånd.

Förvaltningsdomstolens beslut är viktiga för samerna. De understryker Tukes lagstadgade skyldighet att bedöma de sammantagna konsekvenserna av guldvaskning för samerna samt beaktar bedömningen när tillståndsbesluten fattas.

Konsekvensbedömning i planläggningen

Till samernas hembygdsområde hör kommunerna Enare, Utsjoki och Enontekis samt Lapplands renbeteslags område i norra delen av Sodankylä kommun. Kommunerna bereder planer både som eget arbete och med hjälp av konsultbolag som specialiserat sig på planläggning. För landskapsplanläggningen ansvarar landskapsförbundet, vilket för samernas hembygdsområde är Lapplands förbund.

Enligt Sametingets erfarenheter bedöms konsekvenserna för samernas kultur i varierande grad i planläggningen och på allmän nivå är bedömningen bristfällig. Planläggarna har utmaningar med att identifiera väsentliga delområden i samernas kultur, såsom deras traditionella näringar, som kan påverkas av planen. Renskötseln identifieras ganska väl i planerna och man strävar efter att i viss

mån lyfta fram konsekvenserna för den. Även i fråga om renskötseln är bedömningen dock otillräcklig. Däremot syns andra traditionella näringar såsom fiske, jakt, samlande och samiskt hantverk i princip inte alls i planerna, och konsekvenserna för dem bedöms inte. Flera planer som gäller samernas hembygdsområde kan också ha konsekvenser för till exempel det samiska kulturlandskapet, men konsekvenserna bedöms inte i planerna.

När det gäller planärenden framförde Sametinget 2025 att det i samband med varje planprocess inom samernas hembygdsområde ska göras en bedömning av planernas konsekvenser för samernas kultur som är skyddad enligt grundlagen (17.3 §) och internationella människorättskonventioner (t.ex. MP-konventionen).¹⁸ Bedömningen av konsekvenserna för samernas kultur ska innehålla en beskrivning av de delområden av samernas kultur (t.ex. samernas traditionella näringar – fiske, renskötsel, jakt, samlande och hantverk) som planerna sannolikt har konsekvenser för och vilka dessa konsekvenser är. I konsekvensbedömningen bör det också på goda grunder tas ställning till vilka grader av konsekvenser planerna orsakar och vad som har gjorts för att minska eventuella negativa konsekvenser. Bedömningen av konsekvenserna för samernas kultur borde vara en egen underrubrik under rubriken Planens konsekvenser, så att informationen är lätt att hitta.

I fråga om programmet för deltagande och bedömning i etappplansplanen för Lappland 2050 har Sametinget oroat sig för om samernas framtida behov och de kumulativa konsekvenserna för olika funktioner identifierats och bedömts på behörigt sätt och tillräckligt i en process där de regionala gällande landskapsplanerna uppdateras med tre separata etappplansplaner som omfattar hela landskapet och som alla har olika teman (1. trafiksystem och säkerhet 2. turismens regionstruktur, energi och ekologiska förbindelser 3. andra delar av regionstrukturen, såsom områdesreserveringar för boende och rekreation).

En ny process kan leda till att samernas behov å ena sidan hamnar i skymundan i det gråa området mellan etappplansplanerna och å andra sidan får ge vika för konkurrerande markanvändningsformer. Sametinget förutsätter att en bedömning av konsekvenserna för samernas kultur görs vid varje uppdatering av etappplansplanen så att även de sammantagna konsekvenserna för samerna av planer som ingår i de övriga etappplansplanerna beaktas.

Sametinget påminner i detta sammanhang om FN:s ESK-kommittés och barnrättskommitténs färskas avgöranden, där Finland konstateras ha kränkt konventionen om barnets rättigheter samt den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, eftersom det i samband med beviljandet av malmletningstillstånd och områdesreservering inte hade gjorts någon konsekvensbedömning eller getts fritt och informerat förhandssamtycke, och samiska barn hade inte involverats i beslutsfattande som rörde dem.

5.2. Militärövningar i samernas hembygdsområde

Förslag till riksdagen:

Skapa verksamhetsprinciper för Försvarsmakten för samernas delaktighet i anslutning till övningsverksamhet inom samernas hembygdsområde och skapa samarbetskanaler mellan Försvarsmakten och Sametinget.

Skapa en gemensam urfolkspolitik för Nato och anvisningar för att beakta samernas rättigheter samt verksamhetsprinciper för samernas delaktighet i alla Natoländer.

Integrera samisk representation och sakkunskap om samerna i Natos strukturer.

Revidera lagstiftningen så att samernas rättigheter tillgodoses även när det gäller ersättning för skador orsakade av militärövningar.

Militärövningarna har ökat i det arktiska område som samernas hembygdsområde hör till i och med de geopolitiska spänningarna och de försvarspolitiska lösningar som följer av dessa, såsom Finlands medlemskap i Nato och godkännande av DCA-avtalet. Samerna förstår behovet av starkare beredskap och delar oron över det nuvarande säkerhetsläget – Finlands försvar är också samernas och samernas hembygdsområdes försvar.

Den ökade militära verksamheten i samernas hembygdsområde har dock medfört utmaningar för samernas självbestämmanderätt. Stridsövningen Nordic

Response 2024 gav samerna tråkiga erfarenheter av kränkningar av deras rättigheter. Sakägarna har fortfarande inte fått information om de skadelidande samernas ersättningsanspråk, även om det redan har gått en lång tid sedan de lämnades in. Sådana erfarenheter ökar inte acceptansen för övningsverksamheten i norr och i synnerhet ur detta perspektiv är det viktigt att snabbt få en lösning på ersättningsärendet och att i framtiden sköta ärenden som gäller ersättning av skador utan dröjsmål.

Det förekom också utmaningar i inkluderingen i stridsövningen Nordic Response 2024. Det fördes inga förhandlingar alls med Sametinget, även om 9 § i sameTINGSlagen skulle ha förutsatt det, och endast ett av de två renbeteslagen i

övningsområdet hördes. Det är nödvändigt att i framtiden iakttä samarbetskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § i sametingslagen (27.6.2025/414) samt förhandlingsplikten enligt 52 § i renskötsellagen (848/1990) när stridsövningar planeras. Avsaknaden av etablerade samarbetskanaler mellan samerna och försvarsmakten är en tydlig brist i försvarsrelaterade frågor.

De ovan beskrivna utmaningarna torde till stor del bero på att kunskapen och kompetensen om samernas rättigheter för närvarande är på en låg nivå inom Försvarsmakten, vilket framgår av en separat utredning av sannings- och försoningskommissionen för samer¹⁹. Sametinget anser att det är viktigt att såväl försvarsministeriets som försvarsmaktens personal deltar i de utbildningar som ordnas under 2026 om samarbetskyldigheten och förhandlingsplikten enligt 9 § i sametingslagen och att organisationen även i övrigt strävar efter att stärka kunskaperna om samernas rättigheter.

Slutligen lyfter Sametinget fram oron över de lagstiftningsmässiga utmaningarna i anslutning till ersättandet av de skador som övningarna orsakar. Till exempel lagen om försvarsmakten (551/2007) skyddar framför allt enskilda fastighetsägarers rätt till egendomsskydd. Utan beaktande av samernas rättigheter som urfolk förblir näringen och egendomen för samer som idkar renskötsel eller andra traditionella näringar på statens marker utan motsvarande skydd. För att avhjälpa detta missförhållande finns det skäl att inleda en reform av lagstiftningen.

5.3. Miljö

Förslag till riksdagen:

Bered en plan för samernas anpassning till klimatförändringen och finansiering som behövs för anpassningsåtgärderna.

Kartlägg gamla skogar i samernas hembygdsområde utifrån kriterierna från arbetsgruppen Luonnonmetsät Sápmi.

Skydda gamla skogar och skogar i naturtillstånd i samernas hembygdsområde.

Främja samernas rättigheter i Säkerhets- och kemikalieverkets och Tillstånds- och tillsynsverkets tillståndspraxis i enlighet med den nya sametingslagen.

5.3.1 Anpassning till klimatförändringen

En av de största och mest akuta utmaningarna för samerna och deras traditionella näringar är den snabbt framskridande klimatförändringen i de arktiska områdena och dess konsekvenser för samernas liv, miljö och näringar.

Trots det akuta behovet av en plan för samernas anpassning har beredningen av planen inte inletts i Finland och samerna har inte anvisats anslag för anpassningsåtgärder. Det nuvarande läget innebär en avsevärd utmaning för de samiska traditionella näringarnas framtid, vilket också bör beaktas i verkställandet av klimatstrategierna. Sametinget har under 2025 deltagit i planeringen och beredningen av beredningsprojektet för Finlands nationella plan för anpassning till klimatförändringar som leds av Luke, till de delar som planen gäller samerna. Projektets finansieringsansökan från Europeiska kommissionens Life-program är fortfarande anhängig. Det skulle vara särskilt viktigt för samerna att få finansiering för projektet för att äntligen kunna utarbeta en livsviktig anpassningsplan för samernas framtid med hjälp av projektfinansieringen.

Under 2025 förhandlade Sametinget i enlighet med 9 § i sametingslagen om en nationell energi- och klimatstrategi, en klimatstrategi på medellång sikt och en klimatstrategi på lång sikt samt deltog i beredningen av Lapplands klimat- och energistrategi i syfte att främja samernas ställning och rättigheter i dessa. Klimatplanerna färdigställs 2026, varefter man kan bedöma deras eventuella konsekvenser för samernas traditionella näringar och kultur.

5.3.2 Skogar och restaurering

Statsminister Orpos regering har i sitt regeringsprogram förbundit sig att skydda de av statens återstående gamla skogar i naturtillstånd som uppfyller de nationella kriterierna.²⁰ Statsrådet godkände i mars 2025 ett principbeslut där nationella kriterier för gamla skogar fastställs och som samtidigt drar upp riktlinjer för definitionen av skog i naturtillstånd i Finland.

Sametinget har föreslagit att kriterierna för gamla skogar och kriterierna för inventering av gamla skogar läggs till separat för gamla skogar inom samernas hembygdsområde i enlighet med arbetsgruppen Luonnonmetsät Sääpmis förslag. Skogarna i samernas hembygdsområde utgör en exceptionellt mångsidig helhet som omfattar mycket gammal skog som inte längre finns någon annanstans i Finland. De skyddskriterier som används för närvarande för skogarna i samernas hembygdsområde är för stränga och utesluter en stor del av de gamla skogarna från skyddet. Åldersbestämningen av skogsbrukets dominerande trädbestånd fungerar bra i skogar med jämn ålder, men i skogar i naturtillstånd med olika

struktur finns i allmänhet träd i alla åldrar, vilket innebär att åldersbestämningen av det dominerande trädbeståndet kan leda till att skogens ålder förvrängs. Helheten som gäller samernas hembygdsområde pågår dock fortfarande och förhandlingarna med myndigheterna har hittills inte medfört någon förändring i de kriterier som används på det sätt som Sametinget föreslår.

Sametinget deltog i beredningen av den nationella restaureringsplanen som inleddes i slutet av berättelseåret i fråga om fjällnaturtyperna och restaureringsplanerna för skogsnaturen. Arbetets effektivitet kan bedömas först i kommande berättelser.

5.3.3 Guldgrävning

I samernas hembygdsområde bedrivs både maskinell guldgrävning och guldgrävning med spade. Guldgrävning har omfattande negativa konsekvenser för samernas traditionella näringar, i synnerhet för fisket och renskötseln.

Sametinget får en begäran om utlåtande om ansökningar om guldgrävningstillstånd som gäller samernas hembygdsområde och om ansökningar om miljö- och vattenhushållningstillstånd i anslutning till verksamheten. Sametinget ger årligen utlåtanden om flera tiotals ansökningar, men utlåtandena med konsekvensbedömningar som stöder sig på undersökningar beaktas inte systematiskt i myndigheternas beslutsfattande. Tukes och Tillstånds- och tillsynsverket beviljar guldvaskningstillstånd och miljötillstånd i enlighet med ansökningarna, även om verksamheten enligt tillståndet medför uppenbara olägenheter för samernas kultur och traditionella näringar och detta även har påvisats och motiverats i Sametingets och renbeteslagens utlåtanden. Det är utmärkande att Tukes aldrig har låtit bli att bevilja tillstånd på grund av Sametingets utlåtande. Därmed går det att konstatera att Sametingets synpunkter inte påverkar beslutsfattandet om guldgrävning.

Sametinget har fått en bild av att Tukes upplever att tillståndsvillkor eliminerar de negativa konsekvenserna för samernas kultur. Det här stämmer emellertid inte – det enda sättet att förebygga negativa konsekvenser exempelvis när det gäller ansökan om guldvaskningstillstånd på platser där renarna rör sig, är att låta bli att bevilja tillstånd. Det har inte gått att undanröja betydande negativa konsekvenser för samerna med hjälp av tillståndsvillkor, i synnerhet inte när det gäller samernas traditionella näringar.

Under berättelseåret gav förvaltningsdomstolen två avgöranden om beslut om guldvaskningstillstånd inom samernas hembygdsområde. Enligt förvaltningsdomstolen uppfyllde Tukes beslut inte förvaltningslagens krav i fråga om beslutets innehåll och motiveringar, och Tukes saknade rättslig grund för att bedöma förutsättningarna för beviljande av tillstånd.

Sametinget önskar att de färska avgörandena från förvaltningsdomstolen och den nya förordningen om gruvdrift (1123/2025) som trädde i kraft den 1 januari 2026 ska leda till en förändring i Tukes tillståndspraxis så att den går i en riktning där samernas rättigheter som urfolk beaktas, och där de kumulativa konsekvenserna för samerna som guldgrävningen har bedöms och att bedömningen även påverkar utfallet av tillståndsprövningen.

5.4. Främjande av livskraften hos samernas traditionella näringar

Förslag till riksdagen:

Producera statistikuppgifter om samernas traditionella näringar med hjälp av utredningar.

Inrätta en samisk näringsfond.

Samernas rätt att som urfolk bevara och utveckla sitt språk och sin kultur tryggas i grundlagen. Som samisk kultur betraktas enligt vedertagen praxis bland annat utövande av samernas traditionella näringar, det vill säga renskötsel, fiske, jakt, samlande och samisk hantverkstradition. I Sametingets åtgärdsprogram 2024–2027 är livskraften hos samernas traditionella näringar central för verksamheten och ett av de teman som genomsyrar valperioden. Även i budgeten för verksamhetsplanen för 2025 betonas främjandet av såväl sameområdets livskraft som förutsättningarna för att bedriva traditionella näringar. Sametinget strävar efter att främja dessa mål i allt sitt arbete bland annat genom utlåtanden, framställningar och initiativ samt samarbete och förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen.

Bristfällig statistik om näringarna

År 2025 fortsatte Sametinget och jord- och skogsbruksministeriet diskutera en uppdatering av utredningen av de samiska näringarnas nuläge. Den föregående utredningen i frågan är från 2017²¹ och behöver uppdateras för att myndigheter och andra aktörer ska ha tillgång till aktuell information. För närvarande finns det ingen statistik över hur läget ser ut för samernas traditionella näringar och det finns inte heller någon sammanställd färsk information om deras mångfald eller kulturella och ekonomiska betydelse. En projektplan som grund för utredningen av nuläget inom samenäringarna färdigställdes i samarbete mellan ministeriet, Sametinget och de parter som genomför utredningen 2025, och man fick finansiering för genomförandet av utredningen 2026. Utredningen kommer att fylla en del av det befintliga informationsunderskottet i fråga om de traditionella samiska näringarnas nuläge, men inte heller i den är avsikten att skapa statistik som baserar sig på siffror till exempel om antalet näringsidkare.

Bristen på statistikuppgifter blev konkret 2025 när Finlands sjunde landrapport om verkställandet av biodiversitetskonventionen utarbetades. När landrapportens indikatorer skapades behövdes information om antalet samer som bedriver traditionella näringar, men eftersom det inte finns sådan statistik i Finland var man i samband med landrapporten tvungna att skapa bästa möjliga information genom att kombinera delvis artificiella siffror. Det gick att skapa riktgivande siffror om renskötsel och fiske, men man tvingades lämna jakt, samlande och samiskt hantverk utanför rapporten.

Naturresursinstitutet genomförde 2025 en utredning som omfattade en bedömning av effekterna av lagen om strukturstöd för renhushållning och naturnäringar samt hur stödformerna fungerar.²² Sametinget deltog i utarbetandet av den del av utredningen som handlade om samernas traditionella näringar, och utredningen och bilagan till den innehåller flera relevanta rekommendationer om en lagreform och utveckling av förvaltningen. Utredningen svarar för sin del på behovet av information när det gäller behovet av att förnya stödsystemet för samernas traditionella näringar, men eftersom den publicerades först i december 2025 kan dess effekt ännu inte bedömas.

Resurser krävs för att främja näringarnas livskraft

De ekonomiska resurserna för att främja de samiska näringarnas livskraft är för närvarande begränsade. För att förbättra situationen förde Sametinget under verksamhetsåret förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen om Sametingets förslag till ramförslag för jord- och skogsbruksministeriets förvaltningsområde och justitieministeriets förvaltningsområde 2027–2030. För jord- och skogsbruksministeriets del föreslog Sametinget ett årligt anslag på 170 000 euro för löne-

och förvaltningskostnader för två planerare för utarbetandet av ett program för samernas anpassning till klimatförändringen. För justitieministeriets del föreslog Sametinget ett årligt anslag på 150 000 euro för att utveckla en rådgivningscentral för samisk turism och upprätthålla ett certifikat för samisk turism. Samförstånd uppnåddes inte under förhandlingarna och Sametinget hade ingen genuin möjlighet att påverka ramförslagens innehåll.

Sametinget anser att förhandlingarna om ramförslagen enligt 9 § i sametingslagen är mycket utmanande, eftersom statens ramar till väsentliga delar redan har fastställts i förhandlingsskedet och det i praktiken inte finns något spelrum. I 9 § i den reviderade sametingslagen förutsätts dock att myndigheterna förhandlar med Sametinget i syfte att uppnå enighet med eller samtycke från Sametinget innan beslut fattas. I förhandlingarna om ramförslagen är denna premiss dock inte möjlig av strukturella skäl.

Samisk näringsfond

Sametingets långsiktiga mål för att främja livskraften i de samiska näringarna har varit att grunda en samisk näringsfond. Det är ett konkret sätt att stärka samernas traditionella näringar och kultur samt livskraften i samernas hembygdsområde. Den stöder innovationer, utvecklar produkter med högt mervärde, uppmuntrar till företagande och skapar arbetsplatser. Detta stärker de samiska språk- och kulturgemenskaperna, motverkar utflyttning och stöder återflyttning till samernas hembygdsområde.

För närvarande finns det inget finansieringsinstrument i Finland som gör det möjligt för samerna att utveckla sin egen kultur. Den samiska näringsfonden är ett verktyg för att svara på detta behov. Fonden finns med programmet för norra Finland som ingår i Petteri Orpos regeringsprogram ⁷, och 2025 ordnades det även ett möte med statssekreterare Slunga-Poutsalo om fonden.

5.4.1. Samisk renskötsel

Förslag till riksdagen:

Skapa en egen lag och förvaltning för samernas renskötsel i samarbete med de samiska renskötarna och Sametinget.

Utveckla stödsystemet för samisk renskötsel i samarbete med de samiska renskötarna och Sametinget.

Skapa en separat del för samer i lagen om strukturstöd för renhushållning och naturnäringar eller stifta en egen speciallag

Renskötseln är en viktig del av den samekultur som tryggas i grundlagen och det är en av samernas traditionella näringar. Renskötseln är en livsstil för de samiska familjer som deltar i den, och varje familjemedlem har sin egen roll. Näringen definierar livets rytm året runt. Den samiska renskötseln bär också med sig traditionell kunskap om renskötsel och områdets natur och är starkt förknippad till de samiska språkens livskraft. Det är viktigt att trygga renskötselns livskraft för att bevara hela den samiska kulturen. Ett av målen i Sametingets åtgärdsprogram är också att utveckla förvaltningen och livskraften inom den samiska renskötseln. Under berättelseåret har Sametinget yttrat sig och fört förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen för att uppnå ovan nämnda mål. Dessutom har ämnet även lyfts fram vid andra möten med bland annat representanter för jord- och skogsbruksministeriet och andra myndigheter.

Exceptionella väder- och naturförhållanden vintern 2024–2025

År 2025 började i utmanande tecken för den samiska renskötseln. De exceptionella väder- och naturförhållandena orsakade en svår betessituation som varade i flera månader. Sametinget ansåg att situationen uppfyllde kriterierna i 1 § i förordningen om ersättning av skador som drabbat renhushållningen (656/2016), i synnerhet punkterna där väderförhållandena har varit klart exceptionella och oförutsägbara under minst fyra månader och väsentligen försvagat renarnas tillgång till föda. Situationen ansågs också äventyra rennäringens kontinuitet. Ämnet behandlades vid ett möte mellan Sametinget och riksdagspartiernas samarbetsgrupp den 19 mars 2025, och för att underlätta situationen skickades även en vädjan till riksdagspartierna den 8 april 2025. Även om de ovan beskrivna förhållandena hade direkta konsekvenser för tillgodoseendet av samernas grundlagsenliga rättigheter, uppnåddes ingen effekt av Sametingets åtgärder. Jord- och skogsbruksministeriet meddelade den 13 mars 2025 sitt beslut där ministeriet ansåg att det inte fanns tillräckliga grunder för att inleda en utredning av skadan enligt renskadelagen och ärendet togs inte upp till ny granskning.

Reform av renskötsellagen

Ett lagreformsprojekt som varit viktigt för den samiska renskötseln under 2025 var reformen av renskötsellagen. Att delta i arbetet med att ändra renskötsellagen och få ett erkännande av samisk renskötsel i renskötsellagen har också lyfts fram som mål i samernas rätts-, närings-, materiella kulturarvs- och miljöpolitiska åtgärdsprogram 2025–2027. Sametinget deltog under året i arbetsgruppen för ändring av vissa bestämmelser i renskötsellagen, gav ett utlåtande om utkastet till regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av renskötsellagen och till lagar som har samband med den samt en proposition till jord- och skogsbruksministeriet med förslag till lag om ändring av renskötsellagen, som har redigerats efter remissbehandlingen. Dessutom fördes förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen den 21 januari 2025 och den 1 september 2025, och Sametinget deltog i JSM:s presentationstillfälle om ändringen av renskötsellagen den 21 januari 2025.

Processen för att revidera renskötsellagen fortsätter 2026, och därför går det ännu inte att göra en slutlig bedömning av lagreformens konsekvenser för samernas rättigheter som härrör från grundlagen och folkrätten. Reformen av renskötsellagen behandlas närmare i kapitel 3 i denna berättelse.

Stöd för renskötsel

De nationella ramarna för stöden som betalas ut till renskötseln fastställs i stor

utsträckning genom Europeiska kommissionens genomförandebeslut.²³ I kommissionens genomförandebeslut fastställs ett anslagstak för anslag för investeringsstöd och underhåll av traditionell renhushållning (2,4 miljoner euro), ersättning för skador som väderförhållanden och djursjukdomar orsakar renskötseln samt åtgärder som stöder den samiska renskötseln (10 miljoner euro) och ersättning för skador orsakade av stora rovdjur (12 miljoner euro). I Europeiska kommissionens senaste genomförandebeslut av den 9 december 2025 inkluderades för första gången en skrivning enligt vilken finska staten i framtiden har möjlighet att finansiera åtgärder som uttryckligen stöder det samiska urfolkets renskötsel.

Under berättelseåret förde jord- och skogsbruksministeriet preliminära diskussioner om ämnet med Sametinget i samband med beredningsarbetet. Sametinget ser detta som ett betydande framsteg med tanke på den samiska renskötseln, eftersom skrivningen ger finska staten möjlighet att börja utveckla nya stödformer för att bevara livskraften hos den samiska renskötseln. Detta stöder å sin sida direkt tillgodoseendet av samernas grundlagsenliga rättigheter och de urfolksrättigheter som härstammar från folkrätten.

Även anslagstaket för att ersätta skador orsakade av stora rovdjur höjdes från 10 miljoner till 12 miljoner i kommissionens beslut. Innan kommissionen fattade sitt genomförandebeslut bad Sametinget jord- och skogsbruksministeriet om förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen om höjning av avgiftstaket för rovdjurersättning. Även om Sametingets begäran om att ordna förhandlingar skickades till ministeriet i slutet av oktober återkom ministeriet först i slutet av november och man kom överens om att förhandlingarna skulle hållas den 18 december 2025. Europeiska kommissionen hann dock ge sitt genomförandebeslut före förhandlingarna, och därför tvingades man konstatera att förhandlingarna inte längre skulle ha hållits i rätt tid och att det således inte kunde ordnas förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen. Sametinget skulle ha föreslagit ett högre tak för anslaget för rovdjursskador, eftersom höjningen trots att den gick i rätt riktning inte var tillräcklig i förhållande till exempelvis utvecklingen under de senaste åren i fråga om skador på ren som orsakats av stora rovdjur.²⁴

I en situation där samernas renskötsel på kort tid har varit med om flera beteskatastrofer på grund av naturförhållandena (2019–2020, 2021–2022, 2023–2024, 2024–2025) samtidigt som det skett en betydande höjning av produktionskostnaderna, har betydelsen av stöd och ersättningar ökat. De påverkar avsevärt bevarandet av den traditionella samiska renskötseln och därigenom livskraften i den samiska kulturen och språket. När man förhandlar om anslagstaken för stöd för renskötsel och traditionella näringar är det av största vikt att även Sametinget deltar i beredningen och förhandlingsprocessen.

5.4.2. Fiske

Förslag till riksdagen:

Möjliggör fri och omfattande fångst av puckellax med olika fångstmetoder på den finska sidan medan fisken fortfarande är ätlig.

Ändra fiskestadgan för Tana älv så att Norge inte ensidigt kan fatta beslut om att dämna upp Tana älv med hjälp av en tvärdamm.

Genomför en undersökning av vilka effekter förändringarna i havsområdet har på atlantlaxen.

Ersätt samiska fiskerättsinnehavare och Utsjoki kommun för totalförbudet mot laxfiske i Tana älv som inleddes 2021

Inkludera samerna som en egen fiskargrupp i kvotbeslutet för fiske som gäller samernas hembygdsområde.

Fiske är en viktig del av samernas kultur som tryggas i grundlagen och det hör till samernas traditionella näringar. Fiske är kärnan i kulturen och identiteten för samer som lever vid vattendrag och genom det upprätthålls samernas traditionella kunskap och den samiska terminologin om området, naturförhållandena och fiskarna, samtidigt som dessa överförs från generation till generation. Fisk har stor betydelse som näringskälla för samerna och har alltid varit en del av den samiska matkulturen. För många samer har fisken även ekonomisk betydelse för att minska livsmedelskostnaderna i och med att de själva kan fånga ett huvudprotein. På det hela taget är fisket på ett eller annat sätt en del av livet för nästan

alla samer som bor inom samernas hembygdsområde, även om antalet kommersiella fiskare är litet. Ett av målen i Sametingets åtgärdsprogram är att främja den samiska fiskekulturen och fiskerättigheterna.

Beslut om fiskekvoter för samernas hembygdsområde 2026–2028

Under berättelseåret utfärdades Forststyrelsens beslut om regionala kvoter för fisketillstånd i Enontekis, Enare och Utsjoki kommuner samt i Lapplands renbeteslags område i Sodankylä kommun för åren 2026–2028, samt om kvoter för områdesspecifika tillstånd i kommunerna Enontekis, Enare och Utsjoki för åren 2026–2028 för Tana älvs, Näätämöjokis, Tuulomajokis, Paatsjokis, Torne älvs och Ounasjokis vattendrag där lax och öring stiger.²⁵ Kvotbeslutet som gäller samernas hembygdsområde har stor betydelse för samernas möjlighet att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. I kvotbeslutet föreskrivs om områdesspecifika kvoter för fiske enligt 5 § i lagen om fiske (379/2015) och om kvoter i kommunerna Enontekis, Enare och Utsjoki för separata tillstånd för områden där lax och öring stiger enligt 10 § i lagen om fiske.

Förhandlingar om kvotbeslutet hölls i enlighet med 9 § i sametingslagen, men inget samförstånd uppnåddes. Sametinget anser att samerna bör beaktas som en egen fiskargrupp i kvotbeslutet för fisket. Detta skulle stärka samernas rättsliga ställning även göra det möjligt att stärka fiskerätten för samer som bor utanför samernas hembygdsområde i sådana områden som de har band till via sin släkt. Dessutom skulle det göra det möjligt att trygga kontinuiteten i samernas kultur i en situation där man är tvungen att införa hårda begränsningar för fisket, men väldigt begränsat fiske fortfarande kan tillåtas. Ett konkret exempel på detta är för närvarande situationen i Suomujoki, där tillstånd kommer att beviljas i begränsad utsträckning, men på grund av den stora efterfrågan genomför Forststyrelsen tillståndsfördelningen genom ett lotteriförfarande. I praktiken avgörs samernas grundlagsenliga rätt genom lottning enligt nuvarande praxis, vilket Sametinget inte anser motsvarar de förpliktelser som följer av grundlagen eller internationella människorättskonventioner och inte heller överensstämmer med gällande rättspraxis.²⁶

Förbudet mot laxfiske i Tana älv fortsatte för femte året i rad

Under berättelseåret fortsatte förbudet mot laxfiske i Tana älv för femte året i rad på grund av laxbeståndens svaga status. Sametinget är mycket oroat över konsekvenserna som det långvariga förbudet har hunnit medföra för samernas fiskekultur. Det finns särskild anledning att oroa sig för samiska barn som inte har möjlighet att av sina föräldrar och mor- och farföräldrar få lära sig fiska i Tana älv, vilket är en del av deras kultur. Detta har långtgående negativa konsekven-

ser för de samiska barnens identitet i området och för hela den älvsamiska kulturens framtid. Förbudet mot laxfiske har förutom enorma kulturella konsekvenser också haft betydande konsekvenser för samernas och andra lokalinvånares utkomst i området. Samerna som innehar fiskerätt och Utsjoki kommun bör få ersättning för det totalförbud som inleddes 2021.

Tvärdamm i Norge hindrade Tana älvs egna laxbestånd från att stiga i ån

År 2025 steg puckellaxen och i Tana älvs huvudfåra steg uppskattningsvis 61 800 puckellaxar.²⁷ På sommaren försökte Norge hindra puckellaxen från att stiga i Tana älv genom att bygga en tvärdamm för andra gången. Dammen lyckades dock inte hindra puckellaxen, utan försvårade främst för atlantlaxens att stiga i älven.²⁸ Sametinget anser att tvärdammen stred mot målen i fiskeavtalet för Tana älv (FördrS 42/2017), eftersom den inte främjade hållbar användning och vård av fiskbestånden i Tana älvs vattendrag. Sametinget försökte påverka rivningen av tvärdammen genom att skicka en begäran till både jord- och skogsbruksministeriet och Norges klimat- och miljöminister Eriksen om att tvärdammen bör rivas. Enligt Sametinget revs dammen för sent och den hann orsaka stor skada för atlantlaxen. Under kommande år ska puckellaxens vandring förhindras med metoder som inte hindrar atlantlaxen från att stiga i Tana älv.

I sametingets åtgärdsprogram för näringssektorn var målet att främja utnyttjandet av puckellax 2025 samt att främja tillgodoseendet av samernas rättigheter i förvaltningen av fisket i Tana älvs vattendrag. Under berättelseåret beviljades 16 dispenser för fiske av puckellax i den finska delen av Tana älv. Sametinget anser att fångst av puckellax bör möjliggöras fritt och i stor utsträckning på den finska sidan med olika fångstmetoder så länge fisken fortfarande är ätbar. De reduceringsprojekt med undantagstillstånd som använts är inte förenliga med samernas fisketradition.

Förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen om fisket i Tana älv

Sammanlagt fördes tre förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen om Tana älvs vattendrag. I förhandlingarna strävade Sametinget efter att främja samernas rättigheter med beaktande av laxbeståndens svaga status. Genom förhandlingarna om förordningen om fisket i sidovattendragen till Tana älv uppnåddes en mycket begränsad möjlighet till laxfiske i Utsjoki älvs avrinningsområde. Allmänt taget går det dock att konstatera att effekterna av förhandlingarna enligt 9 § i sametingslagen har varit mycket begränsade. Problempunkterna i regleringen av laxfisket i Tana älv härstammar från avtalet mellan Finland och Norge om fisket i Tana älv. Enligt Sametinget har samernas rättigheter som urfolk inte beaktats tillräckligt i avtalet i fråga och samernas traditionella kunskap om området beak-

tas inte tillräckligt i beslutsfattandet om fisket i Tana älv. Under berättelseåret deltog Sametinget i ett tillfälle där aktörerna i Tana samlades för att diskutera bland annat utvecklingsbehoven inom områdets gemensamma förvaltning. Därefter har Sametinget inlett ett samarbete med Sametinget i Norge för att grunda ett råd för traditionell kunskap om Tana. Med hjälp av rådet skulle samernas traditionella kunskap fås med i beslutsfattandet om Tana älvs vattendrag, vilket direkt skulle främja tillgodoseendet av samernas rättigheter och självbestämmanderätt i området.

Omarbetning av fiskeavtalet och fiskestadgan för Näätämöjoki

Förhandlingsprocessen om omarbetningen av fiskeavtalet och fiskestadgan för Näätämöjoki inleddes mellan Finland och Norge 2024 och fortsatte under hela 2025. Sametinget deltog i processen som medlem i Finlands förhandlingsdelegation som utnämnts av statsrådet, och därtill inleddes en förhandlingsprocess enligt 9 § i sametingslagen i december 2025. Sametingets främsta mål för förnyandet av fiskeavtalet och fiskestadgan för Näätämöjoki är att bevara laxbestånden på en hållbar nivå och att upprätthålla samernas laxfiskekultur och överföra den till kommande generationer. Eventuella begränsningar av laxfisket ska enligt Sametinget i första hand riktas mot annat än samiskt laxfiske.

I den finska förhandlingsdelegationen har sammanhållningen i arbetet varit god mellan Sametinget, skolternas byastämma, Enare fiskeriområde och olika myndighetsrepresentanter. Även i förhandlingsprocessen enligt 9 § i sametingslagen har man strävat efter att hitta gemensamma perspektiv, men förhandlingarna om fiskeavtalet och fiskestadgan för Näätämöjoki pågår fortfarande 2026 och därför kan slutresultatet ännu inte bedömas med tanke på tillgodoseendet av samernas rättigheter.

Begränsning av fisket i Torne älv-Muonio älv 2025

Under berättelseåret gav Sametinget två utlåtanden om fisket i Torne älv-Muonio älv sommaren 2025. Sametinget betonade i sina utlåtanden att fisket måste vara hållbart och att fiske som överskrider MSY-nivån ska upphöra. Eftersom alla orsaker till att laxbestånden försvagas inte är kända, anser Sametinget att regleringen måste vara strängare än att endast uppnå hållbar maximal avkastning (MSY). Begränsningarna av laxfisket skärptes slutligen sommaren 2025 och Sametinget såg att detta var ett steg i rätt riktning.

5.4.3. Jakt och samlande

Förslag till riksdagen:

Erkänn samernas rättigheter i den lagstiftning som reglerar jakten.

Planera förvaltningen av beståndet av stora rovdjur så att det är socialt hållbart.

Att jaga och samla utgör viktiga delar av den samiska kultur som tryggas i grundlagen och av samernas traditionella näringar. Det samiska verbet bivdit/pivded/šee'lled återspeglar samernas tankevärld när det kommer till jakt och fiske – man ber naturen om byte i stället för att ta, fånga eller fälla ett byte efter att ha jagat det. Samernas jakt har en väsentlig koppling till marken och vattnet. Den utnyttjar, upprätthåller och överför samernas traditionella kunskap från generation till generation och är en del av grupptillhörigheten. Jakten är en viktig del av samernas kultur och deras sätt att skaffa föda. Viltet har även stor ekonomisk betydelse för många samer.

Att samla har alltid varit en del av samernas liv och kultur och har kompletterat deras övriga traditionella näringar. Samerna samlar i synnerhet bär, växter och material till duodji. Kunskapen om att samla och om hur insamlade växter används har överförts från generation till generation som en del av samekulturen. Att samla och i synnerhet platserna där man gör det är en viktig del av samernas sedvanerätt – samer plockar till exempel inte hjortron på någon annans myr, utan släkterna har egna områden där de plockar bär, och dem känner samerna väl till.

Främjandet av samisk fångstkultur och samiska jakträttigheter har nämnts som ett av målen i Sametingets handlingsprogram. Under berättelseåret hölls förhandlingar med Forststyrelsen i enlighet med 9 § i sametingslagen om kvotbeslutet för jakt inom samernas hembygdsområde åren 2025–2028. Vid förhand-

lingarna uppnåddes samförstånd om kvoterna för jakten. Dessutom diskuterades utmaningarna i anslutning till jakt- och fiskeövervakningen och det akuta behovet av ökad övervakning.

Under berättelseåret gav Sametinget också ett utlåtande i frågor som gällde varg- och björnjakt och lyfte i sina utlåtanden fram den oroväckande rovdjurssituationen i samernas hembygdsområde. Antalet renar som dödats av både björn och varg har ökat under de senaste åren. De stora rovdjuren som kommer över östgränsen, i synnerhet till följd av minskad jakt på den ryska sidan, har ökat skadorna på rennäringen även inom samernas hembygdsområde. Det är endast omkring 20 procent av de renar som dödats av rovdjur som hittas²⁹, vilket i praktiken innebär betydande ekonomiska förluster för renskötarna.

5.4.4. Samiskt hantverk - duodji – tyeji - ħiõtt-tuâj

Förslag till riksdagen:

Permanent finansiering till Duodji Akademiiija.

Stärk ställningen som samernas traditionella hantverk har som näring.

Stöd livskraften hos samiskt hantverk och trygga finansieringen.

Stöd samiskt hantverksföretagande.

Att stärka det samiska hantverkets ställning som näring är viktigt för samekulturens livskraft och självbestämmanderätt. Traditionellt har det samiska hantverket varit en del av självhushållningen, men numera är det allt fler samer som har det som huvudsyssla eller delvis får sin utkomst genom det. Stärkandet av den ställning som samernas traditionella hantverk har förenar skydd av kulturarvet, upphovsrätt, kommersiellt ansvar och överföring av traditionell kunskap till nya generationer.

År 2025 inledde Sametinget på den finska sidan tillsammans med Sametinget på den norska sidan projektet Duodji Akademiiija 2027 som syftar till att bevara, stärka och främja den samiska hantverkstraditionen. Projektets verksamhet är särskilt koncentrerad till Enontekis (Finland), Kautokeino (Norge) och Karesuando (Sverige), men effekterna sträcker sig längre än så i det samiska området. Projektet samlar viktiga parter i det samiska hantverket för att diskutera, samarbeta och bygga upp en framtid för samiskt hantverk.

I Finland fick projektet finansiering från programmet Interreg Aurora för perioden 1.8.2025–31.12.2027 och dessutom nationell medfinansiering från Lapplands förbund. För närvarande har Sametinget ingen permanent finansiering för att främja samiskt hantverk. Sametingets mål är att etablera Duodji Akademiijs verksamhet i framtiden.

5.4.5. Sameturism

Förslag till riksdagen:

Finansiering för upprätthållande av certifikat för sameturism.

Turismens globala karaktär med pandemier, energikriser och oförutsägbara extrema väderförhållanden är inga kortsiktiga fenomen. I detta ständigt föränderliga, utmanande världsläge är det väldigt viktigt att turismen inom samernas hembygdsområde och sameturismen säkerställer att turismen är hanterbar, ansvarsfull och etisk hållbar och beaktar de samiska samhällena och deras behov bättre än vad de gjort tidigare. Turistbranschen och turisterna har i allmänhet lite kunskap om samekulturen och det gör det svårare att identifiera vad som är äkta sameturism.

Sametinget har under flera års tid arbetat för ökad medvetenhet om samerna och samernas rättigheter inom turismen med hjälp av sammanlagt sju olika projekt. År 2024 inleddes Sametingets senaste projekt Vasan matka i anslutning till detta, och det gick ut på att skapa ramar för ett kultursensitivt certifikat för sameturism. Certifikatet kan användas för att verifiera att produkter och tjänster är ansvarsfullt producerade och etiskt hållbara utifrån samernas egna premisser och perspektiv. På så sätt strävar man efter att stärka en verksamhetsmiljö som stöder konkurrenskraften hos ansvarsfulla och etiskt hållbara samiska produkter och tjänster. Dessutom kommer det allmänna kunskapsunderlaget om sameturismen att förbättras genom att samla ansvarsfulla samiska aktörer. Projektet slutfördes i oktober 2025, men behandlingen av certifikatet pågår fortfarande vid Sametinget 2026.

6. Språkliga rättigheter

I kapitel 6 granskas tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter under berättelseåret som en helhet vars kärna utgörs av de rättigheter som tryggas i 17 § i grundlagen och av det praktiska verkställandet av dem inom olika förvaltningsområden. I kapitlet utvärderas utvecklingen av de språkliga förhållandena, verkställandet av samiska språklagen, samiska språkbyråns och Sámi Giellagáldus verksamhet samt digitaliseringens och det nordiska språksamarbetets inverkan på samernas språkliga rättigheter. I helhetsbedömningen betonas att tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter fortfarande förutsätter konsekventa, långsiktiga och tillräckliga resurser för att de grundlagsenliga skyldigheterna ska kunna uppfyllas på lika villkor i hela landet.

6.1. Utveckling av de språkliga förhållandena

Förslag till riksdagen:

Omedelbara åtgärder:

Finansiering ska beviljas för utveckling av det samiska språket (400 000 euro).

Långsiktiga åtgärder:

Särskild uppmärksamhet måste fästas vid att stimulera skoltsamiskan inom alla samhällsområden.

Samernas språkliga förhållanden följs upp med hjälp av olika uppföljningsmekanismer. Även under berättelseåret producerades omfattande information om de språkliga förhållandena och deras utveckling. Sametinget utarbetar en gång per valperiod en berättelse till riksdagen enligt 7 § i sametingslagen om hur språklagstiftningen har genomförts (den senaste berättelsen är från 2024). Därtill bereder justitieministeriet en gång per valperiod en berättelse till riksdagen om genomförandet av språklagstiftningen, som utöver situationen för nationalspråken även behandlar bland annat de samiska språkens ställning. Centralt material i språkberättelsen är bland annat de uppföljningsbarometrar för språkliga rättigheter som justitieministeriet beställt, såsom Samebarometern. Den senaste berättelsen lämnades till riksdagen i början av 2026.³⁰ Dessutom kan olika myndigheter ha en egen uppföljning av de språkliga förhållandena, till exempel har den samiska språknämnden i Lapplands välfärdsområde en uppföljnings- och rapporteringsuppgift när det gäller välfärdsområdets tjänster på samiska. Finland lämnar sin rapport om övervakningsförfarandet för de internationella människorättskonventionerna. Separata utredningar och slutrapporter från sannings- och försoningskommissionen för samer ger också omfattande information om de nuvarande språkförhållandena, men även om historiska händelser.

Det kan således konstateras att det finns relativt bra information om de språkliga förhållandena. Frågan är dock vilken betydelse dessa olika utredningar har för utvecklingen av språkförhållandena? Samebarometern konstaterar att en stor del av utredningarna tills vidare inte har verkställts trots de många utredningar och de förslag till verkställande som fogats till dem. Enligt Samebarometern visar detta att man med rekommendationer inte effektivt kan påverka tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter och att förslag till konkreta åtgärder i allmänhet inte leder till önskat resultat. Samebarometern producerade i sin utredning en analys av vad som hindrar att de språkliga rättigheterna tillgodoses och har som lösning utvecklat en verksamhetsmodell som organisationer kan utnyttja i produktionen och utvecklingen av tjänster på samiska. Sametingets syn på bättre tillgodoseende av de språkliga rättigheterna och utveckling av de språkliga förhållandena kunde effektiviseras hos myndigheterna utifrån verksamhetsmodellen.

När det gäller språkförhållandena kan man konstatera att den grundlagsenliga rätten att upprätthålla de samiska språken tillgodoses i rimlig grad med stöd av speciallagstiftning och samiska språklagen, men att det inte räcker till. Sametinget har dock under berättelseåret i olika sammanhang lyft fram sin oro över att staten utöver underhållsuppgiften inte har tryggt tillräckliga resurser för samerna för den uppgift att utveckla det samiska språket som avses i 17 § 3 mom. i grundlagen³¹.

Enligt 17 § 3 mom. i grundlagen har samer såsom urfolk rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. För att genomföra skrivningen i grundlagen

föreskrivs i 2 kap. 5 § i sametingslagen (974/1995) att det till Sametinget hör att fatta beslut i ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk och sköta uppgifter i anslutning till dessa ärenden. Enligt 1 kap. 2 § i sametingslagen ska det upptas ett tillräckligt anslag för dessa uppgifter i statsbudgeten. En utredning om den rättsliga ställningen för inhemska minoritetsspråk som publicerades 2024 behandlar i synnerhet innehållet i och tolkningen av 17 § 3 mom. i grundlagen³². Enligt utredningen framgår det inte explicit i grundlagen vad det innebär att upprätthålla och utveckla. Däremot medför 17 § 3 mom. i grundlagen positiva förpliktelser för staten när det i lagen konstateras att samerna samt romerna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Sametinget har identifierat följande ämnen genom vilka man kan stödja och främja de samiska språk som finns i Finland.

Sametinget har i nuläget inga resurser för att effektivt genomföra åtgärder som utvecklar det samiska språket i enlighet med grundlagen. Därför har Sametinget föreslagit anslag för åtgärder som främjar samiskan. Samiska språklagen och lagarna som styr undervisningen i samiska språk och undervisningen på samiska tryggar de samiska språkens ställning i de sammanhang som fastställs i lagarna, men en betydande del av samhällets verksamhet och olika utvecklingsåtgärder som stöder språket och för vilka det inte har anvisats medel lämnas utanför.

De samiska språken behöver åtgärder som utvecklar språket och som främjar och utvecklar möjligheterna att använda de samiska språken i olika delar av samhället, bland annat i medborgarsamhällets verksamhet, genom att förbättra tjänsterna och främja tillgången till språkteknologiska tillämpningar på samiska i samarbete med olika aktörer. Genom åtgärder för att utveckla de samiska språken säkerställs och stärks resultaten av språkstimuleringen och å andra sidan främjas och utökas möjligheterna för personer som behärskar samiska att använda samiska i samhällets olika delområden. Sametinget har för uppgiften att främja de samiska språken föreslagit ett nytt moment i finansieringen från undervisnings- och kulturministeriet. Ärendet behandlades i en förhandling med undervisnings- och kulturministeriet enligt 9 § i sametingslagen den 19 december 2025 om Sametingets ramförslag för 2027–2030. Ramförslaget innehöll ett anslag på 400 000 euro för att främja de samiska språken, men under förhandlingarna kom det fram att pengarna i fråga inte kommer att förordas.

Finska staten finansierar trots allt i stor utsträckning mångsidiga åtgärder för att upprätthålla de samiska språkens livskraft. Trots åtgärderna för att stimulera språken är alla samiska språk som talas i Finland fortfarande hotade, och åtgärder som stärker och främjar dem behövs också bland dem som har samiska som modersmål. För att stärka språket är det viktigt att utvidga domänerna där språk-

ket används så att de samiska språken är en naturlig del av det dagliga livet och umgänget även i situationer som inte omfattas av samiska språklagen.

Avsikten är att anslaget ska användas för projekt och åtgärder för att utveckla och stärka de samiska språken och användningen av dem i samhället. Sametinget ska för systematiska och långvariga språkplanerings-, utvecklings- och främjandeåtgärder få ett anslag som flexibelt kan riktas till olika åtgärder som utvecklar skolt-, enare- och nordsamiska och möjliggör användningen av språket. En flexibel användning av anslaget möjliggör en effektiv användning det och gör det möjligt att reagera på föränderliga behov och exceptionella situationer. Anslaget skulle även utveckla Sametingets språkliga och kulturella autonomi, då Sametinget kunde stödja behov som det samiska samhället har. Detta skulle också lämpa sig för den samiska kulturella autonomins dynamiska karaktär som är under ständig utveckling.

Utvecklingspengar behövs för att stärka tjänster på samiska som inte direkt hör till tillämpningsområdet för samiska språklagen. Viktiga utvecklingsobjekt är till exempel utbudet av medier och forskning på samiska. Att öka och diversifiera det samiska kultur- och medieutbudet ökar de naturliga möjligheterna att använda språket. Att använda språk på olika mediearenor hör till i dag, och man måste få och kunna använda samiska i dessa domäner. Det finns många forskningsbehov när det gäller samiska språk. I undersökningen ingår även ordboksarbete om de samiska språken, som för närvarande inte får finansiering från någon instans. Dessa är konkreta exempel på brister i det samiska språkarbetet i nuläget.

När det gäller språkförhållandena vill Sametinget till sist konstatera att det under berättelseåret inledde en diskussionsserie om skoltsamiskans situation. Diskussionsserien är en del av Sametingets språkpolitiska verksamhets- och utvecklingsprogram för åren 2025–2027, som betonar åtgärder för att stimulera, stärka och främja skoltsamiskan. Sametinget anser att skoltsamernas situation avviker från enaresamiskans och nordsamiskans, och kräver särskilda åtgärder för att stimulera den. En identifierad utmaning är att ingen aktör systematiskt samordnar stimuleringen av skoltsamiskan eller språkplaneringen i vidare bemärkelse. Skoltsamiskans situation skulle kräva speciallösningar, eftersom stimuleringen av språket inte har framskridit tillräckligt och det fortfarande är hotat. Skoltsamiskans situation ska också beaktas i riksdagens beslutsfattande.

År 2024 genomförde Sametinget ett småskaligt Interreg-finansierat projekt för att utveckla den juridiska terminologin på nordsamiska. Under projektet användes även en separat enkät för att kartlägga behovet av rättsterminologi på nordsamiska i juridiska instanser i Norge och Finland. Som en del av projektet utarbetades en rapport om resultaten av enkäten om användningen av samiska som skickats till juridiska institutioner och organisationer. I svaren betonades att myn-

digheterna upplever att många olika sorters lagstiftning borde översättas till samiska. Enligt enkäten är tillgången till handlingar, såsom förvaltningsbeslut och domar, begränsad på nordsamiska. Handlingar som gäller individens rättigheter, tjänster och administrativa beslut nämns oftast. Samtidigt betonas också behovet av att översätta innehållet i webbtjänster och e-tjänster. I enkäten framkom också bland annat bristen på samiskspråkiga domare.

Enligt Sametingets uppgifter har domstolarna inte tillgång till personal som talar samiska och när man har velat använda samiska har tolkning använts. Sametinget känner inte till hur ofta samiskspråkiga har avstått från sin rätt att använda sitt eget språk i domstol. Enligt Sametingets utredningar är det också mycket viktigt att utveckla rättsspråket på samiska i Norden för att förbättra rättsskyddet. Sametinget föreslår att ett alternativ är att inleda ett projekt för att utveckla domstolarnas tjänster på samiska.

6.2. Verkställande av samiska språklagen

Förslag till riksdagen:

Möjliggör för vuxna att studera samiska antingen med vuxenutbildningsstöd, genom att höja anslaget enligt 31 § i samiska språklagen eller genom en ny finansieringsmekanism.

Förnya samiska språklagen.

I Finland tryggas samernas språkliga rättigheter i första hand genom grundlagen (17 §). Samiska språklagen (1086/2003) tryggar den i grundlagen tillförsäkrade rätten för samerna att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelser om samernas rätt att använda sitt eget språk hos myndigheter utfärdades för första gången 1991 (516/1991). Förverkligandet av samernas språkliga rättigheter hos myndigheterna grundade sig då främst på översättning och tolkning, och de språkliga rättigheterna förverkligades i praktiken inte alls i den omfattning som lagstiftaren avsåg när lagen stiftades. Den samiska språklagen reviderades 2003 genom regeringens proposition till riksdagen med förslag till samiska språklagen (RP 46/2003) och den nya lagen trädde i kraft i början av 2004. Syftet med reformen var att förbättra möjligheten att använda samiska även i praktiken i myndighetsärenden. Lagen gäller alla samiska språk som talas i Finland, det vill säga enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska.

Samiska språklagen verkställs i praktiken av myndigheter som omfattas av tillämpningsområdet för 2 § i språklagen. Enligt momentet är bland annat kommunerna inom samernas hembygdsområde och de myndigheter och domstolar inom statsförvaltningen vars ämbetsdistrikt omfattar kommunerna, myndigheterna i Lapplands välfärdsområde samt myndigheterna i sådana välfärds- och samkommuner där Lapplands välfärdsområde eller någon av kommunerna är medlem. Centrala myndigheter inom statsförvaltningen är Sametinget, FPA, LPA, polisen, skattemyndigheterna och Renbeteslagsföreningen, men lagen till-

lämpas i mycket stor utsträckning på många myndigheter. I samiska språklagen ingår en egenkontrolluppgift för verkställandet av lagen och Sametinget följer tillämpningen av lagen och kan ge rekommendationer i frågor som gäller språklagstiftningen samt ta initiativ till korrigerings av missförhållanden som observerats.

Under berättelseåret har det gått 21 år sedan den samiska språklagen reviderades. Syftet med lagreformen var att avsevärt förbättra samernas rätt att i praktiken använda samiska hos myndigheterna. Olika utredningar och praktiska erfarenheter visar dock att samiska språklagen fortfarande inte kan verkställas hos myndigheterna i dess ursprungliga syfte. Myndigheterna har fortfarande få anställda som talar samiska och de språkliga rättigheterna tillgodoses i praktiken fortfarande genom översättning och tolkning, även om syftet med reformen av lagen uttryckligen var att minska mängden ärenden som sköts genom tolkning. I Samebarometerns³³ utredning framkom i myndigheternas svar en oroväckande mängd uppgifter om negativa och likgiltiga attityder gentemot samernas språkliga rättigheter. Dessa attityder försvagar för sin del tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter och språkklimatet. Sametinget har dessutom kritiserat hur myndigheternas egenkontroll fungerar i fråga om samiska språklagen.

Förändringar i omvärlden och risker för de språkliga rättigheterna

Förutom att det finns utmaningar i verkställandet av den samiska språklagen och att dess funktionalitet och ändamålsenlighet bör granskas på nytt, är lagen enligt Sametingets uppfattning också föråldrad på grund av förändringarna i omvärlden. Till exempel har tillämpningsområdet för samiska språklagen ändrats på grund av organisationsförändringar i myndigheterna, till exempel inrättandet av det nya riksomfattande Rättstjänstverket, som innebär att de regionala tjänsterna i Lappland har överförts till ett större riksomfattande ämbetsverk. Sådana ändringar ändrar syftet med samiska språklagen, som dock innebär större skyldigheter för samernas hembygdsområde och ämbetsverken inom dess område än för övriga delar av Finland. Sametinget anser att ändringarna innebär en risk för att samernas språkliga rättigheter försvagas när sakhelheter överförs till stora riksomfattande myndigheter. Även om det i lagändringarna konstateras att ändringen inte försvagar samernas språkliga rättigheter, kan frågor som gäller samiskan i praktiken försvinna som mycket marginella ärenden vid stora riksomfattande ämbetsverk. När samiska språklagen stiftades 2004 fanns det en tydligare uppfattning om att samiska språklagen tillämpas vid ämbetsverken inom samernas hembygdsområde. Under berättelseåret har det även förekommit fall där myndigheter har gjort en snävare tolkning av skyldigheten att tillämpa samiska språklagen eftersom de inte har något ämbetsverk inom samernas hembygdsområde. Sametinget har genom utlåtanden och förhandlingar

försökt framföra sin oro över de samiska språken, men ofta har Sametinget inte ens hörts i stora riksomfattande myndighetsreformer.

Sametinget är dessutom oroat över hur väl samiska språklagen och annan separat lagstiftning om samernas språkliga rättigheter i nuläget motsvarar den demografiska förändring som skett bland samerna. Enligt statistik som samlades in i samband med sametingsvalet 2023 bor 65 procent av samebefolkningen utanför samernas hembygdsområde. För samiska barn och unga är siffran redan över 72 procent. Detta innebär att allt fler samer inte omfattas av de språkliga rättigheterna. När det gäller lagstiftningen om utbildning, småbarnspedagogik, social- och hälsovårdstjänster och rätten att använda samiska hos myndigheterna bör man också granska hur väl den nuvarande lagstiftningen täcker den samiska befolkningens servicebehov i hela landet.

Under berättelseåret har Sametinget flera gånger lyft fram behovet av att revidera den samiska språklagen. Vid justitieministeriet bereds en utvärderingspromemoria om behovet av att revidera samiska språklagen, men frågan har ännu inte diskuterats närmare med Sametinget.

Språkliga rättigheter vid förhandlingar och vid beslut från tillsynsmyndigheter

Ärenden som gällde samiska var centrala i vissa förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen som fördes under berättelseåret, till exempel förhandlingarna med Lapplands välfärdsområde om social- och hälsovårdstjänster på samiska. I fråga om samernas språkliga rättigheter kom det också några viktiga avgöranden från de myndigheter som övervakar de språkliga rättigheterna. Biträdande justiekanslern fäste i sitt avgörande³⁴ om lagstiftningen om elektronisk delgivning inom Skatteförvaltningen uppmärksamhet vid att det i regeringens proposition ska redogöras närmare för på vilka grunder regleringen anses uppfylla kraven i samiska språklagen. Riksdagens justitieombudsman tog å sin sida på ett allmänt plan ställning till användningen av samiska i kommunikationen i sociala medier i sitt avgörande³⁵ och konstaterade att det också är problematiskt med tanke på likabehandlingen av förvaltningens kunder och den språkliga jämlikheten om informationen på samiska är klart mer begränsad än på finska.

Digitala myndighetstjänster och beaktande av samiska språk

Under berättelseåret gav Sametinget flera utlåtanden om bland annat överföringen av myndighetstjänster till olika digitala plattformar. Sametinget har ansett att det är ett problem att det i anslutning till bestämmelser om olika digitala tjänster inte tillräckligt noggrant definieras hur det är tänkt att tjänsten ska genom-

föras på samiska. Grundlagsutskottet tog i sitt betänkande ställning till huruvida tjänsten suomi.fi-meddelanden är tillgänglig på samiska³⁶. Grundlagsutskottet ansåg det i konstitutionellt hänseende vara lämpligare att användargränssnittet och postlådan för applikationen Suomi.fi-meddelanden och webbtjänsten tas i bruk även på samiska samtidigt som förslaget godkänns. Sametinget anser att det är viktigt att grundlagsutskottet fäste uppmärksamhet vid problemet, vilket även i vidare bemärkelse gäller digitala tjänster och avsaknaden av samiska versioner av dem. Sametinget har föreslagit att samernas språkliga rättigheter ska beaktas redan i lagberedningen och senast i utskottsarbetet. Detta gäller nu i synnerhet digitala tjänster som blivit aktuella under berättelseåret.

Sametingets åtgärder vid uppföljningen av samiska språklagen

Sametinget har genomfört sin uppföljningsuppgift enligt 28 § i samiska språklagen på flera olika sätt under berättelseåret. Sametinget upprätthåller ett myndighetsnätverk för utveckling av tjänster på samiska, där man kan dela information om samiska språklagen och dela erfarenheter av utvecklingen av tjänster på samiska. Under berättelseåret har cirka 10–15 olika myndighetsaktörer deltagit i nätverket och nätverket har upplevts som en mycket användbar mötesplats med låg tröskel för utvecklingen av tjänster på samiska. För att verkställa samiska språklagen har man utöver förhandlingar och nätverksarbete enligt sametingslagen även använt andra mekanismer. Sametinget har ingått samarbetsavtal med THL och FPA och inom ramen för dessa har årliga förhandlingar hållits. Dessutom har Sametinget kommit överens med Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata om årliga förhandlingar och resultaten av samarbetet beskrivs bättre i kapitlet om digitalisering.

Remissverksamhetens inverkan på främjandet av de språkliga rättigheterna

Byrån för samiska språket ger årliga utlåtanden och dessa är utlåtanden om Yles förvaltningsråds berättelse till riksdagen om program på samiska. Dessutom ger Sametinget årligen ett utlåtande till undervisnings- och kulturministeriet om förslaget om stöd till den minoritetsspråkiga tidningspressen. I fråga om berättelseåret går det att konstatera att inga stora förändringar har uppnåtts genom utlåtandena, men de viktigaste riktlinjerna för de språkliga rättigheterna har uppstått genom lagberedningsarbetet vid de myndigheter och utskott som övervakar de språkliga rättigheterna. Sametingets utlåtanden har ingen betydande inverkan på ärendena.

Understöd enligt samiska språklagen och resursernas tillräcklighet

Under berättelseåret genomfördes nedskärningar i understöden enligt 31 § i samiska språklagen. Understödet från justitieministeriets förvaltningsområde är avsett att täcka myndigheternas kostnader för tillämpningen av samiska språklagen. Understödet har i huvudsak använts för vikariekostnader som härrör från tjänstledigheter för studier i samiska samt för översättnings- och tolkningskostnader. Kommunerna i sameområdet, Sameområdets utbildningscentral, Lapplands välfärdsområde och samemuseet Siida väddade i slutet av 2024 till riksdagen för det understödsbelopp som betalas med stöd av samiska språklagen³⁷. Nedskärningen genomfördes ändå och 2025 var understödet bara hälften så stort som tidigare, 120 000 euro. Det har konstaterats att behovet är minst det dubbla. Nedskärningen i det understöd som betalas med stöd av samiska språklagen försvårade avsevärt arbetstagares möjlighet att få avlönad tjänstledighet för studier i samiska. Tillsammans med nedläggningen av vuxenutbildningsstödet stoppade detta olika yrkeskårens möjligheter att studera samiska och försvårade därmed tillgången till samiskspråkiga yrkespersoner, vilket redan har varit svårt sedan tidigare.

6.3. Verksamhet och resurser vid byrån för samiska språket

Förslag till riksdagen:

Översättarresurserna vid byrån för samiska språket bör stärkas.

I myndigheternas finansiering beaktas kraven i samiska språklagen och tillräckliga resurser säkerställs för verkställandet av lagen.

Byrån för samiska språket har uppgifter som grundar sig på samiska språklagen (1086/2003), statsrådets förordning om verkställigheten av samiska språklagen (108/2004) och förordningen om sametinget (1727/1995). Enligt 21 § i samiska språklagen har en myndighet som enligt samiska språklagen ska ge en översättning till samiska av en expedition eller utfärda en expedition på samiska, rätt att få en översättning från byrån för samiska språket, om översättningen inte kan skaffas på något annat lämpligt sätt. På motsvarande sätt har myndigheten rätt att från byrån få en översättning till finska av en handling som lämnats in till myndigheten på samiska. Den nuvarande samiska språklagen förpliktar inte byrån för samiska språket att tillhandahålla tolkning. Byrån för samiska språket ser till att översättningar enligt samiska språklagen lämnas in till olika myndigheter och inrättningar samt bistår olika instanser i anskaffningen av tolkar och frilansöversättare för samiska språk.

Personal och arbetsfördelning

Vid byrån för samiska språket arbetar samiska språkskyddssekreteraren, samiska sekreteraren för språkfrågor och språkboledaren samt sex översättare,

en för enaresamiska, en för skoltsamiska och fyra för nordsamiska, samt annan visstidsanställd personal. Tre av de nordsamiska översättarna översätter Utsjoki kommuns handlingar och en sköter Sametingets egna översättningar samt begäran om översättning från andra myndigheter. Vid behov vikarierar och hjälper de övriga nordsamiska översättarna till med Sametingets egna och myndigheternas översättningar. Översättarna vid byrån för samiska språket har till uppgift att utöver översättnings- och terminologiarbete sköta andra uppgifter som hör till deras verksamhetsområde och som samiska språkskyddssekreteraren särskilt ålägger dem. Dessutom har översättaren av enaresamiska ansvarat för koordineringen av översättningsarbetet.

Översättningsverksamhetens omfattning och utveckling

Under berättelseåret skötte byrån för samiska språket Sametingets egna översättningsarbeten och översatte begäran om översättning från olika myndigheter. Antalet översättningar som producerades 2024 ökade med 6 procent jämfört med året innan³⁸. Antalet översättningar som producerades 2025 är ännu inte klart, men antagandet är att ökningen fortsätter. Dessutom lämnade Sametingets byrå för samiska språket in översättningar till Utsjoki kommun med stöd av ett separat avtal. Skyldigheterna enligt den samiska språklagen³⁹ är mer omfattande i Utsjoki kommun än i de övriga kommunerna i sameområdet. Enligt 16 § i samiska språklagen ska kommunala organs handlingar också finnas på samiska i kommuner med samisk majoritet.

Användning av resurser

Översättarnas löner betalas ur budgeten för Sametingets allmänna byrå. Byrån för samiska språket ger intäkter till budgeten för Sametingets allmänna byrå genom avgiftsbelagda översättningar. Årligen reserveras ett anslag på 30 000 euro ur den allmänna budgeten till byrån för samiska språket för främjande av samiskan. Byrån för samiska språket använder anslaget till bland annat utbildningar, språkvård, terminologiarbete, arbetsredskap, åtgärder för att främja samiska och andra utgifter för vilka det saknas en separat budget.

År 2025 beviljades pengar ur Sametingets allmänna budget för att anställa tilläggsresurser för översättningsarbetet, men i huvudsak gick tilläggsunderstödet till att åtgärda frånvaro på grund av tjänstledigheter. Det har funnits möjlighet att ge skoltsamiskan mer resurser och med denna tilläggsresurs har det även gått att producera läromedel på skoltsamiska. Detta hör inte till de egentliga uppgifterna vid byrån för samiska språket, men på grund av att skoltsamiskan är så starkt hotad och med tanke på målen i det språkpolitiska programmet för valperioden⁴⁰ har det fattats beslut om att stödja produktionen av läromedel särskilt på skoltsamiska.

Ökade översättningsbehov och resursernas tillräcklighet

Enligt Sametingets översättningsstatistik har antalet översättningsbeställningar ökat för varje år och byråns nuvarande resurser räcker inte till för att svara på alla översättningsbehov som myndigheterna har. Översättningsbehoven ökar också i och med att samiska språklagen verkställs effektivare. Även de nya riktlinjerna som följer de grundläggande fri- och rättigheterna om att bland annat samerna ska ha rätt att uträtta ärenden elektroniskt på samiska kommer sannolikt att leda till ökade översättningsbehov. Samtidigt har också Sametingets egna översättningsbehov ökat bland annat i och med aktiv information och fler uppgifter. Å andra sidan kan Sametinget inte verkställa skyldigheterna i den samiska språklagen till fullo och till exempel kan tolkning inte ordnas i dess organ på grund av bristande resurser. Den reviderade sametingslagen (974/1995) kommer för sin del att öka antalet egna översättningsuppgifter vid Sametinget. Sametinget har föreslagit att tilläggsanslag på 210 000 euro/år ska reserveras för översättarresurserna för åren 2026–2030.

6.4. Digitalisering

Förslag till riksdagen:

Säkerställ ekonomiska resurser som en del av ett planerings- och utvecklingsunderstöd på 400 000 euro för de samiska språken som Sametinget i samarbete med olika aktörer kan använda för att främja utvecklingen av digitala tjänster och program på samiska.

Utveckling av serviceregister på samiska på Suomi.fi

Suomi.fi-webbtjänstens serviceregister på samiska är en ny digital söktjänst som samlar alla tjänster som den offentliga förvaltningen tillhandahåller och som beskrivs i Servicedatalagret (SDL) på nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska. Bakgrunden till projektet är myndighetsnätverket Mii ovttas – Mij oovtâst – Mij õõutâst – Me yhdessä som Sametinget startade 2022. Nätverket fungerar som ett frivilligt samarbetsforum för olika myndigheter vars mål är att utveckla tjänsterna på samiska, dela information och stödja varandra. Nätverkets långsiktiga mål är att säkerställa att tjänsterna på samiska genomförs bättre än tidigare. Just i detta sammanhang upptäcktes ett behov av ett centraliserat serviceregister som samlar samiska tjänster och förbättra deras tillgänglighet.

Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (MDB) ansvarar för utvecklingen och underhållet av Suomi.fi-webbtjänsten och har i samarbete med Sametinget och nätverket Mii ovttas – Mij oovtâst – Mij õõutâst – Me yhdessä börjat planera ett serviceregister på samiska. Suomi.fi är en offentlig webbplats som fungerar som en centraliserad söktjänst för medborgare och företag genom att erbjuda information om den offentliga förvaltningens tjänster och anvisningar för att sköta vardagliga ärenden. Servicedatalagret (SDL), som är en del av det, är en central databas där olika myndigheters servicebeskrivningar samlas. Den är med stöd av lagstiftningen (lagen om förvaltningens gemensamma stödtjänster för e-tjänster 571/2016) obligatorisk för alla organisationer inom den offentliga förvaltningen. Med hjälp av SDL sparas serviceuppgifterna på ett ställe och kan utnyttjas i olika webbtjänster via gränssnitten.

Mål med serviceregistret på samiska och operativt genomförande av det

Tanken med det samiska serviceregistret är att utnyttja SDL: serviceregistret letar automatiskt upp alla de tjänster som beskrivs på samiska i SDL och visar dem centraliserat på Suomi.fi i en användarvänlig form. Användarna kan filtrera och söka tjänster till exempel enligt servicespråk (nord-, enare- eller skoltsamiska), kommun eller servicetyp, vilket gör det lättare att hitta lämpliga tjänster. Projektets definitionsarbete sköttes av Mii ovttas – Mij oovtâst – Mij õõutâst – Me yhdessä under ledning av Sametinget tillsammans med experter från MDB, och i det tekniska genomförandet utnyttjas lösningar som utvecklats inom tidigare nationella digitaliseringsprojekt.

Målsättningen när det gäller tidtabellen är att det samiska serviceregistret ska publiceras våren 2026. Samtidigt förband sig MDB att intensifiera samarbetet med Sametinget: i augusti 2025 kom parterna överens om att etablera samarbetet genom regelbundna möten, på motsvarande sätt som Sametinget redan avtalat med FPA och THL⁴¹.

Rättslig grund

Utvecklingen av det samiska serviceregistret grundar sig starkt på den gällande lagstiftningen. De viktigaste rättsliga grunderna är samiska språklagen (1086/2003) och lagen om förvaltningens gemensamma stödtjänster för e-tjänster (571/2016).

Syftet med samiska språklagen är att trygga den grundlagsenliga rätten för samerna att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Samiska språklagen förpliktar vissa myndigheter att tillhandahålla tjänster på samiska. Hit hör också skyldigheten att se till att samiskspråkiga medborgare får information och kan utträta ärenden på sitt eget språk. Suomi.fi är ett sätt att i praktiken uppfylla dessa lagstadgade skyldigheter: det gör det lättare för myndigheterna att erbjuda information om sina tjänster på samiska och därmed förverkliga språklagens syfte.

En annan central författning är lagen om förvaltningens gemensamma stödtjänster för e-tjänster (571/2016), som förpliktar organisationer inom den offentliga förvaltningen att spara och beskriva de tjänster de tillhandahåller i Suomi.fi-servicedatalagret (SDL)⁴². Denna lag säkerställer att alla medborgare har tillgång till aktuella uppgifter om offentliga tjänster i ett centralt register. Utvecklingen av det samiska serviceregistret utnyttjar just denna skyldighet och infrastruktur: Serviceuppgifterna i SDL gör det möjligt att på ett heltäckande sätt lyfta fram de samiska tjänsterna i Suomi.fi-registret. På så sätt omvandlas de lagstadgade kraven till praktisk verksamhet: myndigheter som har en lagstadgad skyl-

dighet att tillhandahålla tjänster på samiska kan och bör spara sina servicebeskrivningar i SDL på samiska, vilket gör dem synliga för medborgarna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att inrättandet av ett serviceregister baserar sig på befintlig lagstiftning, samtidigt som det konkretiserar den på ett nytt sätt. Den främjar tillgodoseendet av en grundläggande rättighet – rätten att använda sitt eget språk – i den digitala miljön och hjälper offentliga aktörer att uppfylla sina skyldigheter. Därmed har projektet stark juridisk legitimitet och starkt stöd.

Konsekvenser för tillgången till tjänster på samiska och de språkliga rättigheterna

Införandet av ett serviceregister på samiska har avsevärda positiva konsekvenser för den samiska befolkningen och deras språkliga rättigheter i praktiken. För det första förbättrar serviceregistret de samiska tjänsternas tillgänglighet och synlighet. Eftersom alla offentliga tjänster för vilka det finns en servicebeskrivning på samiska samlas i ett register, kan samerna söka och hitta tjänster på samiska på en enda webbplats. Detta centraliserade tillvägagångssätt sänker tröskeln för att använda sitt eget språk för att sköta ärenden: en samiskspråkig person behöver inte längre söka information på olika myndigheters webbplatser, utan kan lita på att de tillgängliga tjänsterna på samiska finns i Suomi.fi-registret. Serviceregistret ökar medvetenheten om tjänster på samiska och därigenom kommer antagligen användningsgraden för tjänster på samiska stärkas.

Utvecklingen av Suomi.fi:s serviceregister på samiska stärker förtroendet för att myndighetstjänster genuint är tillgängliga på samiska. Tidigare har samiska medborgare kunnat ställa sig tvekande till om det verkligen finns tjänster tillgängliga på deras eget språk eller om det är lättare att uträtta ärenden på finska. När tjänsterna nu synliggörs på samiska ökar förtroendet för att de offentliga tjänsterna är tillgängliga på det egna språket. Detta är viktigt med tanke på tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna: rätten att använda samiska förblir inte endast en teori i lagen, utan blir en praktisk verklighet när människor hittar och använder befintliga tjänster.

När tjänsterna är centraliserade och därmed lättare att hitta förbättras den språkliga jämlikheten. Att tjänster på nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska syns på Suomi.fi främjar samernas jämlika ställning som användare av offentliga tjänster i förhållande till andra språkgrupper. I praktiken innebär detta att allt fler samer lättare kan uträtta ärenden hos myndigheterna på sitt eget språk, vilket är en tydlig förbättring av tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna i vardagen.

Genomförandet av serviceregistret uppmuntrar och tvingar delvis myndigheterna att utöka och upprätthålla servicebeskrivningarna på samiska i SDL. När

det gäller många organisationer finns serviceuppgifterna redan sedan tidigare på finska i SDL, så det har varit möjligt att översätta dessa till samiska. Denna process aktiverar myndigheterna att satsa på innehåll på samiska och förbättra sin egen beredskap att betjäna på samiska. För de organisationer som omfattas av samiska språklagen är serviceregistret en påminnelse om de lagstadgade skyldigheterna och erbjuder ett konkret verktyg för att lyfta fram tjänsterna. Samtidigt kan även andra organisationer utnyttja SDL:s uppgifter på samiska om sina tjänster, vilket ytterligare utvidgar utbudet av information på samiska.

Utvecklingen av det samiska serviceregistret främjar tydligt tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter, men det är skäl att kritiskt bedöma om utvecklingen är tillräcklig. Man kan konstatera att det faktum att samernas språkliga rättigheter i och med projektet förverkligas bättre än tidigare i praktiken är en positiv sak: det har blivit lättare att få information och uträtta ärenden på det egna språket, vilket gör den lagstiftade rätten mer konkret i vardagen. Serviceregistret minskar klyftan mellan de formella rättigheterna och den faktiska situationen genom att synliggöra tjänster även på samiska.

Utvecklingsbegränsningar och identifierade utmaningar

Trots detta är utvecklingens omfattning ännu inte helt tillräcklig. Det är viktigt att observera att de samiska språken tills vidare endast har integrerats i en del av Suomi.fi-tjänsten, i praktiken i dess serviceregister. Även om registret samlar de samiska tjänsterna, är Suomi.fi-webbplatsen som helhet fortfarande inte tillgänglig på samiska. Detta begränsar tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna inom de digitala tjänsterna. Dessutom beror serviceregistrets täckning direkt på i vilken omfattning myndigheterna beskriver sina tjänster på samiska i SDL. Dessutom innebär beskrivningen av tjänsterna på samiska inte att tjänsterna tillhandahålls på samiska. Sametinget har framfört att arbetet trots de framsteg som gjorts måste fortsätta målmedvetet för att den samiska befolkningens språkliga rättigheter ska tillgodoses jämnt inom alla förvaltningsområden.

Situationen kräver fortsatta åtgärder för att den samiska befolkningens språkliga rättigheter ska tillgodoses fullt ut inom den offentliga servicen. I första hand ska man säkerställa att tjänsterna finns tillgängliga på samiska och i andra hand att alla centrala tjänsteleverantörer för in servicebeskrivningar på samiska i SDL-systemet och uppdaterar dem. Sametinget rekommenderar att myndigheterna redan på förhand gör upp beskrivningar av sina tjänster på samiska i SDL.⁴¹ Som stöd för detta behövs eventuellt tilläggsresurser och utbildning: till exempel har MDB erbjudit utbildningar i användningen av SDL och uppmuntrar organisationer att utnyttja webbutbildningen SDL-körkort och annat stödmaterial för att förenhetliga servicebeskrivningarna.

Fortsatta åtgärder och framtidsutsikter

Att upprätthålla och vidareutveckla registret över tjänster på samiska är också en viktig åtgärd. Man måste se till att registret hålls uppdaterat och användarvänligt och att eventuella brister åtgärdas snabbt. Efter ibruktagandet ska respons och uppföljningsinformation samlas in om hur registret fungerar och hur användbart det är, så att det kan utvecklas till ett ännu bättre verktyg för att hitta tjänster på samiska. Vid behov kan ytterligare åtgärder övervägas, till exempel att utvidga innehållet på samiska till andra delar av Suomi.fi-webbtjänsten i framtiden, så att de samiska språken förekommer i de offentliga digitala tjänsterna i större utsträckning. Samarbetet mellan myndigheterna måste också fortsätta och stärkas: till exempel har Sametinget och MDB kommit överens om regelbundna möten för att följa upp framstegen. Det finns också skäl att fortsätta och stärka Mii ovtas-nätverkets verksamhet så att det kan fortsätta fungera som ett forum för att dela god praxis och komma med idéer till nya lösningar för att utveckla tjänsterna på samiska.

Sametinget anser att det serviceregister som nu genomförts är ett steg mot att tillgodose de språkliga rättigheterna. Utvecklingen av Suomi.fi:s serviceregister på samiska har varit ett viktigt framsteg när det gäller att synliggöra tillgången till tjänster på samiska och förbättra deras användbarhet. Utvecklingen av serviceregistret grundar sig på den gällande lagstiftningen och har förbättrat det faktiska tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter på ett konkret sätt. Å andra sidan förutsätter ett fungerande serviceregister även i fortsättningen ett kontinuerligt engagemang av myndigheterna och att de eventuellt vidtar ytterligare åtgärder för att samernas rätt till sitt eget språk ska tillgodoses på lika villkor inom alla förvaltningsområden. Myndigheterna måste få de resurser de behöver för att kunna upprätthålla sina uppgifter i Suomi.fi:s serviceregister på samiska och framför allt utveckla tjänsterna på samiska.

Digitaliseringen av samhället kommer att fortsätta och det medför egna utmaningar. Med tanke på de samiska språkens framtida användningsmöjligheter och livskraft är det viktigt att säkerställa att de samiska språken hänger med i det allt mer digitaliserade samhället. Sametinget har dock för närvarande inte tillräckliga resurser för att delta i arbetet med att hitta lösningar på de utmaningar och behov som digitaliseringen av samhället medför, till exempel genom att delta i och främja utvecklingen av språktekniska tillämpningar och AI-applikationer. Samiska ska kunna användas i moderna digitala servicemiljöer på samma sätt som finskspråkiga och svenskspråkiga tjänster som exempelvis myndigheter tillhandahåller. Digitaliseringen gäller också inlärningsmiljöer och läromedelsproduktion som måste kunna erbjudas på samiska.

6.5. Sámi Giellagáldu

Förslag till riksdagen:

Staterna ska säkerställa en tillräcklig och permanent finansieringsmodell för Sámi Giellagáldus verksamhet, eftersom Finland, Sverige och Norge har deltagit i utvecklingen av Sámi Giellagáldus nuvarande organisationsmodell.

Sámi Giellagáldu är det samiska folkets gemensamma nordiska och samtidigt högsta expertorgan i samiska språkfrågor. Organet ansvarar för språkvården av de samiska språken som talas i de nordiska länderna och för normeringen av skrivspråket. Sámi Giellagáldu inledde sin verksamhet 2022, då Sametinget i Finland, Sverige och Norge ingick ett samarbetsavtal om verksamheten i Sámi Giellagáldu. I samarbetsavtalet fastställdes också finansieringsmodellen för Sámi Giellagáldu. Enligt den förbinder sig varje sameting i princip att finansiera verksamheten med en tredjedel, vilket innebär att kostnadsansvaret fördelas jämnt. Administrativt verkar Sámi Giellagáldu i anslutning till Sametinget i Norge, men Sámi Giellagáldus anställda arbetar även i Finland och Sverige. Sámi Giellagáldus uppgift är att sörja för språkvården av de samiska språken som talas i Norden, normeringen av skriftspråket, tillhandahålla rådgivning och anvisningar till språkanvändarna samt utveckla terminologin och rättstavningsreglerna. Sámi Giellagáldus verksamhet motsvarar verksamheten vid Institutet för de inhemska språken.

Språkvård och normeringsarbete 2025

Sámi Giellagáldu fortsatte 2025 att sköta de uppgifter som fastställts i dess stadgar, det vill säga språkvård, rådgivning och normering. Språkanvändare kan skicka frågor till Sámi Giellagáldu för att få råd och instruktioner. År 2025 fick Sámi Giellagáldu ta emot sammanlagt 1 315 frågor, vilket är 16 procent fler än 2024. Av frågorna om de samiska språken som finns i Finland gällde 193 skolt-samiska, 193 enaresamiska och 521 nordsamiska. Frågorna gällde bland annat rättstavning, böjning, användning av termer, uttryck som behövs i myndighets-språk, EU-terminologi och begrepp från olika specialområden.

När det absoluta antalet kontakter till Sámi Giellagáldu granskas måste man beakta antalet personer som talar de samiska språken. När det gäller de samiska språk som talas i Finland är antalet följande: Sammanlagt finns det omkring 330 personer som talar skoltsamiska i Finland, Ryssland och Norge, varav cirka 300 i Finland. Enaresamiska, som endast talas i Finland, talas av omkring 400 personer och nordsamiska talas uppskattningsvis av 20 000–25 000 personer i Norge, Sverige och Finland, varav omkring 2 000 i Finland. Det stora antalet frågor i förhållande till antalet personer som talar språken visar hur stort behovet av språkvården och rådgivningen som Sámi Giellagáldu tillhandahåller är.

Till Sámi Giellagáldus uppgifter hör att normera språket, vilket omfattar normering av ordförråd och rättstavningsregler. År 2025 normerade Sámi Giellagáldus sex nämnder sammanlagt 2 237 nya termer på samiska inom olika områden. Detta är 49 procent fler än 2024. Nordsamiska nämnden normerade 286 nya termer under sina möten, bland annat termer inom social- och hälsovårdssektorn. Samarbetet med Nationalbiblioteket fortsatte och nämnden definierade också termer i allmän finländsk ontologi samt nya myndighetsnamn inom Lapplands regionförvaltning. Den enaresamiska nämnden normerade 397 nya termer under sina fem möten. De viktigaste handlade om fysikbegrepp, termer för neuronomångfald, myndighetsbeteckningar, en reform av avstavningsnormen samt normering av formerna -náál och -vuotâ. Den skoltsamiska nämnden genomförde 1 022 normeringar under sina fyra möten. De omfattade nya termer med betoning på begrepp inom social- och hälsovården, namnen på helg- och flaggdagar, böjning av namn, sammansatta ord och böjningsmönster för ord. Det finns ett stort behov av nämndens arbete, eftersom skoltsamiskan har ett särskilt stort behov av nya ord och termer.

Sámi Giellagáldu har också ett omfattande samarbete på nationell och internationell nivå, i synnerhet med nordiska språknämnder och terminologiorganisationer. År 2025 deltog Sámi Giellagáldu i flera möten och konferenser som tog upp normering av samiska språk, könsneutralitet och utveckling av språkteknologi. Samarbetet med Divvun och universitetet i Tromsø fokuserar särskilt på att utveckla språkteknologiska hjälpmedel för samiska språk, till exempel skapa ordbanker och rättstavningsprogram.

Verksamhetens betydelse för de samiska språkens livskraft

Sámi Giellagáldus verksamhet motsvarar direkt samernas rätt som urfolk att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur enligt 17 § i Finlands grundlag samt sametingets uppgift att besluta om ärenden som gäller samernas eget språk, kultur och ställning som urfolk och sköta uppgifter i anslutning till dessa enligt sametingslagen. Sámi Giellagáldus verksamhet har direkt inverkan på samernas möjlighet att upprätthålla och utveckla de samiska språken. Användningen

av de samiska språken i ett samhälle som blir allt mer digitaliserat och förändras snabbt förutsätter kontinuerlig och långsiktig språkrådgivning och normering av språken, vilket Sámi Giellagáldu sköter om. I synnerhet Sámi Giellagáldus normeringsarbete är en förutsättning för att utveckla språkteknologiska tillämpningar och producera läromedel som är väldigt behövliga för språkundervisningen. Digitaliseringen av tjänsterna förutsätter att befintlig teknik och sådan teknik som är under utveckling kan användas på samiska.

Verksamhetens kontinuitet och finansieringsutmaningar

Utmaningen för Sámi Giellagáldus verksamhet är fortfarande att säkerställa kontinuiteten. Osäkerheten kring finansieringens omfattning och dess kontinuitet, och därmed även osäkerheten kring kontinuiteten i Sámi Giellagáldus verksamhet, stör verksamheten och planeringen av den. Detta har negativ inverkan på språkvården av de samiska språken samt normerings- och terminologiarbetet. Finansieringen av Sametinget i Finland kommer från justitieministeriets moment 25.01.50 Understöd för upprätthållande av samernas kulturella autonomi, som årligen anvisar ett anslag till Sámi Giellagáldus verksamhet. Det finns inget separat öronmärkt anslag för finansieringen av Sámi Giellagáldu. Ändringar i understödet för upprätthållande av samernas kulturella autonomi påverkar Sametingets förmåga att finansiera Sámi Giellagáldu. Detta framgår tydligt vid en jämförelse av finansieringen till Sámi Giellagáldu åren 2024 och 2025. År 2024 beviljade Sametinget 310 000 euro till Sámi Giellagáldus verksamhet⁴⁴. Nedskärningarna i statsunderstödet för 2025 ledde dock till att Sametinget tvingades göra nedskärningar i sin egen verksamhet. För att trygga en fortsättning på sin kärnverksamhet tvingades Sametinget även rikta nedskärningar mot finansieringen av Sámi Giellagáldu. Således var finansieringen av Sámi Giellagáldus verksamhet 220 000 euro 2025, vilket innebar en minskning på 90 000 euro jämfört med året innan. Sametinget kunde inte uppfylla sin egen andel av det finansieringsbehov som Sámi Giellagáldu framförde, vilket var 293 874 euro⁴⁵. Finansieringen av Sámi Giellagáldu och därmed även verksamheten är direkt beroende av Sametingets förmåga att finansiera dess verksamhet, som försämrades 2025 på grund av nedskärningarna i statsunderstödet.

Budgetbehov:

I statsbudgeten reserveras årligen ett anslag för finansiering av Sámi Giellagáldus verksamhet. I Sámi Giellagáldus budgetförslag för 2026–2029 är finska Sametingets finansieringsandel för 2026 449 490 euro, för 2027: 595 750 euro, för 2028: 624 340 euro och för 2029: 654 000 euro.⁴⁶

6.6. Språksamarbete

Förslag till riksdagen:

Undersök möjligheterna att grunda ett nationellt forum för att genomföra IDIL 2022–2032 tillsammans med Sametinget.

Samerna är ett folk som bor i fyra stater. Situationen för de samiska språken är stort sett densamma i de olika staterna. Dessutom följer gränserna för de områden där de samiska språken talas inte statsgränserna, till exempel talar man nordsamiska i Finland, Sverige och Norge. Därför är språksamarbetet mellan Sametinget i Finland, Sverige och Norge viktigt med tanke på de samiska språkens livskraft och utveckling.

Sametinget deltar tillsammans med Sametinget i Sverige och Norge i FN:s decennium för urfolksspråk IDIL 2022–2032. Målet med det internationella decenniet för urfolksspråk är att trygga urfolkens rättigheter att bevara, stimulera och främja sina språk och samtidigt integrera språklig mångfald. Det internationella decenniet för urfolksspråk erbjuder en unik möjlighet att samarbeta och främja den globala dialogen. Det erbjuder en möjlighet att vidta nödvändiga åtgärder för att trygga, stimulera och främja användningen av urfolksspråk överallt i världen.

IDIL 2022–2032 är en viktig samarbetsmekanism för att öka den globala medvetenheten om ett visst ämne på urfolksspråken och få igång olika aktörer för att vidta gemensamma åtgärder. Det internationella decenniet för urfolksspråk erbjuder en utmärkt möjlighet att arbeta tillsammans för att främja politiken, säkerställa kontinuiteten och kontakten mellan åtgärderna och främja samarbetet mellan olika aktörer, hjälpa till att tillgodose mänskliga rättigheter och vidta nödvändiga åtgärder för att stödja och stärka urfolksspråken runt om i världen.

År 2021 utformade urfolk tillsammans med Unesco en gemensam global åtgärdsplan för det internationella decenniet för urfolksspråk (Global Action Plan of the International Decade of Indigenous Languages)⁴⁷. Den globala åtgärdsplanen presenterar grundläggande principer för åtgärderna för alla intresserade och lägger fram en tidsperiod för ramsystemet, genomförandet, kontrollen, utvärde-

ringen och styrstrukturerna. Målet med den globala åtgärdsplanen är ett starkt och kontinuerligt globalt samarbete för att uppnå positiva effekter och sociala förändringar som tar hänsyn till urfolk och ursprungsspråk. En av huvudpunkterna i åtgärdsplanen är att bekräfta att språkteknologi också är tillgänglig för urfolk. I åtgärdsplanen ingår även spetsprojekt som stärker urfolkens förhållanden runt om i världen.

Sametinget i Norge, Finland och Sverige har tillsammans beslutat att temat för det gemensamma spetsprojektet för samerna i IDIL 2022–2032 är språkteknologi och barns och ungas språk⁴⁸. Under berättelseåret 2025 har Sametinget arbetat tillsammans med Sametinget i Sverige och Norge för att stärka de samiska språkens korpus som administreras av Giellatekno. Genom att utvidga korpusen hjälper man till att utveckla språkteknologiska tillämpningar även för de samiska språken i Finland. Sametinget har också deltagit i IDIL 2022–2032 Global Task Forces verksamhet 2025 där en representant för Sametinget fungerade som en av de tre representanterna från det arktiska området i Global task force som styr IDIL:s verksamhet.

Samarbetet inom ramen för språksamarbetet IDIL 2022–2032 har stärkt omfattningen av den korpus som behövs för språktekniska tillämpningar som produceras för samiska språk och gör det därmed möjligt att utveckla och förbättra språkteknologiska tillämpningar. En kvarstående utmaning är i synnerhet utvecklingen av språkteknologiska tillämpningar på skoltsamiska och att få tillgång till det material som behövs för utvecklingsarbetet. Syftet med decenniet för urfolkspråk är också att staterna aktivt ska delta i genomförandet av IDIL 2022–2032. På nordisk nivå har den norska staten aktivt genomfört decenniet för urfolkspråk tillsammans med Sametinget i Norge, bland annat genom att inrätta ett nationellt forum för att genomföra IDIL 2022–2032.

Språksamarbetet IDIL 2022–2032 stärker för sin del de samiska språkens ställning och svarar därmed på rätten att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur som nämns i 17 § i grundlagen.

7. Social- och hälsovårdstjänster, informationsproduktion och social trygghet

Förslag till riksdagen:

Trygga kontinuiteten i det statsunderstöd som anvisats för att trygga och utveckla social- och hälsovårdstjänsterna på samiska och höj nivån på det så att det är möjligt att beakta alla ålders-, klient- och språkgruppers behov.

Förbättra tillgången till samiskspråkig social- och hälsovårdspersonal bland annat genom att stärka finansieringen som stöder deltagande i språkutbildningar och inrätta ett riksomfattande utvecklingsprogram för social- och hälsovården.

Etablera verksamheten i den samiska enheten för psykosocialt stöd Uvjj - Uvjâ - Uvja med hjälp av separat lagstiftning och finansiering.

Inled separata åtgärder för att stärka boendeservice för äldre på samiska och enligt den samiska kulturen inom samernas hembygdsområde.

Stärk beaktandet av samernas rättigheter som urfolk i reformen av den sociala tryggheten och lagändringarna samt säkerställ konsekvensbedömningen.

Inrätta en separat arbetsgrupp för samernas sociala trygghet som stöd för beredningen i den parlamentariska kommittén för social trygghet, vars uppgift är att stärka beredningsunderlaget i en situation där registeruppgifterna är bristfälliga.

Stärk forskningsdata och kunskapsunderlaget om samerna genom att öka THL:s och FPA:s resurser i frågor som rör samerna, uppdatera utredningen om samernas sociala trygghet (föregående Faurie 2011) och stärk resurserna för Sametingets social- och hälsovårdssektor.

Förbättra samiska renskötarens sociala trygghet genom att förnya lagen om vikariehjälp för renskötare så att den blir mer jämlik och familjevänlig.

Utveckla LPA:s tjänst Ta hand om renskötaren så att samernas språkliga och kulturella rättigheter beaktas bättre i genomförandet av tjänsten.

7.1 Tillgång till samiska och kulturanpassade tjänster inom social- och hälsovården

Grunden till rätten att få kulturanpassade social- och hälsovårdstjänster på samiska finns i Finlands grundlag (731/1999), enligt vilken samerna som urfolk har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Enligt lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021) har kunden rätt att använda samiska i kommuner som hör till samernas hembygdsområde och utanför dessa när en invånare inom samernas hembygdsområde hänvisats till en sådan tjänst. I fråga om skyldigheten att ordna service på samiska är formuleringen i lagen svagare än när det gäller tjänster på finska och svenska. I fråga om de språkliga rättigheterna hänvisar lagen om ordnande av social- och hälsovård till samiska språklagen (1086/2003). Genom språklagen verkställs samernas grundläggande språkliga rättigheter. Kärnområdet för tillämpningen av samiska språklagen är samernas hembygdsområde, men de grundläggande språkliga rättigheterna gäller i hela landet. Samiska språklagen innehåller å ena sidan bestämmelser om samernas rätt att använda sitt eget språk hos myndigheter och å andra sidan om det allmännas skyldighet att tillgodose och främja samernas språkliga rättigheter. Annan lagstiftning inom social- och hälsovården, såsom lagen om patientens ställning och rättigheter (812/2000), förpliktar till att betjäna klienten eller patienten med beaktande av dennes modersmål och kulturella bakgrund.

Genomförande av kulturanpassade social- och hälsovårdstjänster på samiska

Enligt flera olika utredningar tillgodoses samernas språkliga och kulturella rättigheter inom social- och hälsovården fortfarande dåligt. Finland har fått rekommendationer av internationella organ som övervakar tillgodoseendet av de mänskliga rättigheterna för att förbättra tillgången till tjänster. Till exempel uppmanade Europarådets ministerkommitté Finland i oktober 2024 att säkerställa effektiv användning av enaresamiska, nordsamiska och skoltsamiska inom social- och hälsovårdstjänsterna⁴⁹. Även i slutrapporten från sannings- och försoningskommissionen för samer från 2025 fästs uppmärksamhet vid att likabehandling, kulturell säkerhet och språklig tillgänglighet inte förverkligas för den samiska befolkningen inom social- och hälsovårdstjänsterna¹². Tillgången till tjänster på samiska är väldigt slumpmässig och beror på tillgången till enskilda yrkesutbildade personer som talar samiska och har kulturell kompetens, vilket

gör tjänsterna sårbara och innebär att även små ändringar i servicesystemet kan ha en avsevärd inverkan på situationen. Situationen är särskilt svag när det gäller tjänster på enaresamiska och skoltsamiska.

Lapplands välfärdsområde har sedan 2023 ansvarat för social- och hälsovårdstjänster som ordnas inom samernas hembygdsområde. Överföringen av organiseringsansvaret från kommunerna till välfärdsområdena har gjort det möjligt att utveckla kulturanpassade tjänster på samiska som en helhet över kommungränserna så att små personalresurser kan användas effektivare än tidigare. Samtidigt är den samiska befolkningen en ännu mindre minoritet i den nya förvaltningsstrukturen, vilket innebär att samernas möjligheter att påverka beslutsfattandet förblir svaga. Dessutom har utvecklingsunderskottet i fråga om kulturanpassade tjänster på samiska vuxit sig stort, och det innebär att det skulle krävas mer resurser än i nuläget för att åtgärda bristerna.

Under 2025 har verksamheten i Lapplands välfärdsområde utsatts för betydande spartryck och finansministeriet inledde ett utvärderingsförfarande i fråga om välfärdsområdet. Lapplands välfärdsområde har berett omfattande ekonomiska anpassningsåtgärder, som om de genomfördes i planerad skala skulle ha en betydande inverkan även på social- och hälsovårdstjänsterna för den samiska befolkningen. I planerna presenterades bland annat att Ivalos dygnet-runt-jour skulle göras om till akutmottagning, vårdavdelningen i Muonio läggas ned och servicen i byarna skulle skraddarsys⁵⁰. Samarbetsskyldigheterna och förhandlingsplikten enligt sametingslagen uppfyllades inte heller från början av beredningen, även om genomförande och utveckling av social- och hälsovårdstjänster nämns i 9 § i sametingslagen som en helhet som omfattas av skyldigheten. I november 2025 inleddes en förhandlingsprocess med Lapplands välfärdsområde enligt 9 § i sametingslagen om åtgärder för att anpassa ekonomin.

Beredningen av de ekonomiska anpassningsåtgärderna och förhandlingarna i anslutning till detta samt finansministeriets utvärderingsförfarande fortsätter även efter 2025. Detta hotar att leda till en situation där det inte går att åtgärda det långvariga utvecklingsunderskottet i de kulturanpassade tjänsterna på samiska, eftersom man på grund av ekonomiska utmaningar är tvungna att fokusera på att bevara de befintliga tjänsterna.

Tillgången till samiskspråkig och kulturellt kompetent personal

Utmaningar i tillgången till personal är den viktigaste faktorn när det gäller tillgången till tjänster. För 2025 påverkades utvecklingen av tillgången till yrkesutbildade personer avsevärt av att nivån på justitieministeriets understöd enligt samiska språklagen försämrades. Understödet i fråga har inom Lapplands väl-

färdsområde använts för att skicka yrkesutbildade personer till intensivutbildningar i samiska språk som pågår i ett år. På detta sätt har det gått att påverka tillgången på samisktalande yrkesutbildade personer i kritiska uppgifter. I och med att understödet enligt språklagen försämras kan Lapplands välfärdsområde skicka endast en anställd åt gången till språkstudierna, vilket leder till att tillgången till yrkesutbildade personer som talar samiska utvecklas för långsamt i förhållande till behovet. I och med att vuxenutbildningsstödet dras in har individers möjligheter att på eget initiativ studera samiska språk försämrats, vilket för sin del också återspeglas i tillgången till yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården. För att förbättra tillgången till yrkesutbildade personer krävs flera parallella åtgärder. Behovet av dessa har också identifierats i en rapport från undervisnings- och kulturministeriets arbetsgrupp för utveckling av undervisningen i de samiska språken och undervisningen på samiska som publicerades 2021⁵¹.

Finansiering av tjänster på samiska

Från och med 2002 har det i statsbudgeten funnits separat öronmärkt finansiering för att trygga social- och hälsovårdstjänster på samiska (mom. 33.60.36.01). År 2025 uppgick anslaget till 562 000 euro och med hjälp av det ordnades 21 olika tjänster i samernas hembygdsområde. Finansieringen har beviljats till Lapplands välfärdsområde via Sametinget enligt avtal för tjänster som ordnas på alla de tre levande samiska språken i Finland. Tyngdpunkten i användningen av finansieringen har länge legat på tjänster för äldre som tillhandahålls i hemmet och som har en mycket central betydelse för äldre personers möjligheter att leva i en miljö där deras eget språk talas, nära sin egen familj och gemenskap.

År 2025 föreslogs en ändring i regeringens budgetproposition av anslagets användningsändamål för 2026, vilket skulle ha gjort det möjligt att endast använda finansieringen för tidsbundna utvecklingsprojekt. Detta skulle ha lett till minskade användningsmöjligheter för anslaget och därmed både till försämrad tillgång till tjänster och minskad självstyrelse för samerna inom social- och hälsovården. I riksdagens finansutskotts betänkande (FiUB 29/2025 rd) konstaterades följande: *"Utskottet noterar att momentets beslutsdel har ändrats jämfört med budgeten för 2025 i fråga om statsunderstödet för utveckling av social- och hälsovårdstjänster på samiska. Enligt den nya formuleringen kan statsunderstöd betalas via sametinget till välfärdsområden inom samernas hembygdsområde för ett tidsbundet utvecklingsprojekt för social- och hälsovårdstjänster på samiska och inte för att trygga och utveckla social- och hälsovårdstjänsterna, såsom formulerades tidigare lydde.*

Enligt olika utredningar fungerar de kulturellt anpassade social- och hälsovårdstjänsterna på samiska dåligt, och även framöver finns det behov av att använda

understödet i så bred uträkning som möjligt för att stödja social- och hälsovårdstjänster på samiska. Utskottet ändrar därför momentets beslutsdel och betonar (liksom ShUU 11/2025 rd) att social- och hälsovårdstjänster på samiska måste tryggas också i fortsättningen på det sätt som lagstiftningen förutsätter⁵².”

Enligt den av riksdagen godkända statsbudgeten för 2026 får anslaget användas till högst 562 000 euro för betalning av statsunderstöd via Sametinget till de välfärdsområden inom samernas hembygdsområde som avses i 4 § i sametingslagen (974/1995) för utveckling av social- och hälsovårdstjänster på samiska. Sametinget anser att det är viktigt att det även i fortsättningen finns öronmärkt finansiering för kulturellt anpassade social- och hälsovårdstjänster på samiska som Sametinget kan påverka användningen av. Finansieringen är den enda öronmärkta finansieringen för tjänster på samiska, vilket innebär att den har en särskild betydelse för tillhandahållandet av sådana. Den öronmärkta finansieringens betydelse framhävs i en situation där välfärdsområdets verksamhet är under betydande spartryck. Sametinget har årligen föreslagit en kännbar höjning av anslaget, vilket skulle göra det möjligt att beakta alla ålders- och kundgruppers behov när anslaget beviljas. Sametinget vill i användningen av finansieringen bättre än i nuläget beakta bland annat barnfamiljernas servicebehov och stärka tillgången till tjänster särskilt på enaresamiska och skoltsamiska. Ett större behov av tjänster framkommer också i kundresponsen om åtgärder som finansieras med statsunderstöd. Enligt Sametingets uppskattning skulle det faktiska anslagsbehovet vara cirka 3,3 miljoner euro.

Lapplands välfärdsområde får i enlighet med de samiskspråkiga invånarna en tilläggsdel från den statliga finansieringen som år 2025 var 3,5 miljoner euro. Denna finansiering är dock inte öronmärkt för att ordna tjänster på samiska. Sametinget har redan samband med beredningen av social- och hälsovårdsreformen fäst uppmärksamhet vid att finansieringen grundar sig på modersmålsstatistik från Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata, som är erkänt bristfällig när det gäller den samiskspråkiga befolkningen. Sametinget föreslog då att Sametingets statistik över den samiska befolkningen borde användas som beräkningsgrund. Även Lapplands välfärdsområde har fäst uppmärksamhet vid saken och 2025 bjudit in olika ministerier till en gemensam diskussion om finansieringen av social- och hälsovårdstjänster på samiska⁵³.

Samiska psykosociala enheten Uvjj - Uvjâ - Uvja

Den samiska psykosociala enheten Uvjj - Uvjâ - Uvja, grundades 2022 som stöd för arbetet i sannings- och försoningskommissionen för samer, och har varit verksam 2025. Det var nödvändigt att inrätta en separat enhet som stöd för sannings- och försoningskommissionens arbete, eftersom social- och hälsovårdens servicesystem inte kunde svara på samernas behov av stöd för den psykiska häl-

san. Enhetens verksamhet har varit en betydande förbättring av tillgången till kulturellt anpassade mentalvårdstjänster på samiska; dess tjänster har kunnat användas med låg tröskel, nationellt och på tre samiska språk samt på finska. Enhetens verksamhet har ända från början byggts upp utifrån samernas premisser och personalen har fått tilläggsutbildning bland annat om olika terapiformer.

Verksamheten var hotad när sannings- och försoningskommissionens arbete upphörde i slutet av 2025. Under 2025 förlängde statsrådets kansli och Lapplands välfärdsområde avtalet om enhetens verksamhet fram till sommaren 2026, eftersom finansiering som reserverats för verksamheten annars skulle blivit oanvänd. Sametinget strävade under 2025 efter att trygga finansiering även för längre tid än så. Om enhetens verksamhet upphör innebär det en återgång till en situation där samerna inte erbjuds ändamålsenliga tjänster för psykisk hälsa.

Sametingets styrelse godkände sommaren 2025 en bakgrundspromemoria där den föreslår att brådskande beredning inleds för att det psykosociala stödet till samerna ska få en bestående grund så att de centrala principerna i verksamhetsmodellen förverkligas även i fortsättningen⁵⁴. Dessa principer är bland annat beaktande av samernas behov, riksomfattande service på tre samiska språk och på finska samt samernas självbestämmanderätt. Sametinget har för att förverkliga dessa principer föreslagit att enhetens verksamhet ska genomföras som statlig specialservice inom social- och hälsovården med separat lagstiftning och finansiering. Beredningen av en lösning enligt förslaget har tills vidare inte inletts.

Etablering av samiska psykosociala enheten Uvjj – Uvjâ – Uvja har rekommenderats av Sametinget och Skolternas byastämma men även av sannings- och försoningskommissionen för samer, FN:s specialrapportör för sanning, rättvisa och gottgörelse, Fabian Salvioli⁵⁵ och Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter⁵⁶.

Historisk kontext

En granskning av kulturanpassade tjänster på samiska och de faktorer som påverkar samernas välbefinnande förutsätter också att den historiska kontexten beaktas. Assimilationspolitiken mot samerna, inklusive internatskolesystemet, begränsningen av användningen av samiska och tvångsintegration, har dokumenterat påverkat den psykiska hälsan, användningen av rusmedel och uppkomsten av generationsöverskridande trauman. Sannings- och försoningskommissionens slutrapport lyfter fram de långvariga effekterna av dessa historiska erfarenheter på samernas välfärd både som individer och som gemenskap¹². Tillgången till kulturellt anpassade tjänster på samiska är således inte bara en jämlikhetsfråga utan en nödvändig förutsättning för att minska hälsoskillnaderna och bygga upp ett förtroende för servicesystemet.

7.2. Informationsproduktion om social- och hälsovårdstjänster för samer

Sametinget har i sin verksamhet 2025 strävat efter att stärka främjandet av informationsproduktion om samerna och verkställandet av forskningsetiska anvisningar om samerna med samarbetspartner, bland annat med THL. Dessutom har Sametinget strävat efter att stärka och främja tillgodoseendet av samernas självbestämmanderätt i informationsproduktionen och forskningsverksamheten. Samernas rätt till självbestämmanderätt bekräftas av FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter (2016)⁵⁷. I deklarationen finns flera skrivningar som stärker samernas rättigheter till kulturenliga social- och hälsovårdstjänster (22, 23, 24 §). I synnerhet artikel 31 § handlar om samernas rätt till information om sig själva. Finland har ratificerat FN:s deklaration om ursprungsfolkens rättigheter.

År 2025 genomfördes några utredningar om den samiska befolkningen. Slutrapport 1 och 2 från sannings- och försoningskommissionen för samer publicerades i december 2025. Den slutliga slutrapporten föregicks av omfattande separata utredningar som producerade ny information om samernas nuläge och historiska situationer som inte hade undersökts tidigare. Utredningarna är dock av engångskaraktär, vilket innebär att de inte leder till att regelbunden uppföljningsinformation uppkommer.

Sametinget producerar inte själv direkt information, men vid den samiska enheten vid Norra Finlands kompetenscentrum inom det sociala området (Poske), som verkar i anslutning till Sametinget, producerades en separat utredning 2025 av doktor Lydia Heikkilä från YTK, som handlade om social- och hälsovårdstjänsters kulturella genomslag och kulturanpassade tjänster på samiska som producerats med ett separat anslag. Utredningen behandlar de samiskspråkiga social- och hälsovårdstjänsternas kulturella genomslagskraft ur ett samiskt perspektiv. Granskningen gäller kulturanpassade tjänster på samiska som producerats med hjälp av statsunderstöd för trygghet av social- och hälsovårdstjänster på samiska (mom. 33.00.36, numera mom. 33.60.36).

Med undantag av sporadiska utredningar finns det inte tillgång till uppdaterad, regelrätt och heltäckande forsknings- och registerinformation om samernas välfärd och hälsosituation i Finland. Enligt Sametingets uppgifter producerar inget forskningsinstitut/universitet i Finland regelbunden information om social- och hälsovårdssektorn när det gäller samerna. Hälsoundersökningar av samer har inte definierats som ett specialupptagningsområde för någon forskningsanstalt.

Uppgifterna om specialfrågor som gäller samernas hälsa och välfärd grundar sig i Finland på enskilda fallstudier och sammanställningar⁵⁸. Information har producerats i anslutning till olika aktörers projekt eller i separata utredningar. Bland annat har Samebarometern som justitieministeriet publicerat producerats i samarbete med Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet (2020, 2016) och den samiska konsultbyrån Árvil (2025). Samebarometrarna fokuserar på olika prioriterade områden olika år, vilket för sin del påverkar frågorna. Därför går det inte att garantera att det inkommer tillräckligt exakt information om social- och hälsovårdens servicehelhet, utan fokus kan ligga på andra tjänster⁵⁹.

Utmaningar med kunskapsunderlaget om samerna

En utmaning för produktionen av information om samerna kan anses vara bland annat 6 § i personregisterlagen (471/1987), som förbjuder registrering av känsliga uppgifter. Därför finns det ingen statistik baserad på etnicitet och inga uppgifter om den samiskspråkiga befolkningens välbefinnande och hälsa. Behandling av uppgifter om personer som hör till särskilda kategorier av personuppgifter enligt EU:s dataskyddsförordning är i princip också förbjuden⁶⁰. Till dessa räknas bland annat personers etniska ursprung. Uppföljningen av befolkningsregistrets statistikföring av modersmål är inte tillförlitlig i fråga om den samiskspråkiga befolkningen, eftersom endast ett modersmål kan antecknas i registret. Den historiska inexactheten i statistikföringen påverkas av att anteckningarna är bristfälliga, eftersom tre olika samiska språk används i Finland⁶¹. Enligt statistiken i befolkningsdatasystemet har samiska antecknats som modersmål för 2 051 personer i befolkningsuppgifterna 2023. När antalet personer som registrerats som samiskspråkiga i befolkningsdatasystemet ställs i relation till Sametingets uppgifter om antalet samer, motsvarade deras andel 17,7 procent av hela den samiska befolkningen 2023 och 18,6 procent 2019⁶². Siffran är så liten att det inte går att dra slutsatser eller göra generaliseringar för hela folket utgående från den.

Som redan konstaterats finns det inga register och ingen statistik som motsvarar hela den samisktalande delen av den samiska befolkningen. Därför kan statistisk om samernas välfärd, hälsa och säkerhet inte utnyttjas som kunskapsunderlag om samerna. Det skulle vara viktigt att lyfta fram samernas erfarenhetsbaserade information vid sidan av forskning och registerinformation. För att den samiskspråkiga befolkningen ska beaktas på ett sätt som respekterar urfolkets kultur och som lagen förutsätter, bör det produceras regelbunden och forskningsbaserad information om deras välbefinnande och hälsotillstånd, så att det finns en medvetenhet om deras servicebehov⁶³.

Sametinget ordnade i samarbete med Lapplands välfärdsområde en Dialogpaus-diskussion om jämlikhet i social- och hälsovårdstjänsterna ur samernas synvinkel för medlemmarna i Sametingets social- och hälsovårdsnämnd och

medlemmarna i Lapplands välfärdsområdes samiska språknämnd. Målet var att samla in erfarenhetsbaserad information på grund av brist på registerdata för att stödja tidigare kunskapsunderlag och producera ny information. Metoden Dialogpaus sågs som en bra verksamhetsmodell och möjliggjorde en mångsidig diskussion mellan de samiska aktörerna.

Etiska anvisningar för forskning om samer

Utvecklingen av de etiska anvisningarna för forskning om samer inleddes i Finland 2018. Utvecklingen har gjorts av en arbetsgrupp bestående av professorer och biträdande professorer som ansvarar för forskningen kring samer och urfolk vid universiteten i Lappland, Uleåborg och Helsingfors samt Sametinget, Same-museet Siida och Sameområdets utbildningscentral (Sogsakk). De etiska anvisningarna som styr forskningen om samer färdigställdes 2024 och deras mål är att styra forskningen till att respektera samernas självbestämmanderätt i informationsproduktionen⁶⁴.

Etiken inom urfolksforskningen och dess värderingar styrs av respekt och jämlikhet. Informationsproduktionen om urfolken ska styras av ansvarsfullhet, vilket innebär att informationsproducenten tar ansvar för material som gäller urfolks-samfundet samt för respektfull behandling, analys, lagring, förvaring och förstöring av det insamlade materialet. Urfolksgemenskapen måste få kollektiv nytta av informationsproduktionen som helhet och informationen ska alltid nå dess medlemmar. Det handlar alltså om att återsända information. I en undersökning om informationsproduktion om urfolk har det konstaterats att forskningsmetoderna om urfolken måste utvecklas. Enligt den verkar lämpliga metoder för att bedriva forskning vara inkluderande och gemenskapsbaserad forskning⁵⁹.

Sedan de etiska anvisningarna för forskning om samerna färdigställdes 2025 har Sametinget i sitt eget arbete strävat efter att främja och stärka beaktandet av dessa anvisningar i forskningsinstitutens och universitetens arbete. Läroanstalterna bör själva göra praxisen som ingår i de etiska anvisningarna för forskning om samer till en del av universitetens forskningspraxis. Anvisningarna omfattar FPIC-principen. Sametinget har en anvisning om FPIC-principen (fritt och informerat förhandssamtycke) för att be om samers fria och informerade förhandssamtycke till forskningsprojekt som gäller samernas kulturarv och traditionella kunskap samt i andra åtgärder som påverkar eller kan påverka samernas kulturarv och traditionella kunskap⁶⁵.

Syftet med förfarandet är att trygga tillgodoseendet av samernas rättigheter som urfolk i forskning om samernas kulturarv och traditionella kunskap och i andra åtgärder som påverkar eller kan påverka samernas kulturarv och traditionella kunskap, främja bevarandet av samernas kulturarv och traditionella kunskap

samt säkerställa samernas självbestämmanderätt i fråga om sitt eget kulturarv och sin traditionella kunskap. I praktiken ansöker aktörer som bedriver forskning om samerna samtycke till sina projekt hos Sametinget. Sametingets nämnder behandlar gemenskapens samtycken under sina möten. I sista hand är det Sametingets styrelse som fattar beslut om samtycket.

Samiska enheten vid kompetenscentrum inom det sociala området i Norra Finlands samarbetsområde

Verksamheten vid kompetenscentrumen inom det sociala området regleras i lag och grundar sig på lagen om kompetenscentrum inom det sociala området (1230/2001) och statsrådets förordning (582/2024, nedan förordningen om kompetenscentrum). Statsrådets förordning om kompetenscentrumverksamhet inom det sociala området har ändrats genom förordning 582/2024. Ändringen av förordningen har ändrat antalet kompetenscentrum och verksamhetsområden så att det i fortsättningen finns ett kompetenscentrum inom det sociala området inom varje samarbetsområde som avses i 35 § i lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021).

Norra Finlands kompetenscentrum inom det sociala området omfattar följande välfärdsområden som enligt 1 § i statsrådets förordning om samarbetsområdena för social- och hälsovården hör till Norra Finlands samarbetsområde: Kajana-lands, Lapplands, Norra Österbottens och Mellersta Österbottens välfärdsområden. Utöver dessa finns ett svenskspråkigt kompetenscentrum inom det sociala området vars verksamhetsområde omfattar hela landet. Som särskilt statsunderstöd (4 § i förordningen) betalas 1,5 procent av det totala statsunderstödet till Norra Finlands kompetenscentrum inom det sociala området för att beakta den samiska befolkningens servicebehov. (mom. 33.60.63.). Ändringen av förordningen trädde i kraft den 1 juli 2025. Verksamheten vid de kompetenscentrum som tidigare varit verksamma upphörde den 30 juni 2025. Lapplands välfärdsområde ansvarar för samarbetet genom ett avtal mellan välfärdsområdena i Norra Finlands samarbetsområde från den 1 juli 2025 till den 31 december 2026.

Enligt lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021) finns det fem samarbetsområden för regional samordning, utveckling och samarbete inom social- och hälsovården. Enligt 36 § i lagen om ordnande av social- och hälsovård utarbetas ett samarbetsavtal för varje fullmäktigeperiod. Enligt statsrådets förordning om innehållet i och beredningen av samarbetsavtal mellan välfärdsområden (309/2023) ska det i samarbetsavtalet som en del av den strategiska planen och genomförandet av den avtalas om samordning av verksamheten och målen för de kompetenscentrum inom det sociala området som är verksamma i samarbetsområdet till en helhet som stöder hela samarbetsområdet och välfärdsområdenas verksamhet.

Kompetenscentret inom det sociala området i Norra Finlands samarbetsområde har beviljats 1,5 procent av det statsunderstöd som beviljats kompetenscentrumen för att beakta samernas servicebehov. I fråga om ändringen av förordningen som trädde i kraft den 1 juli 2025 föreslog Sametinget att man för att beakta den samiska befolkningen borde övergå till öronmärkt separat finansiering som inte är bunden till den totala finansieringen som kompetenscentrumen beviljats⁶⁶.

Nedskärningarna i den samiska enhetens verksamhet inom det sociala området i Norra Finland 2025 har avsevärt försämrat förutsättningarna för regelbunden verksamhet. På grund av otillräckliga resurser går det inte längre att tillräckligt väl trygga samernas kunskapsmässiga och utvecklingsrelaterade specialbehov inom social- och hälsovården. I och med organisationsförändringarna inom social- och hälsovården kräver samarbetet med bland annat enheten för utveckling av kulturellt anpassade tjänster på samiska som bildats i Lapplands välfärdsområde samarbete och permanenta resurser till Sametinget för att lyckas. Dessutom är det viktigt att satsa på att bygga upp det nya kompetenscentret inom det sociala området i Norra Finlands samarbetsområde och dess kontor, så att samernas behov beaktas som en del av den mer omfattande verksamheten.

Utvidgningen av samarbetsområdet ger större finansieringsgrund och befolkningsmängd. Sametinget anser att finansieringen av den samiska enheten vid Norra Finlands kompetenscentrum inom det sociala området borde vara i balans med den. Enhetens primära verksamhetsområde är samernas hembygdsområde och Lapplands välfärdsområde, men dess riksomfattande specialuppdrag förutsätter också nationella åtgärder för att utveckla kulturanpassade tjänster på samiska.

För att beakta tjänster på samiska ska det reserveras en öronmärkt fast summa i stället för en procentandel. Procentandelen bunden till det totala statsunderstödet som delas ut till kompetenscentrumen inom det sociala området minskar de tillgängliga verksamhetsresurserna.

Samarbete med FPA och THL enligt samarbetsavtalen

Sametingets mål är att trygga och stärka tryggheten och genomförandet av samernas kulturella autonomi inom FUI-verksamheten. (FUI: forskning, utveckling och innovationer). Forskning och utvecklingsverksamhet som riktar sig till den samiska befolkningen borde ha jämlika och faktiska verksamhetsresurser precis som verksamhet riktad till majoritetsbefolkningen. Eftersom Sametingets resurser för informationsproduktion är mycket begränsade och har försvagats, har det ansetts viktigt att samarbeta med olika aktörer inom social- och hälsovårdssektorn. Sametinget har gällande samarbetsavtal med FPA och THL, genom vilka utvecklingen av tjänsterna och informationsproduktionen samordnas bättre. Förhandlingar ska föras varje år och årliga handlingsplaner ska utarbetas för de åtgärder som ska vidtas.

Samarbetet mellan FPA och Sametinget inleddes redan för cirka 35 år sedan. Sametinget och FPA förnyade sitt samarbetsavtal 2021. FPA och Sametinget har som mål att tillsammans främja förverkligandet av samernas sociala trygghet och samiska språklagen i FPA:s tjänster⁶⁷. KFPA är bunden av skyldigheterna i samiska språklagen. Samarbetet mellan FPA och Sametinget är betydande och i och med detta lyckas man bättre med att rikta FPA:s åtgärder mot samernas behov och utmaningar inom den sociala tryggheten. Under förhandlingarna 2025 beslöt man bland annat att utreda utmaningarna med gränsöverskridande social trygghet för samerna⁶⁸. Dessutom utvecklades en rehabiliteringstjänst för samer, vars genomförande följs upp med hjälp av en undersökning.

Sametinget och THL har ingått ett samarbetsavtal 2023 för att informationsproduktionen om samerna ska utvecklas inom ramen för samarbetsavtalen⁶⁹. I motsats till de övriga nordiska länderna har inget forskningsinstitut i Finland fått i uppgift att producera information om samernas hälsa och välbefinnande. THL:s lagstadgade skyldighet att producera information om hälsa och välfärd omfattar dock alla befolkningsgrupper.

I och med det nya fördraget har forskning om den samiska befolkningen tills vidare inte genomförts och inga bakgrundsvariabler gällande samiska har kopplats till de nationella befolkningsundersökningarna. För att utveckla THL:s och Sametingets verksamhet utarbetas årligen en verksamhetsplan, huvudprioriteringen⁷⁰ för 2025 var att stärka samarbetsstrukturerna och omsätta de etiska anvisningarna för forskning om samerna i praktiken i THL:s verksamhet. Beaktandet av etiska åtgärder i forskning om samerna i THL:s arbete kräver tid, resurser och kompetens. År 2025 hade THL en planerare med inriktning på det samiska. För att kunna göra en etisk befolkningsundersökning om den samiska befolkningen borde THL lägga till mer resurser för en forskare med akademisk kompetens om urfolk.

En utmaning för utvecklingen av samarbetet och tjänsterna kan anses vara bristen på nödvändiga och tillräckliga resurser för samisk kompetens, till exempel bristen på samiskspråkiga arbetstagare. I fråga om FPA:s och i synnerhet THL:s finansiering borde de permanenta utvecklingsresurserna stärkas för att trygga och utveckla verksamheten som gäller samerna.

Åtgärder för att tillgodose samernas självbestämmanderätt i utvecklingen av social- och hälsovårdstjänster samt i informationsproduktionen

Det finns bevisligen ett behov av att producera information om samerna inom social- och hälsovårdssektorn. Samerna beaktas inte i lagreformer, planer och program utan forskningsbaserad information. Utvecklingen och den grundlägg-

gande verksamheten inom social- och hälsovårdstjänsterna för samer bör grunda sig på aktuell forskningsinformation som grundar sig på det samiska samhället, språket och kulturen, så att den samiska befolkningens behov identifieras och tjänsterna riktas rätt. Samernas erfarenhetsbaserade kunskap bör lyftas fram vid sidan av forskningsbaserad information.

Lagen om ordnande av social- och hälsovård stärker ansvaret hos de aktörer som ansvarar för att ordna tjänster att följa upp utvecklingen av välfärden och hälsan hos olika befolkningsgrupper i sitt område och sträva efter att främja ett jämlikt genomförande av dem genom systematiska åtgärder för att främja välfärd och hälsa⁵⁸. Detta gäller i synnerhet Lapplands välfärdsområde, som har huvudansvaret för att utveckla tjänsterna för den samiska befolkningen. Lapplands välfärdsområdes resurser bör stärkas så att de beaktar den riksomfattande skyldigheten att utveckla tjänsterna. Detta gäller även informationsproduktionen.

Det finns inte tillräckligt med forskningsdata eller statistik över den samiska befolkningens hälsotillstånd. För att tjänsterna ska kunna utvecklas och ordnas på lämpligt sätt behövs regelbunden och tillförlitlig forskningsdata. För närvarande finns det ingen fungerande infrastruktur för informationsproduktion, så den måste skapas och byggas så att den respekterar samernas rättigheter som urfolk. Finska staten har i uppgift att säkerställa att aktuell information om samerna finns tillgänglig. När grunderna för kunskapsbaserad ledning stärks kan också tjänsterna på samiska utvecklas effektivare.

Sametingets möjligheter att delta i och påverka utvecklingen av kulturellt anpassade social- och hälsovårdstjänster på samiska ska tryggas i samband med informationsproduktionen och utvecklingsverksamheten så att samernas ställning som urfolk och Sametingets självstyrelse beaktas.

7.3. Utveckling av samernas sociala trygghet

Trygga samernas grundlagsenliga rättigheter, rätt till samiska språket och samisk kultur i enlighet med grundlagen, rätt till grundtrygghet.

Grundlagen (1999/731, 17 §) innehåller bestämmelser om rätten till eget språk och egen kultur. Enligt bestämmelsen har samerna som urfolk rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. För att öka den sociala rättvisan i utvecklingen av den sociala tryggheten är det väsentligt att den faktiska likabehandlingen av den samiska befolkningen vid behov främjas genom positiv särbehandling enligt diskrimineringslagen (2014/1325, 9 §). FN:s kommitté för mänskliga rättigheter, som övervakar FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7–8/1976, lag 107/76 och förordning 108/76), har fastställt att positiv särbehandling krävs för att skydda urfolkens kultur.

Med hjälp av lagstiftningen ska man sträva efter att främja faktisk likabehandling av den samiska befolkningen. Planeringen och genomförandet av tjänster som upprätthåller och förbättrar arbets- och funktionsförmågan ska genom lagstiftning vara inriktade på att redan från början genomföras i enlighet med det samiska språket och den samiska kulturen. När tjänster produceras och arbetsförmågan bedöms ska språkliga och kulturella särdrag samt regionala egenskaper beaktas. Exempel på ovan nämnda särdrag i arbetsförhållandena i traditionella näringar är bedömning av arbetsförmågan och beaktande av livsmiljön vid planering och genomförande av rehabilitering.

Till samernas traditionella näringar hör fiske, samlande, hantverk, jakt och renskötsel samt moderna former av dessa. I Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (FördrS 1-2/1998) har parterna förbundit sig att skapa lämpliga förutsättningar för personer som tillhör nationella minoriteter att bevara sin identitet och utveckla sin kultur. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter, som övervakar FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7–8/1976, lag 107/76 och förordning 108/76), har fastställt att positiv särbehandling krävs för att skydda urfolkens kultur. Den faktiska jämlikheten mellan samerna ska vid behov främjas genom positiv särbehandling. Bestämmelser om positiv särbehandling finns i diskrimineringslagen (2014/1325, 9 §).

Utmaningar med kunskapsunderlaget i samernas sociala trygghet

Under verksamhetsåret 2025 har samernas synpunkter på utmaningarna och

utvecklingsbehoven inom den sociala tryggheten hörts en gång i samband med en medborgardiskussion som stiftelsen Dialogpaus ordnade. I rapporten om medborgarnas synpunkter på den sociala trygghetens framtid 2024–2025⁷¹ har samernas perspektiv inkluderats i väldigt begränsad omfattning. Som grund för rapporten användes en diskussion som ordnades av stiftelsen Dialogpaus. I Dialogpaus-diskussionen deltog sju samer. I diskussionerna framkom bland annat att samernas servicebehov osynliggörs och att tjänstemännen är okunniga i samefrågor. Tjänsternas tillgänglighet, servicehandledning, jämställdhet, rättvisa, kulturell förståelse, flexibilitet och förtroende var teman som lyftes fram. Många förmåner fungerar, till exempel barnbidrag, handikappbidrag, sjukdagpenning. Men samernas övergripande situation, bostadsort och behov borde beaktas bättre. Diskussionen i fråga var en bra början, men det finns ett behov av att höra mer omfattande och ingående om samernas behov.

I synnerhet när det gäller samernas sociala trygghet bör kunskapsunderlaget förnyas och stärkas. Sametinget har föreslagit för FPA att Maija Fauries (2011) utredning om samiska kunder hos FPA och samernas rättigheter och ställning som urfolk inom den sociala tryggheten som verkställs av FPA borde göras om⁷². Utan aktuell information beaktas inte samernas rättigheter i reformen av den sociala tryggheten. Maija Fauries utredning har varit ett viktigt kunskapsunderlag för att lyfta fram mångfalden och utmaningarna i samernas sociala trygghet.

FPA:s statistik och övrig registerstatistik om samerna bygger på omkring 2 000 personers registrerade modersmål i MDB:s befolkningsregistersystem. Enligt Sametingets statistik finns det omkring 10 000 samer. För att reformen av den sociala tryggheten ska grunda sig på forskningsrön och omfatta hela befolkningen, inklusive samerna, bör informationsproduktionen beakta rekommendationen från FN:s kommitté som övervakar efterlevnaden av ESK-konventionen från 2021 om att Finland borde förbättra sitt datainsamlingssystem för att producera tillförlitliga uppgifter som specificerats enligt förbjudna diskrimineringsgrunder och för att kunna identifiera de grupper som är i en svagare ställning än andra när de utnyttjar sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter⁷³.

Samernas osynlighet i statistiken och registeruppgifterna leder till att deras rättigheter inte beaktas i beslutsfattandet, exempelvis i samband med lagberedning. Lagstiftningen baserar sig starkt på registerdata. När det gäller samerna är denna information knapp eller saknas helt. Trots denna brist går det inte att ignorera samernas rättigheter eller låta bli att tillgodose dem. Staten bör i samarbete med Sametinget fästa större uppmärksamhet vid att stärka kunskapsunderlaget om samerna.

Social trygghet för renskötare

Sametinget har identifierat ett behov av att förnya lagen om vikariehjälp för renskötare. Lagen bör revideras så att den motsvarar renskötarnas behov genom att höja antalet vikariehjälpstimmar till en nivå som motsvarar behovet. Dessutom ska renskötare tryggas rätt till vikariehjälp i samband med semester, rehabilitering och verksamhet som upprätthåller arbetsförmågan, för vård av ett sjukt barn, för graviditet, förlossning samt föräldraledighet, för vård av barn och adoptivbarn, för vård av barn under tre år samt för fullgörande av beväringstjänst eller civiltjänst.

I sitt utlåtande av den 18 juni 2024 ansåg diskrimineringsombudsmannen (2021) att den begränsade vikariehjälpen för renskötare i förhållande till lantbruksföretagares möjligheter att få vikariehjälp ger upphov till ett antagande om direkt diskriminering som är förbjuden enligt diskrimineringslagen⁷⁴. Social- och hälsovårdsministeriet har i sin egen promemoria av den 18 juni 2024 lyft fram utvecklingsbehoven i lagen om vikariehjälp för renskötare samt behovet av att stärka resurserna⁷⁵. En reform av lagen är en viktig del i utvecklingen av den sociala tryggheten för samiska familjer.

För att öka den sociala rättvisan är det viktigt att faktisk likabehandling av den samiska befolkningen främjas enligt behov med hjälp av positiv särbehandling enligt diskrimineringslagen (2014/1325, 9 §). FN:s kommitté för mänskliga rättigheter, som övervakar FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 7–8/1976, lag 107/76 och förordning 108/76), har fastställt att positiv särbehandling krävs för att skydda urfolkens kultur. Det finns grunder för att förnya lagen om vikariehjälp för renskötare, men det krävs även politisk vilja för att detta ska gå framåt. Behovet av att omarbeta lagen bör beaktas i kommande regeringsprogram.

Tjänsten Ta hand om renskötaren

LPA ansvarar för att främja arbetshälsan hos LFöPL-försäkrade. I samband med att lagen om pension för lantbruksföretagare (1280/2006) omarbetades i december 2024 inkluderades tjänster för tidigt stöd till lantbruksföretagare. I lagreformen ordnas tjänster för tidigt stöd för lantbruksföretagare som är försäkrade enligt lagen om pension för lantbruksföretagare, det vill säga lantbruksföretagare, renskötare och fiskare. Nytt i lagreformen var skyldigheterna i fråga om renskötarens och fiskarens arbetshälsa. Denna lagändring medför en lagstadgad skyldighet för LPA att erbjuda tjänsten Ta hand om renskötaren på lika villkor även för samiska renskötare. Staten ersätter kostnaderna för tjänsterna inom ramen för det anslag som anvisats för ändamålet i statsbudgeten.

Sametinget gav ett utlåtande om lagutkastet⁷⁶ 2024 och lämnade ett skriftligt utlåtande till jord- och skogsbruksutskottet. Sametinget anser att LPA borde beakta skyldigheterna i samiska språklagen i sin verksamhet genom att erbjuda kundservice på samiska och kulturellt anpassad rådgivning och handledning om arbetshälsa med låg tröskel med beaktande av kulturella och språkliga särdragen inom den samiska renskötseln. LPA genomför tjänsten på finska med hänvisning till den lagenliga tolkningstjänsten. LPA följer upp hur tjänsterna genomförs även för de samiska renbeteslagen. Verksamheten inleddes först i början av 2025, utan att tjänster planerades för samiska aktörer. I samband med ett omfattande möte med intressentgrupper våren 2025 framförde Sametinget och de samiska intressentgrupperna sin oro över förutsättningarna för att genomföra verksamheten enligt LPA:s planer. Sametinget följde utvecklingen av verksamheten 2025 och föreslog fortsatta åtgärder för att förbättra tjänsten.

LPA bör anvisas öronmärkt understöd i statsbudgeten för att tillgodose samernas språkliga och kulturella rättigheter som urfolk.

Beaktande och tillgodoseende av samernas rättigheter i reformen av den sociala tryggheten

Målet med reformen av den sociala tryggheten har varit ett smidigare och enklare socialskyddssystem som uppmuntrar till arbete. Målet är en strukturell och funktionell utveckling av den sociala tryggheten på lång sikt⁷⁷. Den sociala tryggheten har under innevarande valperiod förnyats genom regeringen Orpos projekt och det arbete som gjorts i kommittén för social trygghet. Regeringens projekt för att förnya den sociala tryggheten har bland annat handlat om att förnya grundtryggheten enligt modellen med allmänt stöd samt att förnya utkomststödet.

I enlighet med Sametingets riktlinjer bör samerna beaktas i reformen av den sociala tryggheten som Europas enda officiella urfolk. I beredningen av reformen borde samernas delaktighet ha säkerställts med beaktande av att Sametinget representerar samerna i ärenden som hör till dess uppgifter i nationella och internationella sammanhang (lagen om sametinget 1995/974, 6 §).

Lagreformer har genomförts utan nödvändiga konsekvensbedömningar gällande samiska näringar, samiska familjer samt rätten till språk och kultur. Uppbyggnaden av den sociala tryggheten för den finländska befolkningens behov syns i servicestrukturen samt i de dokumentmallar och tillämpningsanvisningar som definierar serviceprocesserna. Servicevägarna har skapats ur majoritetsbefolkningens perspektiv så att de motsvarar dess behov. Tjänsternas strukturer stöder i regel inte arbete på samiska eller arbete som är anpassat efter samisk kultur. De handlingsstrukturer som används beaktar inte nödvändigtvis behovet av kulturanpassade tjänster på det egna språket.

Sametinget har föreslagit att FPA och kommittén för social trygghet ska stärka kunskapsunderlaget om samernas sociala trygghet. Vid bedömningen av kvaliteten på och mängden information som används i beredningen av reformen av den sociala tryggheten bör man beakta rekommendationen från FN:s kommitté som övervakar efterlevnaden av ESK-konventionen 2021 om att Finland borde förbättra sitt datainsamlingssystem för att producera tillförlitliga uppgifter som specificerats enligt förbjudna diskrimineringsgrunder och för att kunna identifiera de grupper som är i en svagare ställning än andra när de utnyttjar sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Utan ett aktuellt kunskapsunderlag om effekterna av reformen av den sociala tryggheten går det inte att vara säker på hur de grundlagsenliga inskrivningarna om grundtrygghet och samernas rättigheter förverkligas för samernas del.

Samernas rättigheter inom social- och hälsovårdstjänsterna tillgodoses dåligt och delvis slumpmässigt i nuläget. Sametinget anser att det därför bör fästas särskild uppmärksamhet vid att främja likabehandling av samerna i alla lagstiftningsprojekt som förnyar social- och hälsovården. Sametinget har föreslagit, och föreslår fortsättningsvis, att det som stöd för beredningsarbetet i den parlamentariska kommittén för social trygghet omedelbart borde inrättas en egen arbetsgrupp för samernas sociala trygghet, vars rekommendationer ska beaktas i lagberedningen⁷⁸. Genom denna åtgärd tryggas samernas jämlika rättigheter till sitt språk och sin kultur inom den sociala tryggheten i Finland.

Åtgärder för beredning av reformen av den sociala tryggheten

Sametinget har föreslagit att en egen arbetsgrupp för social trygghet inom samefrågor inrättas vid social- och hälsovårdsministeriet, där samernas rättigheter som urfolk inkluderas i lagreformer och i totalreformen av den sociala tryggheten. Dessutom ska förhandlingsplikten enligt 9 § i sametingslagen beaktas.

I beredningen av reformen av den sociala tryggheten bör samernas delaktighet alltid säkerställas (lagen om sametinget 1995/974, 6 §) för att tillgodose samernas grundlagsenliga (1999/731) rättigheter som urfolk. Sametinget föreslår att en arbetsgrupp för samernas sociala trygghet inrättas som stöd för den parlamentariska kommitténs beredningsarbete. Dessutom föreslår Sametinget att man reserverar en egen tjänsteman som fokuserar på samefrågor för att stärka och utveckla SHM:s egen verksamhet som gäller samerna.

I flera internationella människorättskonventioner som Finland har ratificerat skyddas samernas rätt till social- och hälsovårdstjänster på deras eget språk. Finland har fått rekommendationer om att förbättra dessa tjänster av organ som övervakar de mänskliga rättigheterna. I ställningstagandena från övervakningsorganen

för de mänskliga rättigheterna ses urfolkens självbestämmanderätt framför allt som ett verktyg för att trygga urfolkens kultur. Tryggandet av det samiska kulturarvet förutsätter att samerna har möjlighet att i så stor utsträckning som möjligt hantera den egna sociala och kulturella utvecklingen samt delta i planeringen av den på regional och nationell nivå.

När det gäller redan genomförda lagreformer finns det skäl att göra en bedömning av hur de beaktar eller försvagar samernas rättigheter som urfolk. Lagarna borde också korrigeras eller samernas rättigheter beaktas bland annat i samband med genomförandet av lagarna. I Finland genomförs den sociala tryggheten av FPA. FPA bör få möjlighet att bättre beakta samernas språkliga, näringsmässiga och kulturella rättigheter.

Som stöd för kunskapsunderlaget om samerna ska FPA förnya utredningen som Maija Faurie (2011) gjort om samerna som kunder hos FPA så att den beaktar skyldigheterna i den nuvarande lagstiftningen. Utan en helhetsbild av samernas situation och utmaningar är det svårt att fatta beslut som beaktar finska statens nationella och internationella skyldigheter att tillgodose samernas rättigheter.

Vid bedömningen av kvaliteten på och mängden information som används i beredningen av reformen av den sociala tryggheten ska man beakta rekommendationen från FN:s kommitté som övervakar efterlevnaden av ESK-konventionen 2021 om att Finland borde förbättra sitt datainsamlingssystem för att producera tillförlitliga uppgifter som specificerats enligt förbjudna diskrimineringsgrunder och för att kunna identifiera de grupper som är i en svagare ställning än andra när de utnyttjar sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Vad dessa åtgärder innebär borde diskuteras med Sametinget.

7.4. Främjande av samernas välfärd samt utvecklingsverksamhet

Enligt 6 § och 7 § i lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021) ska kommunerna och välfärdsområdena främja invånarnas välfärd och hälsa. Lagen förutsätter att kommunerna och välfärdsområdena följer upp invånarnas levnadsförhållanden, välfärd och hälsa samt faktorer som påverkar dem enligt område och befolkningsgrupp. Enligt lagen utarbetar kommunerna och välfärdsområdena en välfärdsberättelse och välfärdsplan. År 2025 började Lapplands välfärdsområde och kommunerna i samernas hembygdsområde bereda planer för främjande av välfärd, hälsa och säkerhet för den pågående fullmäktigeperioden. För den samiska befolkningens del har man i beredningsarbetet identifierat ett behov av samarbete för att åtgärderna ska vara så effektiva som möjligt och grunda sig på en gemensam uppfattning om faktorer som påverkar samernas välfärd. Sametingets delaktighet är oerhört viktig även för att det finns väldigt lite information om samernas välfärd. Det samlas inte in registeruppgifter om samernas välfärd och den samiska befolkningens åsikter lyfts inte fram genom enkäter riktade till hela befolkningen. Därför är det nödvändigt att i arbetet med att främja välfärd, hälsa och säkerhet utnyttja erfarenhetsbaserad information som har samlats in till exempel med hjälp av Dialogpaus-dialog. År 2025 beredde Sametinget också egna förslag till planer för främjande av välfärd, hälsa och säkerhet i kommunerna i samernas hembygdsområde och Lapplands välfärdsområde. Beredningen av planerna fortsätter under 2026. Sametinget har identifierat ett behov av starkare samordning för att främja den samiska befolkningens välfärd, hälsa och säkerhet, men med de nuvarande resurserna kan samordningen inte stärkas av Sametinget.

Utifrån Sametingets och FPA:s samarbetsavtal fortsatte beredningen av FPA:s kulturanpassade psykiatriska rehabilitering på samiska och 2025. Arbetet med att utveckla rehabiliteringstjänsten på samiska har varit ett viktigt steg mot att samerna i servicesystemet ska ha tillgång till tjänster med språklig och kulturell beredskap att bemöta samiska kunder. Tillgången till högklassiga tjänster på det egna språket kan för sin del sänka tröskeln för att söka hjälp och på så sätt öka den samiska befolkningens välbefinnande, hälsa och funktionsförmåga.

Projekt

År 2025 pågick tre projekthelheter som fokuserade på social- och hälsovårdssektorn, där Sametinget deltog i styrgruppens verksamhet, men även kommenterade och planerade innehållet.

Saamsote och Somá-projektet:

- Med en separat finansiering på 2 miljoner euro som undervisnings- och kulturministeriet beviljat genomfördes två projekt för utbildning inom den samiska social- och hälsovårdssektorn (2023–2026) i syfte att förbättra tillgången till samisktalande personal inom social- och hälsovården samt öka den kompetens inom samisk kultur som behövs inom social- och hälsovårdstjänsterna. Med projektfinsieringen har yrkeshögskolorna inom projektet Saamsote (yrkeshögskolan i Lappland, Oamk, Diak) utvecklat kultursensitiv utbildning för social- och hälsovården. Somá-projektet genomfördes av Lapplands universitet och Giellagas-institutet vid Uleåborg universitet. Universiteten ordnade gemensamt ett projekt om universitetsutbildning inom social- och hälsovården samt en samisk språkutbildning inom social- och hälsovården.
 - Projektet Saamsote avslutades i december 2025. Somá-projektet avslutas i juni 2026. En utmaning i genomförandet ansågs vara att finansieringen var av engångskaraktär. De genomförda projekten var bland de första i sitt slag, varvid läromaterial från projekten borde införas i universitetens och yrkeshögskolornas praxis för att de ska omvandlas till bestående åtgärder. Det finns ett behov av samisk kompetens inom social- och hälsovårdssektorn och den finansiering som anvisats för utbildningen bör bli permanent.
-

VASA 2- projektet Stark social- och hälsovård för Lapplands välfärdsområde:

- I Lapplands välfärdsområde genomfördes (2023–2025) projektet VASA 2 - Stark social- och hälsovård för Lapplands välfärdsområde. Syftet med åtgärderna som ingick i projektet var att svara på de utmaningar som coronapandemin orsakade. Tillgången till social- och hälsovårdstjänster i Lapplands välfärdsområde och tillgången till vård utvecklades. Speciellt tjänster för samiska familjer, bland annat servicestigen för barn med neuropsykiatriska drag och andra tjänster för tidigt stöd utvecklades. Dessutom har yrkespersonalens kompetens inom kulturanpassade tjänster på samiska stärkts.

Säkerhet – Genomförandeplan för Istanbulkonventionen 2026–2033

- År 2015 ratificerade Finland Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (FördrS 53/2015). NAPE-kommissionen ansvarar för samordningen, uppföljningen och utvärderingen av verkställandet av konventionen och har berett en genomförandeplan för åren 2026–2033. Planen grundar sig på skyldigheterna i konventionen samt GREVIO:s rekommendationer till Finland 2019 och 2024.
- Sametinget har i sitt utlåtande 2023 lyft fram samernas servicebehov för GREVIO och dessa har beaktats i GREVIO:s rapporter. Trots detta har förebyggandet av våld mot samiska kvinnor och barn under tidigare verksamhetsperioder endast i begränsad utsträckning varit föremål för åtgärder. I GREVIO:s landrapport av den 3 december 2024 fästes uppmärksamhet vid servicebrister i fråga om samerna.
- I beredningen av den nya verksamhetsperioden har man hört experter och utnyttjat forskningsdata. Sametinget har gett ett utlåtande om genomförandeplanen våren 2025 och deltagit i en workshop med NAPE-kommittén för att identifiera åtgärder för att förebygga våld mot samiska kvinnor och barn. Bristande kunskapsunderlag har identifierats som en central utmaning. Sametinget följer upp och främjar uppfyllandet av samernas skyldigheter i samarbete med THL och andra aktörer. Genomförandeplanen förutsätter i fortsättningen en tydligare samordning, uppföljning och resursfördelning i frågor som gäller samerna.

7.5. Påverkansarbete inom social- och hälsovårdssektorn och tillräckliga resurser

Under 2025 gav Sametinget utlåtanden om flera lagstiftningsreformer som gäller social- och hälsovården. Utlåtanden gavs bland annat om ändringarna i hälso- och sjukvårdslagen och lagen om funktionshindersservice. I utlåtandena ligger fokus på att bedöma konsekvenserna av olika förslag för förverkligandet av det samiska urfolkets språkliga och kulturella rättigheter samt på att konsekvenserna för samerna inte hade beaktats separat i lagberedningen. Effekten av Sametingets synpunkter i den fortsatta beredningen av lagstiftningen har i huvudsak varit svag och Sametingets observationer har inte alltid lyfts fram ens i sammandragen av utlåtandena.

Sametinget hördes under 2025 av riksdagens social- och hälsovårdsutskott en gång, då utskottet behandlade sitt utlåtande om statsbudgeten 2026. Vid hörandet fokuserade Sametinget på frågor i anslutning till tryggheten av samernas enhet för psykosocialt stöd Uvjj - Uvjâ - Uvjas framtid samt på utformningen av användningsändamålet för statsunderstödet för att trygga och utveckla social- och hälsovårdstjänsterna på samiska. I fråga om statsunderstödet användningsändamål tog utskottets utlåtande upp de frågor som Sametinget lyft fram, och utifrån detta togs de även upp i finansutskottets betänkande. Med beaktande av dessa korrigerade riksdagen budgeten i fråga om statsunderstödet användningsändamål.

Sametinget har fått mycket slumpmässiga begäranden om utlåtanden i anslutning till reformen av den sociala tryggheten. För att Sametinget ska ha en verklig möjlighet att bedöma totalreformen av den sociala tryggheten och dess totala konsekvenser för samerna, borde man i lagberedningen ha gjort helhetsbedömningar av hur de planerade lagreformerna påverkar samernas rättigheter som urfolk. Under regeringsperioden har det skett flera omfattande ändringar i systemet för social trygghet som kan ha negativa konsekvenser för den sociala tryggheten och utkomsten för personer med låga inkomster, och dessa förändringar bör även bedömas i samverkan mellan uppgifter och åtgärder inom den övriga sociala tryggheten. Sametinget har i flera utlåtanden framfört ett behov av förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen. Social- och hälsovårdsministeriet har inte återkommit till dessa förslag.

Bedömning av resursernas tillräcklighet inom social- och hälsovårdssektorn

År 2025 har två social- och hälsovårdssekreterare arbetat vid Sametinget, varav den ena tjänsten inrättades 2024. Detta har möjliggjort ett mer omfattande arbete än tidigare bland annat i frågor som gäller social trygghet. Trots detta finns det fortfarande ett behov av tilläggsresurser inom social- och hälsovårdssektorn, i synnerhet för att stärka produktionen av information om social- och hälsovård för samer samt för att förbättra samordningen av arbetet för att främja samernas välfärd, hälsa och säkerhet.

Vid Sametinget arbetade tidigare en planerare för den samiska enheten vid Norra Finlands kompetenscentrum inom det sociala området (Poske). År 2025 har denna planeringsresurs dock inte varit tillgänglig på grund av bristande resurser, istället har den tillgängliga finansieringen använts till en separat utredning.

Den procentuella andelen statsunderstöd till den samiska enheten vid Poske har varit föremål för upprepade nedskärningar i och med att statsunderstödsbeloppet som beviljas kompetenscentrum inom det sociala området har minskat. I samband med att förordningen ändrades föreslog Sametinget en övergång till fasta, öronmärkta resurser i stället för finansiering som grundar sig på en procentandel. Sametinget anser att statsunderstödet som beviljas den samiska enheten vid Poske borde kunna användas för att anställa minst en heltidsanställd, och understödet borde vara bundet till indexhöjningar och rörliga lönekostnader. Vid allokeringen av finansieringen bör man dessutom beakta den samiska enhetens riksomfattande verksamhetsområde på motsvarande sätt som vid finansieringen av de svenskspråkiga kompetenscentrumen.

Eftersom man inte gick med på Sametingets förslag om en separat öronmärkt andel, uppgick statsunderstödet till Sametinget 2025 till cirka 28 000 euro, varav cirka 18 000 euro betalades före den förordningsändring som trädde i kraft den 1 juli 2025. Med denna finansiering var det inte möjligt att ordna bestående planeringsresurser och därför har man varit tvungna att begränsa verksamheten till informationsproduktion. År 2025 beslöt Sametingets social- och hälsovårdsnämnd att göra en separat utredning för att granska effekterna av den social- och hälsovårdsfinansiering som Sametinget beviljas.

Enligt Sametingets bedömning är den nuvarande resursnivån fullständigt otillräcklig för att beakta samernas servicebehov och utveckla den samiska servicen på de tre samiska språken. Nedskärningarna i Sametingets statsunderstöd som ingick i statens budgetproposition för 2025 försvagade dessutom social- och hälsovårdssektorns redan begränsade verksamhetsresurser ytterligare. Detta hade

en betydande inverkan på tillgodoseendet av samernas självbestämmanderätt i fråga om informationsproduktionen om samerna.

Sametinget anser att en förutsättning för att de kommande samarbetsområdesstrukturerna och -kontorets åtgärder ska kunna utvecklas är att den fasta, öronmärkta resurs som Sametinget föreslagit tryggas i stället för finansiering som grundar sig på en procentuell andel av verksamhetsunderstödet till Norra Finlands kompetenscentrum inom det sociala området. I den kommande kompetenscentrumstrukturen har dessutom samisk kompetens inte separat beaktats i kompetenskraven för personer som rekryterats till kompetenscentret inom det sociala området i Norra Finlands samarbetsområde.

8. Utbildning, undervisning och läromedelsarbete

Sametinget har fortsatt sitt långsiktiga arbete för att stärka de samiska språken, undervisningen på samiska och utbildningen som grundar sig på den samiska kulturen. Sametinget främjar de samiska språkens, den samiska undervisningens och den samiska kulturens ställning i det finländska utbildningssystemet genom att samarbeta med kommunerna i hembygdsområdet, andra utbildningsanordnare, statens utbildningsförvaltning och nordiska systerorganisationer. Sametinget ansvarar för planeringen och produktionen av läromedel på samiska samt för statistikföringen av samisk undervisning och har sedan 2018 koordinerat ett distansundervisningsprojekt på de samiska språken, som erbjuder undervisning för samiska barn och unga som bor utanför hembygdsområdet. Sametinget ordnar också ett konstevenemang för samiska ungdomar, deltar i det nordiska samarbetet och upprätthåller webbplatsen oktavuolta.com som delar information om samerna på finska. Sametinget har deltagit i internationella projekt för undervisning på samiska genom att utse en representant till projektens styrgrupper. Sametinget har deltagit i revideringen av lagar om undervisning och utbildning genom att ge utlåtanden och delta i förhandlingar.

Rapporten från den av undervisnings- och kulturministeriet tillsatta arbetsgruppen för utvecklingen av de samiska språken samt undervisningen i och på samiska och de separata utredningar som utarbetats för den har skapat en grund för utvecklingen av den samiska undervisningen⁵¹. Utgående från dessa godkände Sametinget ett utbildningspolitiskt verksamhets- och utvecklingsprogram för åren 2025–2027⁷⁹, som särskilt riktar in arbetet på småbarnspedagogik, undervisning, läromedel och förbättring av tillgången till tjänster. Verksamhets- och utvecklingsprogrammet innehåller de mål som Sametinget ställt upp för valperioden 2025–2027.

Verksamhets- och utvecklingsprogrammet omfattar förutom småbarnspedagogik på samiska, undervisning i samiska och på samiska samt produktion av läromedel även en plan för produktion av småbarnspedagogiska tjänster på samiska 2025–2027 och en plan för produktion av läromedel på samiska 2025–2027. Sametingets program och utredningar fungerar som verktyg för att bedöma om staten uppfyller sina skyldigheter.

Strukturella utmaningar och rättslig grund

Utvecklingsarbetsgruppernas rapporter och Sametingets eget arbete visar att strukturella problem, såsom otillräcklig personal på samiska, splittrad undervisning och brister i läromedlen, fortfarande påverkar hur jämlikt samiska barn och unga kan få undervisning på sitt eget språk.

Sametingets arbete grundar sig både på nationella förpliktelser och på internationella normer som tryggar samernas rättigheter. Finlands grundlag tryggar samernas rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur⁸⁰, och förhandlingsplikten enligt sametingslagen förpliktar myndigheterna att höra samerna i utbildningspolitiska beslut som gäller dem⁸¹.

Det utbildningspolitiska verksamhets- och utvecklingsprogrammet erbjuder en tydlig riktning, men genomförandet av programmet beror på hur väl myndigheterna iakttar förhandlingsplikten och hur engagerade de är när det kommer till att säkerställa att resurserna för de språkliga rättigheterna tillgodoses i praktiken.

8.1. Utvecklingen av samernas utbildningspolitik

År 2025 utvecklades samernas utbildningspolitik på två motsatta sätt: å ena sidan stärkte reformen av sametingslagen Sametingets ställning i beredningen av utbildningspolitiken, men samtidigt försämrade exempelvis avskaffandet av vuxenutbildningsstödet förutsättningarna för utbildning på samiska och samisktalande arbetskraft. Dessutom försämrade nedskärningen av statsunderstödet enligt 31 § i samiska språklagen från 240 000 euro till 120 000 euro för verksamhetsåret 2025 avsevärt den finskspråkiga yrkesutbildade personalens möjligheter att studera samiska. Understödet är avsett för välfärdsområden, kommuner, församlingar, renbeteslagen inom samernas hembygdsområde samt sådana enskilda som avses i 18 § för täckande av de särskilda merkostnader som tillämpningen av lagen medför, och aktörerna har kunnat använda understödet för att täcka vikariekostnaderna för personalen under studietiden.

8.1.1 Reviderade sametingslagen

Den reviderade sametingslagen⁸² stärker avsevärt Sametingets behörighet i synnerhet i fråga om språket, kulturen och ställningen som urfolk. Lagens 5 § förtydligar att det hör till sametinget att fatta beslut i ärenden som angår samernas språk och kultur och främja förverkligandet av samernas självbestämmanderätt i andra ärenden. Dessutom har 9 a § fogats till lagen och förpliktar myndigheterna att aktivt främja samernas rättigheter som urfolk och bedöma konsekvenserna av sina beslut för dessa rättigheter.

Sametinget som sakkunnig inom samisk undervisning och utbildning

Arbetsgruppen för utvecklingen av samiska språken samt undervisningen i och på samiska föreslog i sin rapport 2021 att Sametinget skulle fungera som expert- och resurscentrum för den samiska undervisningen⁵¹. I 5 § i lagen definieras Sametinget som lagstadgad sakkunnig i fråga om undervisningen och utbildningen för samer. Detta omfattar hela studievägen från småbarnspedagogik till högskoleutbildning och fortbildning. Införandet av sakkunniguppgiften i lagen stärker Sametingets roll som utbildningsutvecklare och förpliktar myndigheterna att systematiskt inkludera Sametinget i planeringen och beslutsfattandet som gäller undervisning och utbildning för samer. Reformen skapar en stabilare och tydligare grund för en långsiktig utveckling av det samiska språket och den samiska kulturen.

Sametinget som statsbidragsmyndighet

Sametingets ställning som statsbidragsmyndighet inom självstyrelsen för samernas språk och kultur stärks genom 8 § i den ändrade lagen om sametinget. I fortsättningen är det Sametinget som beslutar om alla understöd som delas ut via det, inklusive medel som går vidare till andra aktörer. På understöden tillämpas statsunderstödslagen, som ger Sametinget motsvarande tillsyns- och granskningsrätt som andra statsbidragsmyndigheter: understödstagarna ska lämna tillräckliga uppgifter och Sametinget har rätt att granska användningen av medlen. Reformen förtydligar behörighetsgränserna och stärker Sametingets roll som myndighet som sköter offentliga förvaltningsuppgifter, vilket stöder utvecklingen av samernas självstyrelse även genom fördelningen av understöd.

Statens finansieringsansvar och tillräckliga resurser

Samtidigt betonar 2 § i den reviderade lagen statens skyldighet att trygga en tillräcklig och stabil finansiering för Sametinget. Staten ska se till att Sametinget har tillräckliga resurser för att sköta sina lagstadgade uppgifter, i synnerhet som riksomfattande sakkunnig i fråga om undervisningen och utbildningen för samer. Detta stärker Sametingets förmåga att främja samiska barns och ungas språkliga och kulturella rättigheter inom småbarnspedagogiken, undervisningen och utbildningen samt säkerställer att understödssystemet effektivt stöder bevarandet och utvecklingen av samernas eget språk och egna kultur.

8.1.2 Avskaffandet av vuxenutbildningsstödet

Förslag till riksdagen:

Främja verkställandet av de åtgärdsförslag som arbetsgruppen för utveckling av de samiska språken och undervisningen på samiska lagt fram i sin utredning så att den samiska personalens resurser och möjligheter till fortbildning stärks, i synnerhet i fråga om skoltsamiska och enaresamiska.

Öka utbildningens omfattning för personal inom småbarnspedagogiken och undervisningen.

Utarbeta ett utvecklingsprogram för att utveckla utbildningen av personal inom social- och hälsovården.

Avskaffandet av vuxenutbildningsstödet trädde i kraft den 1 juni 2024⁸³ och utbetalningen upphörde den 31 december 2025. Avskaffandet har en genomgripande inverkan på hela det samiska samhället och servicen på samiska samt på urfolksrättigheterna och rätten till sitt eget språk och sin egen kultur. I regeringens proposition⁸⁴ om att avskaffa vuxenutbildningsstödet bedömdes inte konsekvenserna för samerna, även om stödet har varit ett viktigt verktyg för att kunna studera samiska, utbilda samiskspråkig arbetskraft och trygga språkbaserad service. Sametinget framförde i sitt utlåtande att vuxenutbildningsstödet har varit en väsentlig del av tryggheten och utvecklandet av tillgången till samisktalande yrkesutbildad personal.

Rättslig betydelse och förhandlingsplikten

Beslutet påverkar flera grundläggande fri- och rättigheter som omfattar urfol-

kets rätt till sitt eget språk och sin egen kultur samt jämlikhet i förhållande till den övriga befolkningen. Grundlagen förpliktar det allmänna att trygga samernas språkliga rättigheter, och enligt sametingslagen har myndigheterna förhandlingsplikt i samband med betydande förändringar som gäller samerna. Avskaffandet av vuxenutbildningsstödet utan konsekvensbedömningar försämrade uppfyllandet av dessa skyldigheter och återspeglar det bristfälliga beaktandet av urfolksrättigheterna i lagberedningen.

Konsekvenser för samisk utbildning och samisktalande arbetskraft

Indragningen av vuxenutbildningsstödet försämrar avsevärt studierna i samiska, tillgången på samisktalande arbetskraft och tillhandahållandet av service på samiska. Detta syns särskilt kraftigt inom småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen, specialundervisningen och stödet för lärandet, där bristen på behörig personal redan länge har försvårat tillgången till tjänster. Att stödet upphör försämrar uttryckligen utbildningsmöjligheterna i fall där det tidigare har gått att trygga utkomsten under studierna med hjälp av vuxenutbildningsstödet. Med hjälp av stödet har den yrkesutbildade personalens utbildning skett på två sätt: samiskspråkiga personer har studerat till ett yrke eller personer med yrkesbehörighet har studerat samiska. Konsekvenserna berör således hela det samiska samhället och de språkliga tjänsternas kontinuitet.

Bedömning av tillgodeendet av samernas rättigheter

Avskaffandet av vuxenutbildningsstödet utan ett ersättande system försämrar de framtida förutsättningarna för service på samiska och därmed även samernas grundlagsenliga språkliga och kulturella rättigheter. I detta avseende har tillgodeendet av rättigheterna försämrats. Utbildning för uppgifter på samiska förutsätter ofta flexibla lösningar, vilket stödet har möjliggjort.

Situationen kräver omedelbara åtgärder för att tillgången till samiskspråkig personal och stimuleringen av de samiska språken inte ska försämras permanent. Det behövs ett stödsystem som ersätter vuxenutbildningsstödet eller någon annan utbildningspolitisk lösning som tryggar möjligheten att studera samiska språk och inrikta sig på samiska yrken.

8.1.3 Stöd för lärandet som helhet

Förslag till riksdagen:

Främja förslaget som lyfts fram i utredningen av arbetsgruppen för utveckling av undervisningen i samiska språk och på samiska om att utveckla utbildningen av samiskspråkiga speciallärare samt om att föreslå en utbildningsenhet för samiskspråkiga speciallärare vid Uleåborgs universitet.

Se till att speciallärarstudierna beaktar de samiska speciallärares specialkompetensbehov genom att utnyttja det undervisningsutbud i samisk kultur, samiska språk och samisk pedagogik som redan finns vid universitetet.

Vidta fortsatta åtgärder speciellt på lagstiftningsnivå för att trygga rätten till stöd för lärande på samiska på ett tydligt och förpliktande sätt.

Vidta åtgärder för att utbilda och rekrytera personal för specialundervisning och stöd för lärande på samiska.

Säkerställ att reformen av stödet för lärande kan tillgodose samiska elevernas behov och trygga att deras språkliga rättigheter tillgodoses på ett jämlikt sätt.

Lagstiftningen om stöd för lärande förnyades under berättelseåret i fråga om förskoleundervisning, grundläggande utbildning och gymnasieutbildning. Ändringarna som gäller stöd för yrkesutbildning träder i kraft 2026. Sametinget deltog i lagberedningen genom att ge utlåtanden om helheter och framförde centrala bekymmer som särskilt gällde tillgången till specialundervisning och annat stöd för lärande på samiska. I utlåtandena betonades att rätten till stöd på det egna språket är en viktig del av jämlika utbildningstjänster i samernas hembygdsområde och att det finns ett behov även på andra håll i Finland.

Juridisk bedömning och språkliga rättigheter

Reformen av stödet för lärandet berör direkt samernas rätt att få undervisning och stöd på sitt eget språk. Grundlagen förpliktar det allmänna att trygga samernas kulturella och språkliga rättigheter, och samiska språklagen³⁹ kompletterar denna skyldighet i synnerhet inom hembygdsområdet. I reformen föreskrevs dock inte någon uttrycklig rätt till stöd för lärande på samiska, utan samiska elevers rättigheter stöder sig fortfarande på de allmänna bestämmelserna i lagen om grundläggande utbildning och samiska språklagen.

Reformen av stödet för lärande förbättrar stödstrukturerna på riksnivå, men med tanke på samernas språkliga rättigheter är förändringen bristfällig. Eftersom reformen inte skapade specialbestämmelser för att trygga stödet på samiska, förverkligas rättigheterna fortfarande i varierande grad och är beroende av personalresurser, som för närvarande inte är tillräckliga.

Konsekvenser för samiska elever

Lagändringarnas inverkan beror i avgörande grad på om det finns tillgång till samiskspråkig personal. Bristen på speciallärare och andra experter på stöd för lärande har redan länge försvårat ordnandet av stöd på samiska. Därmed garanterar reformen som sådan ingen förändring i de samiska elevernas vardag, även om målet är att stärka tillgången till stöd generellt. Utan en tydlig skyldighet i lagstiftningen att ordna stöd på samiska och utan tillräckliga utbildningsresurser finns det risk för att samiska barns rätt att få stöd på sitt eget språk förverkligas ojämnt eller inte alls.

8.1.4 Användning av AI inom småbarnspedagogiken och utbildningen

Förslag till riksdagen:

Systemens konsekvenser för urfolket bedöms separat.

Utveckla kulturellt och språkligt lämpliga lösningar samt säkerställ att systemen för artificiell intelligens inte förvärrar befintliga ojämlikheter i utbildningen.

Undervisnings- och kulturministeriet och Utbildningsstyrelsen har berett nationella rekommendationer om användningen av artificiell intelligens inom småbarnspedagogiken och utbildningen. Rekommendationerna innehåller lagstadgade skyldigheter samt rekommendationer till utbildningsanordnare och personal om säker och etisk användning av AI. Sametinget har i sitt utlåtande granskat rekommendationerna ur samernas synvinkel och lyft fram de risker i anslutning till användningen av AI som avviker från den övriga befolkningens situation.

Rättslig grund

Rekommendationerna har en väsentlig koppling till de rättigheter som gäller integritet, icke-diskriminering och behörig behandling av information. När det är fråga om ett urfolk och en liten befolkningsgrupp får skyldigheterna som berör dataskydd särskild vikt, eftersom anonymisering inte nödvändigtvis skyddar individer. Dessutom förpliktas myndigheterna av principerna för likabehandling och icke-diskriminering, som även förutsätter en förutseende riskbedömning i fråga om tekniska system.

Konsekvenser för samerna

Användningen av AI medför särskilda risker för samerna som inte framkommer

på samma sätt för majoritetsbefolkningen. I små sammanslutningar är anonymiseringen av personuppgifter inte nödvändigtvis tillräcklig, vilket ökar sårbarheten i dataskyddet. Dataunderlaget som använts för AI-systemen kan innehålla kulturella snedvridningar och systemen kan producera felaktiga eller ensidiga tolkningar av samiskheten.

Bedömning av tillgodoseendet av rättigheterna

I rekommendationerna identifieras på ett allmänt plan målen för likabehandling, dataskydd och icke-diskriminering, men de innehåller inga konkreta anvisningar om hur dessa rättigheter tryggas för samiska elever. Rekommendationernas allmänna karaktär ger inte svar på hur rättigheterna i praktiken tryggas för samiska elever.

8.1.5 Förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen i frågor som gäller utbildning och språkliga rättigheter

Sametinget förde förhandlingar enligt 9 § i sametingslagen med undervisnings- och kulturministeriet och arbets- och näringsministeriet om den digitala servicehelheten för kontinuerligt lärande. Målet med tjänsten är att skapa ett kundorienterat system som sträcker sig över olika förvaltningsområden och stöder individens kompetensutveckling under hela karriären samt främjar matchning mellan utbildningen och arbetsmarknaden. Under förhandlingarna uppnåddes ingen enhetlig syn på tillhandahållandet av tjänster på samiska. Sametinget föreslog att tjänsten ska fungera på tre samiska språk när den tas i bruk och att en bestämmelse om detta ska införas i utkastet till lag innan lagförslaget förs vidare. Ministerierna framförde å sin sida att service på samiska kunde vara möjlig först i framtiden och att språken regleras av den allmänna lagstiftningen.

Dessutom höll Sametinget en förhandling enligt 9 § med finansministeriet om ramförslaget för 2027–2030. Sametinget hade föreslagit ytterligare satsningar särskilt för att stärka läromedelsarbetet, förbättra tillgången till och jämlikheten i den samiska undervisningen samt öka kunskapen om samerna i den gemensamma undervisningen. Undervisnings- och kulturministeriet hade föreslagit tilläggsresurser för distansundervisning på samiska (tillgång till samisk undervisning), produktion av läromedel och ökad kunskap om samerna i den gemensamma undervisningen. Till dessa delar beaktar UKM:s ramförslag ökningen av resursbehoven.

Rättslig betydelse

Förhandlingarna gällde tjänster och finansieringsriktlinjer som har ett direkt sam-

band med samernas kulturella och språkliga rättigheter som tryggas i grundlagen. Enligt 9 § i sametingslagen måste myndigheterna förhandla om betydande åtgärder som gäller samerna, och en digital tjänst för kontinuerligt lärande hör till denna kategori eftersom den anknyter till utbildningsmässiga rättigheter och jämlik tillgång till tjänster. Ministeriernas hänvisning till den allmänna lagstiftningen eliminerar inte behovet av att säkerställa att servicen är tillgänglig för den samiskspråkiga befolkningen redan när den tas i bruk. Utan uttrycklig reglering finns det en risk för att språkutbudet i tjänsten bildas på ett sätt som inte uppfyller det allmännas skyldighet att trygga samernas språkliga rättigheter.

Förhandlingarna om ramförslaget fastställer å sin sida de långsiktiga ekonomiska förutsättningarna för att tjänsterna på samiska ska kunna genomföras. Tillräckliga anslag är en del av statens skyldighet att de facto trygga såväl språkliga som undervisnings- och utbildningsrelaterade rättigheter.

Konsekvenser för samerna

Syftet med den digitala tjänsten för kontinuerligt lärande är att stödja utbildnings- och karriärval, men utan ett operativsystem på samiska beaktar det inte de elever och arbetssökande vars ärendehantering i första hand sker på samiska. Detta kan minska möjligheterna att söka till utbildning eller identifiera lämpliga alternativ för kompetensutveckling.

De tilläggsresurser som presenterades under ramförhandlingarna är betydelsefulla eftersom de påverkar tillgången till läromedelsarbete och undervisning och utbildning på samiska samt ökar kunskapen om samerna i undervisningen som riktar sig till alla. Den otillräckliga finansieringen av läromedlen och det ojämna utbudet av tjänster på samiska har länge varit kända och det krävs systematiska investeringar för att åtgärda dem. Den ökning av resurserna som beaktas i UKM:s förslag stöder för sin del jämlikheten för samiska studerande.

Bedömning av tillgodoseendet av samernas rättigheter

Resultaten av förhandlingarna visar att tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter fortfarande är osäkert bland annat i fråga om digitala tjänster. Oviljan att förbinda sig till att ordna tjänster på samiska försämrar tillgodoseendet av rättigheterna.

I fråga om ramförslagen är de resursbehov som UKM identifierat positiva och motsvarar för sin del de behov som Sametinget fastställt.

Sammanfattning

Den rättsliga ramen för utbildningspolitiken stärktes 2025, men de strukturella bristerna i utbildningssystemet och finansieringen orsakar fortfarande påtaglig ojämlikhet. Situationen förutsätter att strukturerna för den samiskspråkiga utbildningen utvärderas på riksnivå och att finansieringen görs permanent så att den motsvarar Sametingets lagstadgade uppgifter. Arbetsgruppen för utveckling av undervisningen i de samiska språken och undervisningen på samiska gav omfattande finansieringsförslag inom flera delområden i sin rapport⁵¹.

Tillgången till undervisning på samiska fortsatte att gå åt olika håll regionalt: utanför hembygdsområdet erbjuds undervisning på samiska endast i begränsad utsträckning, och på grund av bristen på lärare genomförs en del av undervisningen dåligt eller inte alls. Trots skyldigheterna i samiska språklagen genomförs tjänsterna inte på lika villkor, och ordnandet av undervisning för små språkgrupper – i synnerhet på skoltsamiska – är fortfarande beroende av tillfälliga lösningar och tillgången på personal.

Som helhetsbedömning kan man konstatera att den rättsliga ramen för ordnandet av undervisning på samiska stärktes, men de praktiska förutsättningarna försämrades i synnerhet till följd av att vuxenutbildningsstödet avskaffades och understödet enligt samiska språklagen minskade. Situationen förutsätter att ett ersättande stödsystem utvecklas för att utbilda samiskspråkig arbetskraft samt att finansieringen av och strukturerna för undervisningen på samiska stärks på lång sikt.

En helhetsjämförelse visar att Sametingets synpunkter har åsidosatts i nästan alla lagberedningshelheter och riksomfattande utbildningsreformer. Den enda partiella observationen gällde Utbildningsstyrelsens rekommendationer om AI, där en allmän anteckning om snedvridning och icke-diskriminering lades till (dock inte minoritets- eller samespecifika skyldigheter). I alla andra fall förverkligades Sametingets utlåtanden inte alls, och i vissa fall (i synnerhet avskaffandet av vuxenutbildningsstödet) försämrar slutresultatet direkt de samiska språkens livskraft, tillgången till tjänster på samiska och sameområdets utbildningsmässiga och språkliga rättigheter.

8.2. Undervisning i samiska och på samiska

Med undervisning på samiska avses undervisning där undervisningsspråket är något av de tre samiska språk som talas i Finland. Kommunerna inom samernas hembygdsområde är skyldiga att ordna grundläggande utbildning huvudsakligen på samiska för elever som behärskar samiska⁸⁵. Genomförandet och utvecklingen av undervisningen i samiska och på samiska möjliggörs av den särskilda finansiering som kommunerna inom samernas hembygdsområde får och som regionalt avgränsats för dem⁸⁶. Centrala mål är att ordna pedagogiskt, språkligt och kulturellt stöd för undervisningen i samiska och på samiska med beaktande av de samiska språkens särskilda behov, att stödja eleverna att växa till fullvärdiga medlemmar i sin språkgemenskap och att förbättra undervisningens tillgänglighet samt att öka kunskapen om samerna i den finländska undervisningen.

Undervisning på samiska i den grundläggande utbildningen

Undervisning på samiska, där undervisningen huvudsakligen sker på samiska (över 50 %), ges i alla kommuner i hembygdsområdet samt i Uleåborg och Helsingfors. De olika alternativen för undervisningen är undervisning på modersmålet, tvåspråkig undervisning och språkbadsundervisning på samiska. Under läsåret 2024–2025 har 191 elever deltagit i förskoleundervisning och grundläggande utbildning på samiska och 69 elever i tvåspråkig undervisning eller språkbadsundervisning i hela landet. I gymnasierna har man kunnat studera samiska antingen som modersmål, främmande språk eller kompletterande undervisning och i dessa har 43 studerande deltagit. Pilotprojektet för distansundervisning i samiska språk är ett samarbetsprojekt mellan Utsjoki kommun och Sametinget. I Sametingets samarbetsprojekt studerade under läsåret 2024–2025 sammanlagt 212 elever inom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen. De kom från 46 kommuner och 133 skolor. I projektet ges undervisning i enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska som kompletterar den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen. Utsjoki kommun, Sametinget och undervisnings- och kulturministeriet har förhandlat om åtgärder för att etablera projektet och om finansieringsmodellen för det. Förhandlingarna om att göra distansundervisningen permanent fortsätter.

Med undervisning i samiska avses olika lärokurser i samiska som främmande. Med A-språk avses undervisning i ett långt främmande språk som i fråga om samiska i kommuner inom samernas hembygdsområde i allmänhet börjar redan i årskurs 1–2. Med B2-språk avses undervisning i korta främmande språk som inleds i de högre årskurserna i den grundläggande utbildningen och B3-språk

inleds i gymnasiet. Till studerande i samiska räknas dessutom de gymnasiestuderande som får undervisning i samiska som modersmål och samisk litteratur när undervisningen i övrigt är på finska.

Undervisning på samiska i gymnasieutbildningen

Numera är tillgången på gymnasieundervisning på samiska sporadisk. Det är också viktigt att beakta de samiskspråkiga studerandenas ställning i avläggandet av gymnasieutbildning och studentexamen. I UKM:s arbetsgrupp för utveckling av samiska språket och undervisningen på samiska konstateras att samiskans ställning i studentexamen betraktas som en knutpunkt för den samiska undervisningen som påverkar elevernas språkval redan i den grundläggande utbildningen. Dessutom påverkar studentexamen ansökan till utbildning efter gymnasiet och därmed tillgången till samisktalande yrkesutbildad personal inom undervisnings-, social- och hälso- samt många andra områden. Den finskspråkiga gymnasieutbildningen och studentexamen upprätthåller språkbytesutvecklingen från samiska till finska och uppmuntrar inte till bland annat utbildning till ämneslärare på samiska.

Minskningen av antalet elever påverkar ordnandet av undervisningen bland annat genom att det finns flera klassnivåer i gruppen och att undervisningen kan handla om flera läroämnen samtidigt. Detta bör beaktas i den övergripande planeringen och utvecklingen av finansieringen av undervisningen.

Finansieringsgrunder

I kommunerna inom samernas hembygdsområde (Enare, Utsjoki, Enontekiö och norra delen av Sodankylä) tryggas undervisningen i samiska språk och på samiska i förskole-, grund- och gymnasieutbildningen av en särskild bestämmelse i lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet⁸⁶. Finansieringen gäller undervisning i samiska språk och på samiska men även undervisningstimmar på samiska i språkbads- och tvåspråkig undervisning. Statsbidragsmyndighet är Tillstånds- och tillsynsverket (tidigare Regionförvaltningsverket i Lappland), som fördelar statsunderstöden till kommunerna. Finansieringen har gjort det möjligt att utveckla, utvidga och etablera undervisningen och den motsvarar de genomsnittliga kostnaderna för att anställa undervisningspersonal till kommunerna.

Utanför samernas hembygdsområde har ingen separat finansiering anvisats för undervisning på eller i samiska. Helsingfors och Uleåborgs stad erbjuder tvåspråkig finsk-samisk undervisning. Den finansiering som kommunerna i samernas hembygdsområde får bör gälla hela landet, så att ordnandet av undervisning i de samiska språken och på samiska som ges utanför hembygdsområdet inte försvåras eller upphör på grund av brist på finansiering

Öka kunskapen om samerna i undervisningen

Ökad kunskap om samerna i all undervisning bör inkluderas i grunderna för läroplanen, vilket även nämns i utbildnings- och kulturministeriets rapport. Läroplanen är ett styrande dokument för undervisningen som garanterar att kommunerna har jämn och högklassig undervisning. Sametingets långsiktiga mål är att förenhetliga den samiska läroplanen. Diskussionerna om en reform av den samiska läroplanen har inletts med Utbildningsstyrelsen och man har konstaterat att arbetet med att förenhetliga läroplanen inleds samtidigt som arbetet med att förnya läroplansgrunderna.

Behovet av att öka kunskapen om samerna i den undervisning som är gemensam för alla har påvisats bland annat i en separat utredning som gjorts åt utbildnings- och kulturministeriet om kunskapen om samerna i de finsk- och svenskspråkiga läromedlen inom den grundläggande utbildningen⁸⁷. Sametinget strävar efter att via Utbildningsstyrelsen och undervisnings- och kulturministeriet påverka inkluderandet av information om samerna i undervisningen i hela landet. Detta bör säkerställas genom grunderna för läroplanen. Samerna ska beaktas som urfolk i dessa. Sametinget anser att det är viktigt att man i finsk- och svenskspråkiga läromedel inkluderar information om samerna och främjar fortbildning och separata kurser i samekunskap för lärare och lärarstuderande.

Digitala läromedel och Oktavuohta-helheten

Sametinget har i samarbete med Utbildningsstyrelsen producerat en helhet av läromedel för digital information om samerna på webbplatsen www.oktavuohta.com för den finskspråkiga undervisningens behov. Arbetet med att uppdatera och utveckla webbplatsen skulle kräva uppdateringsarbete i fråga om såväl visuella aspekter, tillgänglighet som teknisk genomförbarhet. För berättelseåret har man dock inte fått finansiering för webbplatsen och därmed har det inte gått att uppdatera eller underhålla den.

Konstevenemang för samiska ungdomar som stöd för språket och kulturen

Konstevenemanget för samiska ungdomar har ordnats sedan 1970-talet. Sametinget har ansvarat för att ordna evenemanget sedan 1998. Sametinget anser att det är viktigt att det ordnas lämpliga samlingsplatser för samiska barn och unga och att de får möjligheter att använda samiska. Konstevenemanget som ordnas årligen för samiska barn och unga främjar konsthobbyer och uppmuntrar samtidigt användningen av de samiska språken.

8.3. Distansundervisning i samiska språk

Förslag till riksdagen:

Etablera distansundervisning som en del av utbildnings-systemet med hjälp av en tillräcklig, bestående och förutse-ende finansieringsmodell.

Stärk den riksomfattande handledningen av distansunder-visningen för att säkerställa jämlikhet, undervisningens kva-litet och flexibla läroplanslösningar.

Trygga lärar och stödresurser samt lärarnas fortbildning och det pedagogiska stödet för distansundervisning så att de motsvarar växande och olika inlärningsbehov.

Projektet som utnyttjar distansundervisning på de samiska språken och inleddes hösten 2018 har blivit ett viktigt verktyg för att trygga undervisningen på samiska i hela landet. Projektet leds av Utsjoki kommun och Sametinget ansvarar för koordineringen. Målet med projektet är att förbättra tillgången till undervisning i samiska och etablera undervisning som utnyttjar distansförbindelser särskilt där det inte finns förutsättningar för att ordna närundervisning. Elevantalet har fyrdubblats på sju år och numera får fler än tvåhundra elever från över hundra skolor runt om i Finland undervisning via projektet.

Verksamhetens omfattning och elevprofiler

Elevernas språkbakgrund varierar avsevärt: samiska kan vara elevens moders-mål, andra språk eller släktens språk som man börjar från grunderna med. Elev-erna börjar studera samiska i olika skeden av förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen, vilket förutsätter att undervisningen anpassas och att det finns stöd för olika språkkunskaper. Under berättelseåret erbjöds komplet-terande undervisning i samiska utifrån läroplanen för modersmålet, och under läsåret 2025–2026 utvidgades läroplansunderlaget också med läroplaner för

samiska som A- och B-språk för att undervisningen ska kunna anpassas efter behoven hos elever på olika nivåer.

Numera bor nästan 75 procent av de samiska barnen och ungdomarna under 18 år utanför hembygdsområdet, vilket gör distansundervisningen till ett nödvändigt verktyg för att möjliggöra studier i samiska⁸⁸. Före projektet var det inte möjligt att ordna närundervisning i de flesta kommuner på grund av det låga elevantalet och bristen på lärarresurser.

Pedagogiska och funktionella utmaningar

Undersökningar visar att kunskaper i det egna modersmålet har stor inverkan på den psykiska hälsan. Om ett barn eller en ung person inte har språket (t.ex. för att de är ättlingar till en generation som förlorade sitt språk) finns det en betydande risk för psykiska problem, vilket till och med ökar risken för självmord⁸⁹. Även ur denna synvinkel förbättrar studierna i det egna språket eller den egna släktens språk elevernas psykiska hälsa.

I rapporten från arbetsgruppen för utvecklingen av de samiska språken samt undervisningen i och på samiska föreslås att distansundervisningen på samiska ska fortsätta som projektverksamhet tills verksamheten genom ändringar i undervisningens funktionella bestämmelser och finansieringsbestämmelser centraliserat etableras av kommunen inom samernas hembygdsområde. Sametinget och Utsjoki kommun har förhandlat med undervisnings- och kulturministeriet om att etablera projektet. Finansieringen är tryggad för de närmaste åren men inte permanent, vilket gör projektet sårbart.

Finansieringen av distansundervisningsprojektet är fortfarande tidsbunden och projektbaserad, vilket förhindrar långsiktig utveckling och gör verksamheten sårbar. Lärarresurserna är knappa i förhållande till antalet elever och språkens mångfald, och det tekniska stödet varierar från kommun till kommun. Osäkerheten i finansieringen påverkar lärarnas planering, undervisningens kontinuitet och möjligheterna att utveckla stödstrukturer på olika språknivåer.

Rättslig betydelse

Distansundervisningen har en betydande grundläggande rättslig betydelse: den förverkligar konkret samernas språkliga rättigheter som tryggas i 17 § i grundlagen när de lokala förhållandena inte möjliggör närundervisning. Dessutom kompletterar distansundervisningen skyldigheterna i 10 § i lagen om grundläggande utbildning om undervisning på samiska i hembygdsområdet och erbjuder ett verktyg för att tillgodose rättigheterna även utanför det⁸⁵.

Sannings- och försoningskommissionens slutrapport (2025) betonar att samiska

barn och unga historiskt sett har blivit utan undervisning på sitt eget språk, i synnerhet utanför hembygdsområdet, vilket har försämrat språköverföringen och ökat den utbildningsmässiga ojämlikheten¹². Enligt rapporten har statens tidigare utbildningspolitiska lösningar systematiskt åsidosatt samernas rätt till sitt eget språk och staten har ett ansvar att rätta till strukturella missförhållanden. Distansundervisningsprojektet erbjuder en modell som kan tillgodose rätten till ett eget språk på lika villkor oberoende av bostadsort.

En etablering av distansundervisningen stöder tillgodoseendet av de språkliga rättigheter som tryggas i 17 § i grundlagen och främjar verkställandet av sannings- och försoningskommissionens rekommendationer för att stärka samernas utbildningsmässiga jämlikhet.

Konsekvenser för samerna

Distansundervisningsprojektet har haft en viktig roll i att trygga tillgången till undervisning på samiska i synnerhet utanför hembygdsområdet. Projektet möjliggör studier i samiska för elever för vilka det inte är möjligt att ordna närundervisning, vilket minskar den regionala ojämlikheten och stöder barns och ungas språkliga identitet samt kontakten till den egna kulturen.

Elevernas mångsidiga bakgrund och språkkunskapsnivåer höjer den pedagogiska svårighetsgraden i undervisningen. Den utvidgade grunden för läroplanen stöder bättre inriktning av undervisningen enligt elevernas behov, men för lärarna är det fortfarande en utmaning att differentiera undervisningen på grund av skillnader inom grupperna. Dessutom varierar de tekniska färdigheterna och verksamhetskulturen i olika kommuner, vilket påverkar undervisningens smidighet och ett jämlikt genomförande.

Bedömning av tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna

Tack vare distansundervisningsprojektet förverkligades rätten till undervisning på samiska i betydligt större utsträckning än vad som skulle ha varit möjligt utan projektet. Utan distansundervisning skulle en stor del av de samiska barnen inte alls få någon undervisning på sitt eget språk. Även om projektet främjar tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna finns det fortfarande variationer i jämlikheten i undervisningen, och en del elever får begränsad undervisning på grund av tekniska eller organisatoriska utmaningar.

Sannings- och försoningskommissionens rapport visade att bristen på undervisning på samiska utanför hembygdsområdet har varit en av de mest centrala formerna av utbildningsmässig diskriminering mot samerna¹². Distansundervisningsprojektets betydelse för tillgodoseendet av rättigheterna är således både pedagogisk och en del av statens strukturella underhållsskuld.

8.4. Läromaterialarbete på samiska och förutsättningar för det

Förslag till riksdagen:

Etablera läromedelsarbetet med hjälp av en flerårig och förutsägbar finansieringsmodell för alla samiska språk.

Trygga permanent underhåll och utveckling av digitala läromedel samt läromedel för specialundervisning på alla samiska språk i finansieringsbesluten.

Skapa ett ersättande stödsystem efter att vuxenutbildningsstödet dragits in för att trygga utbildningen av samiskspråkig personal.

Finansieringen av läromedelsarbete på samiska var fortfarande projektbaserad och varierade från år till år, vilket försvårade den långsiktiga planeringen och verksamhetens stabilitet. Produktionskapaciteten motsvarade inte behovet, i synnerhet inte i fråga om mindre språkgrupper. Den digitala produktionen och det tekniska underhållet av den förutsatte resurser som det saknades permanent finansieringsgrund för. Läromedelsarbetet inom specialundervisningen var litet, eftersom de tillgängliga ekonomiska resurserna och personalresurserna inte räckte till för att täcka undervisningens olika behov.

I åtgärdsförslaget från arbetsgruppen för utvecklingen av de samiska språken samt undervisningen i och på samiska har man identifierat ett behov av att trygga tillräcklig och kontinuerlig finansiering av läromedelsproduktionen på hela utbildningsstigen, från småbarnspedagogiken till andra stadiet⁵¹. Detta finansieringsbehov gäller läromedelsarbetet som helhet, och att det är tillräckligt är en förutsättning också för att producera läromedel för specialundervisningen.

Nedläggningen av vuxenutbildningsstödet ökade trycket på tillgången till personal, eftersom möjligheterna att utbilda sig för uppgifter inom läromedelsarbete

och kompetensuppgifter på samiska försämrades. Detta framhäver behovet av separata utbildnings- och finansieringslösningar för att kompetensen ska kunna tryggas.

År 2025 var produktionen av läromedel på samiska aktiv och mångsidig. Produktionen omfattade 53 projekt, varav 31 färdigställdes under berättelseåret. Cirka 42 procent av de färdigställda publikationerna var digitala, vilket kompletterade undervisningen och förbättrade tillgängligheten i synnerhet i områden där det finns få samiskspråkiga lärare eller där antalet tryckta läromedel har varit begränsat. Produktionen omfattade läroböcker, övningsböcker, inspelningar och digitala helheter på alla samiska språk som talas i Finland. Under berättelseåret bereddes också en produktionsmodell som grundar sig på lärarsamarbete och vars mål är att stärka materialens pedagogiska kvalitet genom att utnyttja lärarnas sakkunskap i olika skeden av produktionsprocessen.

Rättslig betydelse

Enligt 5 § i sametingslagen ska samernas språk och kultur främjas samt undervisningen och läromedlen på samiska utvecklas. Genom 17 § i grundlagen tryggs samernas rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur, vilket förutsätter undervisning i enlighet med läroplanerna på samtliga samiska språk.

Sannings- och försoningskommissionens slutrapport (2025) betonar att det finländska utbildnings- och undervisningsmaterialet historiskt sett har innehållit bristfällig, felaktig eller stereotypisk information om samerna¹². Staten är skyldig att korrigera dessa snedvridningar och säkerställa att läromedlen är kulturellt säkra, korrekta och hållbara ur den samiska gemenskapens perspektiv. Läromedelsarbetet är således en del av skyldigheten att åtgärda tidigare orättvisor och stärka samernas rättigheter i utbildningen.

Konsekvenser för samerna

Den ökade produktionen av läromedel har förbättrat kvaliteten på undervisningen på samiska och minskat lärarnas arbetsbörda. Lärarna behövde inte själva producera material i lika stor omfattning som under tidigare år, vilket var särskilt viktigt i undervisningen i skolksamiska och enaresamiska, där bristen på material hade varit stor. Att öka mängden tryckta läromedel stöder lärande hemma och elever som är i behov av särskilt stöd, och det ökade antalet digitala material kompletterar undervisningen och förbättrar tillgängligheten. Stärkandet av läromedlen på skolksamiska stöder språkets livskraft och jämlikheten mellan språkgrupperna. Beredningen av modellen för lärarsamarbete ger en strukturell förstärkning av läromedelsarbetet genom att utnyttja den sakkunskap som uppstår i undervisningsvardagen.

I sannings- och försoningskommissionens höranden beskrev många samer erfarenheter av att läromedlen inte återspeglade den samiska kulturen, det samiska språket eller historien på ett sanningsenligt sätt¹². Många berättade att det i deras barndom inte alls fanns något material på det egna språket eller att läroböckerna innehöll felaktig eller förnedrande information om samerna. Stärkandet av läromedelsarbetet svarar på dessa historiska missförhållanden och stöder barns och ungas möjligheter att lära sig om sitt eget språk och sin kultur på ett tillförlitligt och uppskattande sätt.

Bedömning av tillgodoseendet av rättigheterna

Tillgången till och kvaliteten på läromedel förbättrades, men behovet överskrider fortfarande produktionsförmågan. Läromedel för specialundervisningen saknades nästan helt, vilket begränsar rätten att få undervisning på det egna språket när en elev behöver stöd för lärandet eller särskilt stöd. Rätten till undervisning på samiska kan förbli formell om materialunderlaget inte omfattar alla samiska språk, olika undervisningsnivåer och tjänster för särskilt stöd.

De historiska konsekvenserna av bristen på material – såsom försämrad språköverföring och svårigheter att bygga upp en kulturell identitet – framhäver betydelsen av läromedelsarbete som har en stark struktur och är långsiktigt. Det är inte möjligt att tillgodose de språkliga rättigheterna enbart genom att öka antalet lärare, utan systematiskt, högklassigt och heltäckande läromedelsarbete krävs.

9. Småbarnspedagogik

Förslag till riksdagen:

Statsunderstödet för kultur- och språkboversamhet måste höjas till 1,9 miljoner euro och dess kontinuitet tryggas.

Vuxenutbildningsstödet och anslaget enligt 31 § i samiska språklagen borde återställas till den tidigare nivån.

Kultur- och språkboversamhetens ställning inom småbarnspedagogiken bör stärkas och kultur- och språkboversamheten identifieras i lagen om småbarnspedagogik.

Den samiska småbarnspedagogiken omfattar två olika verksamhetsformer: småbarnspedagogik för barn med samiska som modersmål samt kultur- och språkboverksamhet. Båda verksamhetsformerna ordnas som en del av kommunernas småbarnspedagogik och i båda genomförs samisk pedagogik. Den centrala skillnaden mellan verksamhetsformerna är målgruppen: kultur- och språkboverksamheten är i första hand avsedd för de samiska barn som inte kan lära sig samiska som hemspråk, och det finns egna grupper inom småbarnspedagogiken för barn med samiska som modersmål.

Finansiering och Sametingets roll

SAAnordnandet av samisk småbarnspedagogik stöds med två separata statsunderstöd som Sametinget fungerar som statsbidragsmyndighet för efter ändringen av sametingslagen. Statsunderstödet för anordnande av småbarnspedagogik för barn med samiska som modersmål har stabiliserats till 240 000 euro och riktas endast till kommuner i samernas hembygdsområde. Sametinget har upprepade gånger föreslagit att statsunderstödet höjs till 700 000 euro och utvidgas till att gälla hela landet. Statsunderstödet för kultur- och språkboverksamhet är ett specialunderstöd som under de senaste åren har stabiliserats till 1,3 miljoner euro, vilket räcker för att trygga de nuvarande funktionerna. Sametinget har föreslagit att statsunderstödet höjs till 1,9 miljoner euro för att verksamheten ska kunna utvidgas.

9.1. Tillgången till småbarnspedagogik på samiska

Enligt 8 § i lagen om småbarnspedagogik (540/2018) ska kommunen se till att barnet kan få småbarnspedagogik på de samiska språk som avses i 3 § 1 punkten i samiska språklagen (1086/2003). Rätten gäller alla samiskspråkiga barn oberoende av boningsort. I praktiken förekommer det dock stora variationer i tillgodoseendet av denna rättighet enligt område och språkgrupp. Småbarnspedagogik på enaresamiska för barn med samiska som modersmål erbjuds endast i en grupp i Enare, och småbarnspedagogik på skoltsamiska för barn med samiska som modersmål erbjuds inte alls. I samernas hembygdsområde i Nuorgam och Vuotso ordnas småbarnspedagogik på nordsamiska endast i form av språkbon.

Småbarnspedagogik på nordsamiska för barn med samiska som modersmål erbjuds för närvarande i Utsjoki, Karigasniemi, Ivalo, Enare, Helsingfors, Hetta och Kilpisjärvi. I Uleåborg fungerar språkbogruppen och gruppen för barn med samiska som modersmål i praktiken som en enhetlig grupp. I Enontekis kommun förändrades situationen först i augusti 2025, när båda grupperna inledde sin verksamhet efter flera års paus.

Språkboverksamhetens rättsliga ställning

Kultur- och språkboverksamhet identifieras inte i lagen om småbarnspedagogik, så kommunerna har ingen lagstadgad skyldighet att uttryckligen ordna småbarnspedagogik i form av språkbon. Detta leder till att familjer som i första hand behöver småbarnspedagogik som stimulerar språket i praktiken knappt har möjlighet att kräva småbarnspedagogik på samiska åt sina barn, vilket är särskilt skadligt för familjer som är skoltsamiska och enaresamiska. Största delen av dem har förlorat sitt språk och utgör därmed den viktigaste målgruppen för kultur- och språkboverksamheten. Även nordsamiska familjer har en ojämlig ställning sinsemellan, och i samernas hembygdsområde diskuterar till exempel Ivalo och Enare regelbundet behovet av en nordsamisk språkbogrupp.

Gruppformer och beviljande av platser

Om en ort saknar en grupp inom småbarnspedagogik som motsvarar familjens behov och familjen i första hand söker en plats inom den samiska småbarnspedagogiken, kan även en plats beviljas inom en grupp som ingår i en annan verksamhetsform. Även om båda verksamhetsformerna är en del av den samiska småbarnspedagogiken och samisk pedagogik genomförs i båda verksamhets-

formerna, är detta inte en idealisk situation enligt Sametinget. Sametinget noterar att den småbarnspedagogik som erbjuds i ett språkbo inte helt motsvarar behoven hos ett barn med samiska som modersmål, eftersom utgångspunkten för kultur- och språkboverksamheten är att stimulera språket. På motsvarande sätt kan man i en grupp av barn med samiska som modersmål inte helt svara på servicebehovet hos en familj som behöver småbarnspedagogik som stimulerar språket, eftersom utgångspunkten för verksamheten är att de barn som deltar i verksamheten redan kan samiska när de kommer till småbarnspedagogiken. Ur Sametingets synvinkel är situationen utmanande, eftersom det i praktiken är omöjligt att dra upp tydliga riktlinjer för beviljande av platser mellan verksamhetsformerna, och kombinerade grupper kan vara det vettigaste alternativet till exempel på grund av små barngrupper. Sametinget är dock oroat över rätten till småbarnspedagogik uttryckligen på det egna språket för barn med samiska som modersmål och samtidigt över att det finns tillräckligt med platser för småbarnspedagogik för den centrala målgruppen för kultur- och språkboverksamheten. Om det inte finns en barngrupp med samiska som modersmål på orten, ska barn med samiska som modersmål beviljas en plats i språkbogruppen.

Ordandet av språkboverksamhet är till stor del beroende av det statsunderstöd som beviljas årligen och som täcker cirka 50–65 procent av de totala kostnaderna för verksamheten. Statsunderstödet belopp grundar sig på finansieringsgrunderna för Sametingets kultur- och språkboverksamhet och delas ut utifrån antalet barn. Om barn med samiska som modersmål har placerats i kultur- och språkboverksamhet inom småbarnspedagogiken, beaktas endast de barn som inte har samiska som sitt modersmål när statsunderstödet delas ut.

Ändringar i myndighetstillsynen

Regionförvaltningsverkens omvandling till tillstånds- och tillsynsverk och lagändringarna som gällde detta påverkade även den samiska småbarnspedagogiken. Att verkets uppgifter blir riksomfattande är med tanke på den samiska småbarnspedagogiken en tydlig förbättring jämfört med det tidigare systemet, där det i praktiken endast vid Regionförvaltningsverket i Lappland fanns en tjänsteman med ingående kännedom om samisk småbarnspedagogik. Nu ansvarar samma tjänsteman för den samiska småbarnspedagogiken i hela landet, vilket avsevärt har underlättat samarbetet mellan Sametinget och Tillstånds- och tillsynsverket när det gäller den samiska småbarnspedagogiken.

9.2. Kultur- och språkbo- verksamheten

År 2025 ordnades samisk kultur- och språkboverksamhet i sammanlagt 12 grupper (Utsjoki, Nuorgam, Karigasniemi, Sevettijärvi, Enare, Ivalo, Ivalo, Vuotso, Sodankylä, Rovaniemi och Uleåborg). Tre av grupperna var enaresamiska, två skoltsamiska och sju nordsamiska. Sammanlagt 95 barn och 27 anställda deltog i verksamheten.

Undervisnings- och kulturministeriet beviljar årligen statsunderstöd som specialunderstöd för ordnande av kultur- och språkboverksamhet samt för koordinering av denna verksamhet. Sametinget har en ledare för språkboverksamheten som ansvarar för det pedagogiska stödet för verksamheten, uppgifter i anslutning till förvaltning och fördelning av statsunderstöd samt stöd och rådgivning till föräldrarna i frågor som gäller språkstimulering. Statsunderstödet har under de senaste åren uppgått till 1,3 miljoner euro och delas ut till kultur- och språkbo-grupperna utifrån antalet barn. Fördelningen av statsunderstödet styrs av finansieringsgrunderna för Sametingets kultur- och språkboverksamhet. I finansieringsgrunderna fastställs bland annat målgruppen för kultur- och språkboverksamheten, kriterierna för ansökan om statsunderstöd, kriterierna som styr valet av barn samt ansöknings- och utredningspraxis för statsunderstödet.

Statsunderstödet för kultur- och språkboverksamhet är ett specialunderstöd som under de senaste åren har stabiliserats till 1,3 miljoner euro. I verkligheten är det dock svårt att förutse specialunderstödet belopp, och statsunderstöd som beviljas årligen medför osäkerhet i verksamheten och försvårar den långsiktiga planeringen av den. Beloppet av den statsunderstödsandel som används för samordningsarbetet är direkt jämförbart med hur omfattande pedagogiskt stöd enheterna kan erbjudas.

Fortbildning som riktar sig till samisk pedagogik erbjuds sedan regionförvaltningsverkens utbildningar avslutats endast enskilda helheter vid olika universitet, så det pedagogiska stöd som Sametinget erbjuder och till exempel de årliga utvecklingsdagarna inom den samiska småbarnspedagogiken har varit väldigt viktiga för personalen inom kultur- och språkboverksamheten. Utöver utbildning har utvecklingsdagarna varit viktiga för nätverkande och för att få professionellt kamrattstöd. När statsunderstödet låg på en högre nivå var det också möjligt att producera små mängder material avsett för samisk småbarnspedagogik. Sametingets produktion av läromedel fokuserar i huvudsak på läromedel inom den grundläggande utbildningen och på andra stadiet, så för närvarande produceras inget material uttryckligen för den samiska småbarnspedagogiken.

Det nuvarande statsunderstödet för kultur- och språkboversamheten räcker till för att trygga ordnandet av de nuvarande grupperna. Det är dock inte möjligt att expandera verksamheten och detta begränsar fortfarande familjers tillgång till verksamheten. Till exempel Helsingfors stad har aktivt kontaktat Sametinget och meddelat om intresse att inleda en språkbogrupp i augusti 2027. Likaså har behovet av språkbogrunder på nordsamiska diskuterats i Enare kommun. Sametinget har i flera år föreslagit en höjning av statsunderstödet för kultur- och språkboversamhet till 1,9 miljoner euro för att det ska finnas förutsättningar för att inrätta nya enheter och för att samordningen och det pedagogiska stödets omfattning och kontinuitet ska kunna tryggas.

9.3. Tillgången till personal inom småbarnspedagogiken

En central utmaning för den samiska småbarnspedagogiken är tillgången till språkkunnig personal med behörighet inom småbarnsfostran för både ordinarie tjänster och vikariat av varierande längd. Enligt en utredning från undervisnings- och kulturministeriet⁹⁰ saknade upp till 40 procent av personalen inom den samiska småbarnspedagogiken behörighet. Det saknas färsk statistik över antalet behöriga anställda, men situationen har förbättrats något sedan utredningen gjordes, även om tillgången till behörig personal fortfarande är utmanande särskilt i synnerhet när det gäller skoltsamiska och enaresamiska. Det finns inga lärare inom småbarnspedagogiken som talar skoltsamiska och endast en lärare som talar enaresamiska inom hela den samiska småbarnspedagogiken. Vid de nordsamiska enheterna är situationen något bättre, men vid flera enheter finns det ändå inga lärare alls. Behovet av utbildad och språkkunnig personal är alltså väldigt akut.

Utbildning eller studiehelheter som riktar sig direkt till samisk småbarnspedagogik erbjuds endast sporadiskt och det har till exempel aldrig funnits tillgång till examen på andra stadiet (t.ex. grundexamen i pedagogisk verksamhet och handledning eller familjedagvårdare). Projekten SaVoPe och SaVeO som administreras av Uleåborgs universitet avslutades 2025, men projekt av den här sorten är endast kortvariga lösningar och kan inte ersätta studier som permanent ingår i examensstrukturerna. För att få enhetlig och kvalitativ pedagogik inom den samiska småbarnspedagogiken vore det livsviktigt att utbildning med inriktning på just samisk småbarnspedagogik erbjuds permanent både på andra stadiet och på universitetsnivå.

Utöver lärare och barnskötare inom småbarnspedagogik finns det inte tillgång till konsultationshjälp på samiska av speciallärare inom småbarnspedagogik i någon av de kommuner som erbjuder samisk småbarnspedagogik. Bristen på speciallärare inom småbarnspedagogik påverkar barnens jämlikhet och bryter mot barnens rätt att få småbarnspedagogik på sitt eget modersmål när det i gruppen finns behov av stöd av en speciallärare inom småbarnspedagogik.

Betydelsen av vuxenutbildningsstöd och understöd enligt språklagen

Det är för tidigt att bedöma hur nedläggningen av vuxenutbildningsstödet påverkar tillgången till personal inom den samiska småbarnspedagogiken, men det

går att anta att det är utmanande eller till och med omöjligt att utbilda personal som redan arbetar utan vuxenutbildningsstödet. Kommunerna har tidigare med stöd av 31 § i samiska språklagen kunnat erbjuda till exempel ett års tjänstledighet för studier i samiska, men även detta understöd har minskat betydligt. Ur Sametingets perspektiv är det ytterst oroväckande att dessa båda alternativ nu saknas. Utan dessa understöd är det väldigt svårt att skaffa behörighet åt den personal som redan är anställd inom småbarnspedagogiken, eftersom det knappt finns några flerformsstudier inom småbarnspedagogiken som skulle göra det vettigt att genomföra studierna till exempel i samernas hembygdsområde på grund av långa avstånd.

10. Samisk kultur och samiskt kulturarv

Kapitlet behandlar det samiska kulturarvets tillstånd, rättsliga grund och Sametingets åtgärder under berättelseåret.

Förslag till riksdagen:

Höj anslaget för samisk kultur till en tillräcklig nivå.

Stärk samernas verksamhetsförutsättningar genom att utveckla stödformerna och det gränsöverskridande samarbetet.

Säkerställ ett fullständigt verkställande av Unescos konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet.

Trygga verksamheten vid Sametingets centraler genom långsiktig, förutsägbar och tillräcklig finansiering.

Etablera verksamhetsförutsättningarna för Duodji Akademi. långsiktig, förutsägbar och tillräcklig finansiering.

Höj finansieringen till konstenemanget för samiska ungdomar till en nivå som gör det tillgängligt för alla samiska barn och unga oberoende av bostadsort.

10.1 Samiskt kulturarv och traditionell kunskap

Kulturarv uppstår som ett resultat av mänsklig verksamhet och i växelverkan med miljön. Det vittnar om förändring i värderingar, föreställningar, kunskaper, färdigheter och traditioner. Kulturarvet kan vara materiellt, immateriellt eller digitalt. Kulturarvet förnyas, bevaras och överförs till kommande generationer.

Innehållet i och betydelsen av det samiska kulturarvet och den traditionella kunskapen

En viktig del av det samiska kulturarvet är den samiska musiktraditionen *luohti*, *livde* och *leu'dd*. De uttrycker samernas förhållande till naturen, samernas historia och arv. Till det samiska kulturarvet hör också den samiska byggtraditionen, den samiska arkitekturen och de samiska fornlämningarna samt naturobjekt med kulturell innebörd, såsom heliga platser, platser där årliga evenemang ordnas inom de traditionella näringarna samt vandrings- och flyttleder.

När det gäller det samiska kulturarvet bör man beakta kulturarv som ett brett begrepp som omfattar de traditionella samiska näringsgrenarna och förhållandet till naturen. Förhållandet till naturen återspeglas även i de samiska ortnamnen. I samekulturen finns en stark berättartradition som det skulle vara viktigt att dokumentera i skriftlig form innan berättelserna försvinner med den äldre generationen.

Ekologisk traditionell kunskap (Traditional Ecological Knowledge) är kumulativ information, färdigheter, bruk och föreställningar som överförs från generation till generation genom kulturell överföring och som innehåller människors och andra levande varelsers förhållande till andra och sin omgivning.

Sametinget har godkänt och förbundit sig till undervisnings- och kulturministeriets genomförandeplan för kulturarvsstrategin.

Den kulturpolitiska redogörelsen är den viktigaste nationella strategin på kulturområdet och den styr konst- och kulturpolitiken på lång sikt ända fram till 2040-talet. Genomförandeplanen för redogörelsen har beretts i enlighet med prioriteringarna i riksdagens ställningstagande.

I den långsiktiga strategin och åtgärdsplanen konstateras följande: Om redogörelsen lyckas ökar det parlamentariska och sektorsövergripande samförståndet om hurdan kultur vi vill bygga i Finland och varför den är värdefull för oss

Kulturarv som eget och gemensamt

- Allas rätt till kulturarvet förverkligas Man arbetar aktivt för kulturarvet
- Kulturarv och ekonomi – hållbart och kreativt
- Kulturarvets särdrag och egenvärde respekteras i den ekonomiska verksamheten.

Långsiktiga mål och åtgärder inom Sametingets kultursektor

- Förbättring av samiska konstnärers verksamhetsförutsättningar: Stödformer som syftar till att utveckla verksamhetsförutsättningar, nätverkande och samarbete främjas. Hinder för samers gränssamarbete avlägsnas.
- Stöd för överföring av samernas immateriella kulturarv: Förutsättningarna för att utveckla samernas immateriella kulturarv utreds utifrån det pågående samnordiska arbetet med riktlinjer.
- Överföring av traditionella kulturella uttryck till följande generationer: Fortsättning på kulturellt hållbar verksamhet på samiska som utgår från den samiska värdegrunden. Deltagande, upplevelse och lärande, överföring av färdigheter bevarar kulturens livskraft och stärker samernas identitet.
- Verksamhetsförutsättningarna för kultur- och motionstjänster stärks: Gemensamma mötesplatser skapas och tillgången till kulturanpassade kultur- och motionstjänster säkerställs i och utanför samernas hembygdsområde.
- Social och kulturell hållbarhet: Sametingets verksamhet beaktar social och kulturell hållbarhet samt verksamhet på samiska som en faktor som stärker välmåendet. Samisk traditionell kunskap och samiska särdrag står i centrum

Det samiska kulturarvet har inte definierats exakt i Finland. Samernas traditionella kunskap om biologisk mångfald definieras i slutrapporten från 2011 från den nationella arbetsgrupp som tillsatts i anslutning till artikel 8 j. Definitionen lyder: "Samernas traditionella kunskap om biologisk mångfald framgår av deras naturanvändning och idkande av traditionella näringar, det vill säga renskötsel, fiske, jakt, bärplockning och sameslöjd samt i deras förhållande till naturen. Kunskapen förmedlas på samiska i termer som hänför sig till natur, terräng, väder, renskötsel, sameslöjd, jakt och fiske och i samiska ortnamn. Traditionell kunskap förmedlas genom att den medvetet lärs ut, genom modeller från tidigare generationer, jojk och muntlig berättartradition samt genom seder som anknyter till renskötsel, fiske, bärplockning, sameslöjd och jakt." Det samiska språket och dess betydelsesystem är en central del av den samiska kulturen.

Rättsligt skydd och internationella förpliktelser

Det materiella och immateriella kulturarvet skyddas med hjälp av olika konventio-

ner. Ur samernas synvinkel skyddas kulturarvet av artikel 8 j i konventionen om biologisk mångfald⁴ (FördrS 78/1994), konventionen om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar (FördrS 17/2007)⁵, konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet (FördrS 47/2013)⁶ och Farokonventionen (FördrS 50/2018), som skyddar både det immateriella kulturarvet och det materiella kulturarvet. Dessutom skyddar den europeiska landskapskonventionen landskapen och kulturarvet i anslutning till dem (FördrS 14/2006).

Artikel 31 i deklarationen om ursprungsfolkens rättigheter handlar om deras rätt att bevara, kontrollera, skydda och utveckla sina kulturarv, traditionella kunskaper och traditionella kulturella uttryck. Urfolk har rätt att utveckla sin immateriella egendom som skyddas av artikeln. Stater ska i samverkan med urfolk vidta effektiva åtgärder för att genomföra artikeln. Enligt artikel 39 i deklarationen har urfolk rätt att få tillgång till ekonomiskt och tekniskt bistånd från stater för att kunna åtnjuta sina rättigheter.

Det materiella kulturarvet skyddas av konventionen om skydd för det arkeologiska kulturarvet (FördrS 26/1995), konventionen om skydd för byggnadskulturarvet i Europat (FördrS 10/1992) och Unescos världsarvskonvention (FördrS 19/1987). Artikel 27 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter handlar om minoriteters rätt till sin egen kultur, sitt eget språk och sin egen religion (FördrS 7–8/1976). Även positiva åtgärder kan enligt människorättskommittén vara nödvändiga för att skydda rättigheterna enligt artikel 27. Artikel 15 i FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som Finland har ratificerat, förpliktar avtalsparterna att erkänna rätten för var och en att delta i kulturlivet och ta del av vetenskapliga framsteg och deras tillämpning.

⁴ Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt med förbehåll för sin nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungsbefolkningar och lokalsamhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av dem som besitter sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av de vinster som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.

⁵ I artikel 2 i konventionen konstateras att skydda och främja mångfalden av kulturyttringar innebär att man erkänner alla kulturers likvärdighet, däribland minoriteters och ursprungsbefolkningars, och att man respekterar dessa.

⁶ I inledningen till konventionen erkänns att lokalsamhällen, särskilt ursprungsbefolkningarnas lokalsamhällen, grupper och i vissa fall enskilda personer spelar en väsentlig roll för framställningen, tryggheten, underhållet och omskapandet av det immateriella kulturarvet och därigenom bidrar till att berika den kulturella mångfalden och den mänskliga kreativiteten.

Bedömning av tillgodoseendet av rättigheterna

Eftersom skyddet av samernas kultur, kulturyttringar och traditionella kunskap behandlas i så många olika författningar och konventioner, skapas ingen helhetsbild av skyddet. Detta försämrar det systematiska verkställandet av skyddet och försvårar helhetsbedömningen av tillgodoseendet av samernas rättigheter samt uppföljningen av det faktiska tillgodoseendet av rättigheterna.

Nordiskt samarbete och utvecklingsprojekt

Sametinget i de tre nordiska länderna Finland, Sverige och Norge har främjat en hållbar och etisk användning av det samiska kulturarvet och den traditionella kunskapen, ett effektivt skydd samt säkerställer att samerna själva kan besluta om frågor som gäller kulturarvet och den traditionella kunskapen.

Ärbb-projektansökan om en gemensam strategi för att främja kulturarv och traditionell kunskap skickades till EU:s program Interreg Aurora hösten 2025. Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet; verkställande av konventionen: År 2025 fortsatte samernas Ärbb-projekt att försöka skapa en enhetlig samisk strategi för hanteringen av samernas kulturarv med traditionella kunskaper om internationella konventioner, såsom Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet. Samarbete med Samiskt parlamentariskt råd (SPR), sametinget i Sverige och Norge, UKM/Museiverket och tjänsteinnehavare vid Sveriges och Norges kultursektorer. Kartläggningen av de gemensamma riktlinjerna för kulturarvet och den traditionella kunskapen fortsätter vid Sametinget i Finland, Sverige och Norge samt med samiska rådet till de delar det är ändamålsenligt. Målet är att skapa en enhetlig syn på samernas autonomi, skydd och utnyttjande av kulturarv och traditionell kunskap.

Inrättande av rådet ”Deanu árbevirolaš máhttoráđđi”

Målet är att få Sametingets synpunkter på lagen eller avtalet om Tana älvs vattendrag. Samla in synpunkter som har med kulturarvet, traditionell kunskap och samernas självstyrelse i praktiken att göra.

10.2. Främjande av samisk kultur och konst

Projektunderstöd som beviljas på särskilda grunder och är avsedda för sökande som beviljas understöd som grundar sig på en speciallag eller på en uppgift som ministeriet anvisat. Moment 29.80.50.07 i statsbudgeten.

Enligt 1 § i lagen om ändring av sametingslagen (414/2025) ska samerna såsom ett urfolk, enligt vad som bestäms närmare i lagen i fråga och annanstans i lag, för förverkligandet av deras självbestämmanderätt tillförsäkras kulturell autonomi inom samernas hembygdsområde i ärenden som angår deras språk och kultur. Enligt 5 § i lagen hör det till sametinget att fatta beslut i ärenden som angår samernas språk och kultur samt deras ställning som urfolk och sköta uppgifter i anslutning till dessa ärenden. Enligt 8 § beslutar sametinget om de understöd som beviljas via sametinget. Vid skötseln av uppgiften är sametinget statsbidragsmyndighet.

Finansiering

År 2025 beviljade undervisnings- och kulturministeriet 222 000 euro i statsunderstöd till Sametinget för att främja den samiska kulturen, och det delas ut som understöd för samiska organisationers verksamhet och för att stödja nordiska samiska organisationer samt för att underhålla de samiska kyrkstugorna i Utsjoki. Det egentliga kulturstödet som delas ut från det samiska kulturanslaget är det viktigaste stödet till samiska konstnärer inom olika områden inom samisk konst och kultur, bland annat samiskt hantverk (duodji), filmkonst och multimedier, litteratur, bildkonst och fotokonst, musik och scenkonst. Dessutom understöds motion och idrott.

Fördelningen av understöden och deras effekter

De samiska föreningarna har stor betydelse för tryggheten av de samiska samhällenas livskraft, bevarandet och utvecklingen av de samiska språken och kulturen när de ordnar olika kulturevenemang som stärker gemenskapen. Föreningarna är viktiga aktörer inom samekulturen som ordnar evenemang och andra sammankomster på lokal nivå. Kulturanslaget används för att stödja föreningsverksamhet på alla tre samiska språk som talas i Finland: nordsamiska, skoltsamiska och enaresamiska.

Det är möjligt att bevilja ett kulturpris från det samiska kulturanslaget, och det delas ut till en person eller personer som har meriterat sig i arbetet för samekulturen. Publikationsunderstöd beviljades för publicering av litteratur, tidskrif-

ter och multimediaprodukter på samiska. Kulturanlaget användes för att stödja publikationsverksamhet på alla tre samiska språk som talas i Finland: nordsamiska, skoltsamiska och enaresamiska. Stödet till de nordiska samiska organisationerna möjliggjorde gränsöverskridande samarbete för att upprätthålla det immateriella kulturarvet.

Kulturnämnden har samarbetat öppet med olika intressentgrupper, bland annat samiska organisationer, läroanstalter, samiska föreningar, kommuner i sameområdet, Sápmi och olika myndigheter.

10.3. Kulturverksamhet och evenemangsproduktion för samiska barn och unga

Sametinget ordnar och stöder mångsidig kulturverksamhet för barn och unga på olika håll i Sápmi. Sametinget har ett eget samiskt barnkulturcenter, Mánnu, som erbjuder kultur- och språkinnehåll samt material för barn. Inom Sametingets kulturverksamhet verkar filmcentret Skábma, som stöder audiovisuell kultur och erbjuder barn och unga film- och medieundervisning med koppling till den samiska kulturen. Sametingets musikcentrum stöder och utvecklar samisk musik och ansvarar bland annat för att producera festivalen Ijahis Idja. Sametingets ungdomsråd deltar också i ordnandet av evenemang och projekt som stöder de ungas identitet och användningen av samiska språk. Konstevenemanget för samiska ungdomar som ordnats sedan 1970-talet är Sametingets mest kända kulturevenemang för barn och unga.

10.3.1. Konsekvenser för samiska barn och unga

Den samiska evenemangsproduktionen har en mycket betydande och positiv inverkan på samiska barn och unga, eftersom evenemangen samtidigt fungerar som kulturfostran, identitetsstärkande och som gemensamma lärmiljöer. Kulturuttryck i samekulturen är en stor resurs och urfolket har en särskild rättighet till det.

Samiska evenemang, såsom kulturfestivaler, konserter, språk och duodji-verkstäder, ger barn och unga möjlighet att se och uppleva sin egen kultur som värdefull och livskraftig. Barnet lär sig att den egna kulturen hör hemma i det offentliga rummet och är uppskattad. Att se och träffa förebilder i form av kända konstnärer, musiker och filmskapare stärker också barnets identitet. Att erkänna den samiska kulturen riksomfattande och nationellt är betydelsefullt och påverkar den samiska identiteten.

Vanligare med samiska i vardagen

Den samiska livsstilen handlar om gemenskap och centren vill också genom sin verksamhet skapa fler språkarenor som ökar användningen av samiska. När samesamfundet samlas används naturligtvis det egna modersmålet för att uttrycka sig. Under evenemangen hör och använder barnen samiska naturligtvis till exempel i presentationer, föreställningar, musik och workshoppar. Barn och unga behöver också möjligheter att utveckla modersmålets särdrag och uttryck. Detta är möjligt genom att lära sig konst och traditionella kunskaper och färdigheter. Ter-

minologin för det samiska språket på individnivå utvidgas och de yngre generationerna börjar använda kulturella uttryck igen. Samiska används i ledda lekar med andra barn samt i möten med samer från olika områden i Sápmi. Dessa situationer ökar språkens livskraft och uppmuntrar barnen att tala sitt eget modersmål.

Överföring av traditionell kunskap

Evenemangen erbjuder platser där föräldrar och mor- och farföräldrar kan dela med sig av traditionell kunskap, bland annat färdigheter i duodji, jojk, berättande, näringar, livsstil eller att röra sig i naturen. Barnet lär sig hur kulturen arbetar, observerar och löser problem genom att göra, pröva och härma. I inlärningsituationen får eleven uppleva saker och vara en likvärdig aktör samtidigt. Överföringen av traditionell kunskap till yngre samer stärker den samiska gruppidentifikationen.

Upplevelse av gemenskap och trygghet

På evenemangen träffar samiska barn och unga andra samiska barn, vuxna i olika åldrar som hör till samma kultur samt flerspråkiga och mångkulturella grupper. Detta förebygger känslan av utanförskap och stöder barns och ungas välmående. Gemenskapens stöd stärker barnets psykologiska och sociala trygghet.

Nya förebilder och framtidsriktningar

När barnen får se samer som är musiker, skådespelare, filmskapare, programledare och producenter lär de sig att även konst-, medie- och kulturbranscherna är möjliga karriärer för dem. Via konst- och kulturevenemangen får barn och unga input inför sina egna val i ett senare skede och målet är att en del eventuellt ska fortsätta inom samisk konst och kultur.

Kulturell stolthet och medvetenhet om rättigheter

Evenemangen lär barn och unga i praktiken vad kulturella och språkliga rättigheter innebär. De lär sig att de har rätt till sitt eget språk, rätt till sin egen kultur och rätt att berätta sina egna historier. När barnet förstår dessa rättigheter växer det upp till en vuxen som kan försvara och värna om dem.

Kreativiteten och sättet att uttrycka sig stärks

Under evenemangen får barn och unga bland annat möjlighet att uppträda, prova på konstnärligt arbete, delta i film-, musik- eller hantverksverkstäder. Detta ökar självförtroendet och förmågan att uttrycka sig som same.

10.3.2. Samhälleliga och rättsliga konsekvenser

Den samiska evenemangsproduktionen främjar samernas rättigheter genom att

stärka deras kulturella, språkliga och samhälleliga ställning – och genom att öka samernas inflytande både inom gemenskapen och i rikssamhället.

I Finland fortsätter trenden med regional differentiering och urbanisering. Områdenas dragnings- och hållkraft är tydligt förknippad med en levande lokal kultur⁹¹ (Undervisnings- och kulturministeriet, 2026) Det är viktigt att skapa verksamhet som är anpassad efter den samiska kulturen i sameområdet. Det har en positiv inverkan på trivseln i området, men också på samernas egen identitet.

Den kulturella autonomin stärks

Evenemangsproduktion är en av de viktigaste metoderna med vilka samerna uttrycker och förverkligar sin egen kulturella autonomi. Samerna bestämmer själva hur kulturen presenteras, hurdana berättelser som berättas och vems röst som hörs. Detta motsvarar direkt urfolkens rätt att bevara och utveckla sin kultur (Urfolksdeklarationen: kulturella rättigheter). Den kulturella självbestämmanderätten förverkligas i praktiken vilket även stärker dess rättsliga ställning.

Ökat inflytande i samhället

När samiska evenemang – såsom Skábmagovat, Ijahis idja eller mindre evenemang – lyfter fram samisk konst, musik, film och samiska anföranden stärker de samtidigt samernas ställning i den offentliga debatten, minskar stereotyperna och skapar en grund för bättre beslutsfattande mellan staten och samerna. Rättigheterna förverkligas bättre när det finns större medvetenhet om och förståelse för konstens, kulturens och samenäringarnas kontinuitet bland majoritetsbefolkningen, men också i samesamfundet.

Utbildnings- och arbetsmöjligheter stöder likabehandling

Den samiska evenemangsproduktionen erbjuder arbetsplatser, praktikplatser, köp av tjänster samt karriärvägar inom kulturbranschen för unga. Detta stöder rätten att delta, jämlikheten och rättigheterna att idka näring, som är en del av både Finlands lagstiftning och internationella urfolksrättigheter. Samerna får bli aktörer och påverka, de är inte bara objekt. Detta förändrar strukturerna permanent.

Språkets och den traditionella kunskapens ställning stärks

De samiska språken syns i evenemang, till exempel i program, presentationer, sånger och dikter, filmer och performans. Även traditionell kunskap (árbediehtu) och konsttraditioner kommer fram via evenemangen. Samiska aktörer ansvarar också för att skydda den traditionella kunskapen mot missbruk. Samerna har upplevt kulturell appropriering av deras traditionella kunskap och kulturella uttryck. Överföringen av traditionell kunskap sker i små grupper på ett säkert och etiskt

sätt som är hållbart med tanke på kulturen. De språkliga och kulturella rättigheterna stärks i levande vardagsbruk och unika arbetssätt i små lärmiljöer.

Gemenskapen stärks

Evenemangen samlar invånare från olika områden i Sápmi. Samhörighet inom gemenskapen är en viktig del av urfolkens kollektiva rättigheter. Gemenskapens kollektiva aktörskap stärker samernas förmåga att försvara och främja sina rättigheter.

Evenemangen fungerar som påverkningskanaler

Under stora samiska festivaler förs diskussioner om bland annat markrättigheter, språkliga rättigheter, utbildning, klimatförändringen och skyddet av kulturarvet. Evenemangen fungerar också som politiska scener där medier, forskare och beslutsfattare deltar. Samernas perspektiv lyfts fram i politiskt inflytelserika lokaler, vilket främjar utvecklingen av rättigheterna.

10.3.3. Centraler, finansiering och utmaningar med verksamheten

Samiska musikcentret

Samiska musikcentret stöder och utvecklar traditionell och modern samisk musik på alla de tre samiska språk som talas i Finland, ordnar musikevenemang och workshoppar i och utanför samernas hembygdsområde samt erbjuder ramar för samisk musikproduktion.

Samiska barnkulturcentret Mánnu

Verksamheten är kulturförskolan som ordnas direkt i skolorna och inom den samiska småbarnspedagogiken. Mánnu deltar också i ordnandet av samiska evenemang genom att producera programinnehåll för barn och unga. Målen är att stärka den samiska kulturen och samiskan samt öka den upplevelsebaserade, kreativa, hantverksmässiga och konstnärliga verksamheten. Centret genomför målen i åtgärdsprogrammet för att stimulera samiskan på en praktisk nivå.

Filmcentret Skábma

Filmcentrets mål är att utveckla den samiska film- och audiovisuella branschen, öka och sprida filmproduktion på samiska, främja det internationella samarbetet mellan urfolk inom branschen samt främja film- och medieförskolan och förbättra filmutbudet för barn och unga.

Duodji Akademiiija

Duodji Akademiiijas mål är att öka uppskattningen för traditionellt samiskt hantverk samt se till att traditionell kunskap och färdigheter i samiskt hantverk överförs till kommande generationer. För närvarande bygger akademins verksamhet på projektfinansiering.

Utmaningar och åtgärdsbehov

Sametingets långsiktiga mål är att de traditionella kulturella uttrycken överförs till följande generationer. Sametingets byråer har en central roll i denna verksamhet. Den kulturpolitiska redogörelsen lyfter fram varje barns och ung persons rätt till konst och kultur från tidig barndom och hela livet. Detta bör främjas även för samiska barn när det gäller deras egen kultur.

Dessvärre är antalet kulturanpassade evenemang på samiska ganska litet i Finland. Syftet med de byråer som lyder under Sametinget är att producera verksamhet inom sitt eget kulturområde så omfattande som möjligt på alla de tre samiska språken och att beakta den regionala dimensionen i sin verksamhet. För närvarande genomförs en del av funktionerna inte på grund av ökade kostnader. Det har inte heller funnits resurser till att utveckla verksamheten under de senaste åren.

Sametinget har i sitt åtgärdsprogram för valperioden 1.9.2024–31.12.2027⁹² lyft fram tryggheten av tillräcklig finansiering åt byråerna som en åtgärd. År 2025 uppgick finansieringen till Sametingets byråer till sammanlagt 300 000 euro och följande år hölls finansieringen på samma nivå. Det är en utmaning för byråerna att anslaget inte har följt den allmänna kostnadshöjningen och mervärdesskattenivån. Mervärdesskatten är en slutlig kostnad för byråerna. Deras finansieringsbehov är 390 000 €. (Främjande av samisk konst och kultur moment 29.80.52.30)

Tryggheten av finansieringen av konstevenemang för samiska ungdomar nämns också i Sametingets åtgärdsprogram för valperioden. Det har reserverats 40 000 euro för ett konstevenemang 2026, men det verkliga behovet är 100 000 euro (moment 29.91.50.09). Evenemanget är en central kulturell arena för barn och unga, men otillräcklig finansiering och höga resekostnader hindrar en del av barnen från att delta.

11. Samiska ungdomars rättigheter, delaktighet och uppfyllandet av dem

Ungdomsrådet är en av Sametingets nämnder som bereder förslag, initiativ, utlåtanden och ställningstaganden som gäller samiska ungdomar. Ungdomsrådet främjar samiska ungdomars språkliga och kulturella rättigheter och stärker deras tillhörighet till samekulturen. Ungdomsrådet deltar aktivt i det politiska påverkansarbetet samt i Sametingets och dess nämnders möten.

Förslag till riksdagen:

Trygga det samiska och kulturella ungdomsarbetet genom att säkerställa jämlik tillgång till ungdomstjänster på samiska i enlighet med samiska språklagen och ungdomslagen.

Stärk Sametingets ungdomsråds resurser och etablera Dih-tosis verksamheten som en del av ungdomsrådets permanenta verksamhet.

11.1. Samiska ungdomars delaktighet i beslutsfattandet

Ungdomsrådet godkänner ungdomsrådets ungdomspolitiska program och deltar i utarbetandet av målen för valperioden samt i arbetet med att utveckla frågor som rör unga. Ungdomsrådets medlemmar deltar också i påverkansarbetet genom att hålla anföranden vid olika evenemang och delta i möten bland annat med ministrar och andra viktiga intressentgrupper, både i Finland och internationellt.

En av de viktigaste åtgärderna för att främja samiska ungdomars delaktighet 2025 var att öka samarbetet mellan Sametingets nämnder så att ungdomsrådet får utse representanter bland sina medlemmar till utvalda möten i Sametingets nämnder. Dessutom deltar ungdomsrådets medlemmar i många styrgrupper, nationella och internationella organ för ungdomssamarbete (t.ex. Lapplands ungdomsfullmäktige, Sámi Youth Network) samt i olika projekt. De ungas delaktighet i beslutsfattandet är en väsentlig del av kontinuiteten och förnyelsen i vårt samhälle, och särskilt bland samiska ungdomar ökar delaktigheten och känslan av tillhörighet, vilket i sin tur stärker gemenskapen och de ungas identitet.

11.2. Ungdomsrådets verksamhet och resurser

Sametingets ungdomsråd bereder i början av valperioden ett samiskt ungdomspolitiskt program vars mål är att främja samiska ungdomars rättigheter till sitt eget språk och sin egen kultur samt stärka de ungas identitet, delaktighet och möjligheter att påverka i samhället. Ungdomsrådet fick 173 000 euro i verksamhetsunderstöd av undervisnings- och kulturministeriet för 2025 för perioden 1.1–31.12.2025 för att stödja samiska ungdomars delaktighet, jämlikhet och tillgodo-seendet av de språkliga och kulturella rättigheterna. I understödet ingick också en andel på 40 000 euro som var avsedd för att ordna konstevenemanget för samiska ungdomar. Andelen överfördes genom intern överföring till ett eget kostnadsställe och Sametingets utbildnings- och läromedelsbyrå ansvarade för de praktiska arrangemangen i anslutning till detta.

Statsunderstödet till ungdomsrådet har redan i flera år varit 173 000 euro, inklusive 40 000 euro för konstevenemanget, vilket innebär att 133 000 euro per år går till ungdomsrådets egen grundläggande verksamhet. Detta täcker ungdomsrådets grundläggande verksamhet, men verksamheten utvidgas och stärks årligen och man vill ständigt engagera fler samiska ungdomar. När verksamheten utvidgas bör även finansieringen granskas. Ungdomsrådet har i sitt ramförslag föreslagit att ungdomsrådet behöver ett tilläggsanslag på 90 000 euro särskilt för att genomföra och etablera ungdomsarbetet på samiska samt för att inleda Dih-tosis-projektet. Om inget tilläggsanslag beviljas, förverkligas varken ungdomsarbetet på samiska eller de samiska ungdomarnas rättigheter. Genomförandet och utvecklingen av ungdomsarbetet i projektform är varken hållbart eller tillräckligt och den lagstadgade tjänsten kan inte vara enbart projektbaserad. År 2025 gällde de centrala prioriteringarna i ungdomsrådets verksamhet utvecklingen av fritidsverksamheten för samiska ungdomar samt ordnandet av en konferens för samiska ungdomar.

Ungdomsrådets fem huvudmål har fastställts i det ungdomspolitiska programmet och i Sametingets program för valperioden. Ett av huvudmålen är att höra de samiska ungdomarna och nå ut till dem. Till ungdomsrådets uppgifter hör att främja de samiska ungdomarnas språkliga och kulturella rättigheter, stärka de ungas tillhörighet till samekulturen samt uppmuntra unga att delta i samhällsverksamhet. Dessutom delar ungdomsrådet information om samiska ungdomars rättigheter och om samernas traditionella kunskap. Ungdomsrådets verksamhet har utvidgats under de senaste åren och genom påverkansarbete strävar man också efter att stärka sina egna verksamhetsresurser. Målets rättsliga betydelse

är kopplad till internationella normer för urfolkens rättigheter, där man betonar möjligheterna för unga som tillhör urfolk att delta i beslutsfattande som gäller dem själva.

År 2025 var en av de viktigaste åtgärderna för att främja hörandet av samiska ungdomar en konferens som ordnades den 14–15 augusti 2025 i samiska kulturcentret Sajos i Enare. Det centrala temat för konferensen var traditionell kunskap som granskades som en resurs för den samiska gemenskapen och som grund för den kulturella kontinuiteten. Under konferensen ordnades anföranden, workshoppar och diskussioner om de samiska ungdomarnas ställning, kulturella identitet och möjligheter att delta i verksamhet och beslutsfattande som gäller gemenskapen. Som avslutning utarbetades en resolution av de samiska ungdomarna, som betonade betydelsen av det samiska språket, den traditionella kunskapen och den samiska historien med tanke på de ungas identitet och den kulturella kontinuiteten. Resolutionen är ett viktigt verktyg för samiska ungdomar som vill påverka. Dess inverkan syns särskilt i att de ungas aktörskap stärks och i möjligheten att delta i diskussionen om gemenskapens framtid. Konferensen kan således bedömas ha stärkt samiska ungas möjligheter att delta, men samtidigt visar den att det finns ett behov av att skapa permanenta strukturer för att höra unga.

Att stärka samiska ungas språkliga rättigheter är ett av ungdomsrådets huvudsakliga mål. Målet grundar sig på nationell lagstiftning och internationella normer som gäller urfolkens rättigheter, och tryggar samernas rätt till sitt eget språk och sin egen kultur samt rätten att använda samiska till exempel i myndighetsärenden och undervisning. Målet anknyter särskilt till det praktiska tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna. De samiska ungdomarnas möjligheter att använda samiska varierar, i synnerhet utanför samernas hembygdsområde där tillgången till tjänster och undervisning på samiska är mer begränsad. Detta har en direkt inverkan på samiska ungas möjligheter att upprätthålla och utveckla sitt eget språk i vardagen. Även om samiska språklagen (1086/2003) erkänner de samiska språkens ställning finns det fortfarande utmaningar i praktiken. Till exempel är ungdomsarbete på samiska inte etablerad verksamhet ens i kommunerna i sameområdet. Situationen förutsätter åtgärder särskilt för att öka medvetenheten om samiska ungas språkliga rättigheter samt för att utveckla tjänsterna och undervisningen på samiska.

Ungdomsrådet strävar också efter att utveckla samiska ungas levnadsförhållanden i samernas hembygdsområde. Ungdomsrådet strävar under valperioden efter att främja hembygdsområdets livskraft så att samiska unga ska ha möjlighet att stanna kvar eller återvända till sameområdet samt skaffa sig en utkomst även från de traditionella näringarna. Ur ett juridiskt perspektiv anknyter frågan till samernas rätt att bevara sin egen kultur, dit de traditionella näringarna och

de traditionella kunskaperna hör. I praktiken bor dock en betydande del av de samiska barnen och ungdomarna utanför sameområdet, och många unga lämnar hembygdsområdet på grund av studier och arbete. Samtidigt oroar sig samiska unga för de traditionella näringarnas framtid och klimatförändringens inverkan på det samiska språket, kulturen och näringarna. Det visar att utvecklingen av de samiska ungdomarnas levnadsförhållanden i hembygdsområdet förutsätter mer omfattande åtgärder som stöder sameområdets livskraft särskilt ur de samiska ungdomarnas synvinkel och stöder utövandet av traditionella näringar.

Ett av de huvudsakliga målen är att öka medvetenheten om samerna. Rasism och hatretorik som riktar sig mot samer har ökat under de senaste åren, och bland majoritetsbefolkningen förekommer fortfarande bristande kunskap och stereotypa uppfattningar om samerna och den samiska kulturen. Denna okunskap återspeglas också i de samiska ungdomarnas upplevelser i vardagen. Ungdomarna möter rasism och hatretorik, i synnerhet i sociala medier, och det påverkar deras upplevelse av trygghet och samhörighet. Ungdomsrådet har försökt öka medvetenheten om samerna särskilt bland barn och unga som tillhör majoritetsbefolkningen. Ett centralt exempel på detta är Dihtosis-projektet som finansierades av undervisnings- och kulturministeriet och genomfördes i samarbete med Nuorten Akatemia. Syftet med projektet var att öka kunskapen om samerna och den samiska kulturen bland ungdomar som tillhör majoritetsbefolkningen samt förebygga rasism, hatretorik och diskriminering av samiska ungdomar. Verksamheten har stärkt de samiska ungdomarnas identitet och känsla av samhörighet med det samiska samhället. Erfarenheterna från projektet visar att det finns ett behov av storskalig och riksomfattande verksamhet. Ungdomsrådet vidareutvecklar verksamhetsmodellen för skolbesök och ansöker om permanent finansiering för att fortsätta verksamheten. Projektet fick finansiering senast 2022, även om Dihtosis-projektet har funnits med i ramförslaget varje år sedan dess. För att öka medvetenheten om samerna krävs långsiktiga åtgärder genom att bevilja tilläggsanslag för projektverksamheten.

11.3. Ungdomsarbete på samiska

Ungdomsrådets huvudsakliga mål är att ordna och etablera ungdomsarbete på samiska i kommunerna i sameområdet. Ungdomsrådet främjade uppnåendet av detta mål genom att ansöka om och få projektförfinansiering för en fortsättning på projektet De! 2, som handlar om utveckling av ungdomsarbetet på samiska. Projektet genomförs i samarbete med kommunerna i sameområdet (Utsjoki, Enontekis, Enare och Sodankylä), och övriga samarbetspartner är Sameområdets utbildningscentral och ungdomscentret Vasatokka. Dessutom samarbetar man med Lapplands välfärdsområde.

I en utredning från barnombudsmannens byrå⁹³ framkom att samiska barn och unga behöver fritidsverksamhet på samiska. I utredningen lyfte samiska barn fram bland annat möjligheten att använda samiska mer på fritiden som en av de viktigaste metoderna för att främja deras välmående och rättigheter. Barn och unga lyfte fram att de inte har någon samlingsplats där de kan umgås på fritiden. Den samiska identiteten och känslan av samhörighet med samiskheten och med samiska traditionella näringar stärks genom att de samiska språken används i barnens liv. Utredningen föreslår att detta ska åtgärdas bland annat genom att ordna samlingsplatser som lämpar sig för barn även i byar och på glesbygden.

Målet med det pågående projektet De! 2 är att förverkliga ungdomsarbete på samiska genom att engagera unga i planeringen av verksamhetens innehåll. I projektet fortsätter man med de verksamhetssätt som upplevdes som bra i projektets första skede, bland annat ungdomskvällar på samiska, workshoppar och samarbete med olika aktörer i kommunerna i sameområdet. Genom verksamheten stöds samiska ungas identitet, delaktighet, likabehandling och jämställdhet, och den stöder kommunerna i sameområdet i förverkligandet av ungdomsarbete på samiska som grundar sig på samisk kultur. I projektet kartläggs åtgärder för att utveckla uppsökande ungdomsarbete och verkstadsverksamhet på samiska och tillsammans med kommunerna skapas en plan/verksamhetsmodell för att etablera fritidsverksamhet på samiska för samiska ungdomar i sameområdet.

En projektanställd vid Sametinget ansvarar för det praktiska genomförandet av projektet. Vid Sametinget ansvarar ungdomssekreteraren för projektet. Bakom projektet finns en styrgrupp där Sametinget, ungdomsrådet och samarbetspartnerna är representerade. Styrgruppen ansvarar bland annat för uppföljningen av hur projektet framskrider och utvecklingen av ungdomsarbetet på samiska. Styrgruppen fungerar som ett nätverk för utveckling av ungdomsarbetet på samiska.

Projektets kostnader för 12 månader uppskattades till 67 053 euro. Regionförvaltningsverket i Lappland beviljade 55 000 euro i understöd och därför arbetar den projektanställda endast i 11 månader. I planeringen av verksamheten har man därtill varit tvungna att minska antalet skjutsar som erbjuds unga samt antalet workshoppar och ungdomskvällar. Det fortsatta projektet avslutas i september 2026.

Genom att stärka ungdomsarbetet och fritidsverksamheten på samiska stöder man samiska ungas språkliga och kulturella identitet och stärker deras kontakt med det samiska samfundet. Samtidigt främjar det tillgodoseendet av rättigheterna att bevara språket och kulturen på en praktisk nivå. Dessa åtgärder kan antas stödja tillgodoseendet av samiska ungas rättigheter, men för att verksamheten ska kunna fortsätta krävs långsiktig finansiering och samarbete mellan olika aktörer.

Under de ungdomskvällar som hittills ordnats har det till exempel framkommit att en del av unga inte en enda gång besökt ungdomsgården i den egna regionen, men kom till ungdomskvällen för att de visste att programmet var på samiska. Tillgodoseendet av de samiska ungdomarnas språkliga och kulturella rättigheter förutsätter tilläggsresurser för verksamheten i Sametingets ungdomsråd. I kommunerna i sameområdet finns det inte tillräckligt med samiskspråkiga ungdomsledare, så utan verksamhet som ordnas och koordineras via ungdomsrådet får samiska unga inget ungdomsarbete på samiska som grundar sig på samekulturen.

Projektbaserat ungdomsarbete är inte en hållbar lösning för att tillgodose de samiska ungdomarnas rättigheter. I De! 2-projektet skapas en modell för fritidsverksamhet på samiska och utifrån modellen skapas också en uppgiftsbeskrivning för en samiskspråkig ungdomskoordinator. Sametingets ungdomskoordinator skulle samarbeta intensivt med kommunerna i sameområdet och genom sin verksamhet hjälpa till att uppfylla kommunernas lagstadgade skyldigheter i fråga om ordnandet av ungdomstjänster. En tjänst som ungdomskoordinator skulle innebära att organiseringen av ungdomsarbetet på samiska skulle bli permanent och målinriktat. Sametinget arbetar aktivt med att främja samiska ungdomars rättigheter genom olika projekt. Resurserna stärktes jämfört med början av 2025. På grund av tidsbundna projekt försämras resurserna 2027 om inga tilläggsanslag beviljas.

De nuvarande resurserna räcker alltså endast till för den grundläggande verksamheten, och växande ökade behovet kan inte tillgodoses, vilket äventyrar både tillgodoseendet av de språkliga och kulturella rättigheterna och stärkandet av ungas delaktighet. Projektbaserad verksamhet tryggar inte kontinuiteten och resurserna förutspås försämras när projekten avslutas. För att etablera verksamheten krävs därför permanent tilläggsfinansiering i synnerhet för att anställa

en ungdomskoordinator i syfte att trygga ungdomsarbetet på samiska, stärka de samiska ungdomarnas delaktighet och möjligheter att påverka samt fortsätta att långsiktigt öka medvetenheten om samerna och den samiska kulturen.

Sametingets ungdomsråd främjar alltså de samiska ungdomarnas språkliga och kulturella rättigheter och delaktighet genom att aktivt delta i beslutsfattandet, påverkansarbetet och hörandet av unga. Målet med verksamheten är att stärka de ungas identitet, öka medvetenheten om samerna och förebygga rasism, men samtidigt säkerställa att de språkliga rättigheterna tillgodoses i praktiken, vilket fortfarande är bristfälligt särskilt i fråga om tjänster och ungdomsarbete på samiska.

12. Källor

- 1 [OHCHR Consultation and Free, Prior and Informed Consent \(FPIC\).](#)
- 2 Guttorm, J. (2018) [Saamelaisten itsehallinto Suomessa – dynaaminen vai staat-
tinen? Tutkimus perustuslaissa turvatus saamelaisten itsehallinnon kehittymisestä
lainsäädännössä vuosina 1996–2015.](#) Laplands universitet.
- 3 Riksdagen (2023) Regeringens proposition RP 100/2023 rd: [Lagar om ändring av
sametingslagen och 40 kap. 11 § i strafflagen.](#)
- 4 Tuori, K. (2025) Utlåtande till riksdagens grundlagsutskott om RP 100/2023 rd
(7.2.2025).
- 5 Justitieministeriet, [Samernas rättigheter.](#)
- 6 Sametinget, [Alkuperäiskansoja koskevat kansainväliset sopimukset ja julistukset.](#)
- 7 Statsrådet (2025) [Programmet för norra Finland.](#) Statsrådets publikationer
2025:13, s. 23.
- 8 Diskrimineringsombudsmannen (2022) [Diskrimineringsombudsmannens berät-
telse till riksdagen 2022](#) s. 67.
- 9 Riksdagen (2025) Regeringens proposition RP 161/2025 rd: Förslag till lag om
ändring av renskötsellagen och till lagar som har samband med den.
- 10 Statsrådet (2024) [Redogörelse för sannings- och försoningskommissionen för
samer: Den finska renskötsellagstiftningens och renbeteslagssystemets inverkan
på den samiska renskötseln och siidasystemet.](#) Statsrådets publikationer 2024:59..
- 11 Statsrådet (2024) [Separat redogörelse till sannings- och försoningskommis-
sionen för samer: Den samiska renskötselns rättsliga ställning och samernas ren-
skötselrätter i Finland ur rättssystemets perspektiv.](#) s. 53. Statsrådets publikationer
2024:60.
- 12 Statsrådet (2025) ["Jag vill att mitt folks liv ska bli bättre": Sammanfattning av för-
slagen från sannings- och försoningskommissionen för samer.](#) Statsrådets publika-
tioner 2025:100.
- 13 FN:s råd för mänskliga rättigheter (2023) HRC Resolution 54/12
- 14 Miljöministeriet (2024) [Riktlinjer för att utveckla en övergripande bedömning av
de kumulativa
konsekvenserna för den samiska kulturen i frågor som gäller miljö och markanvänd-
ning.](#) Miljöministeriets publikationer 2024:4.
- 15 Finlands lagstiftning – Exempelhänvisningar (17 § 3 mom. i grundlagen; 2 §
i renskötsellagen; 6 § i lagen om Forststyrelsen; 50 § i gruvlagen; 49.6 § i miljö-
skyddslagen; 2 kap. 8 § i vattenlagen; 2 § i klimatlagen; 6 § i naturvårdslagen).
- 16 Heinämäki, L. (2021) [Opas saamelaisia koskevien oikeusnormien tulkintaan ja
soveltamiseen ympäristöön ja maankäyttöön liittyvissä kysymyksissä.](#)
- 17 Norra Finlands förvaltningsdomstol (2025) Beslut nr 1854/2025 och beslut nr
1853/2025.

- 18** Sametinget (2025) Utlåtande om ändringen av detaljplanen för Kaunisää (8.4.2025) samt utlåtande om programmet för deltagande och bedömning i landskapsplanen för Lappland (24.2.2025).
- 19** Statsrådet (2025) [Särskild utredning: Konsekvenserna av militariseringen av Sápmi för urfolkets kultur och näringar och för tillgodoseendet av urfolkets rättigheter i Finland.](#)
- 20** Statsrådet (2023) [Ett starkt och engagerat Finland: Regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering](#)
- 21** Sametinget (2017) Nuläget för samernas traditionella näringar i Finland – Bakgrund till indikatorerna i biodiversitetskonventionen.
- 22** Tauriainen, J., Holmala, K. m.fl. (2025) Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetukilain vaikuttavuus.
Naturresursinstitutet 2025
- 23** Europeiska kommissionen (2025) C(2025) 8458 final: Genomförandebeslut om renhushållningsstöd.
- 24** [Riistavahingot.fi](#) Statistik om skador på ren orsakade av stora rovdjur.
- 25** Forststyrelsens beslut MH 2550/2025/08.02.00. Kalastuslupia koskevista alueellisista kiintiöistä Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa sekä Sodankylän kunnassa Lapin paliskunnan alueella vuosille 2026–2028, Teno- ja Näättämö-, Tuuloma-, Paats-, Tornion- ja Ounasjoen vesistöjen lohen sekä taimenen nousualueita koskevien aluekohtaisten lupien kiintiöstä Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa vuosille 2026–2028. Givet i Helsingfors 9.12.2025
- 26** Se t.ex. Högsta domstolen 2022, HD: 2022:25 och HD: 2022:26
- 27** Tana/Teno Monitoring and Research Group (2026) [Status of the Tana/Teno River salmon populations in 2025: Report from the Tana/Teno Monitoring and Research Group 2025](#), s. 27.
- 28** Sametinget (2025) Meddelande: [Saamelaiskäräjät vaatii Tenon poikkipadon purkamista \(1.8.2025\).](#)
- 29** Tidningen Poromies, 1/2026, s. 32
- 30** [Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2025](#)
- 31** Sametingets ramförslag för 2027–2030
- 32** Dahlberg, M. (2024). Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2024:6. Helsingfors: Justitieministeriet.
- 33** Justitieministeriet (2024) [Samebarometern 2024: Selvitys saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksistä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta.](#)
- 34** OKV/1494/21/2025
- 35** AOA/7627/2023
- 36** GrUU 59/2025 rd

- 37 Sametinget: [Saamelaisalueen toimijat vetoavat saamen kielilain mukaisen avustuksen puolesta \(9.10.2024\).](#)
- 38 Sametinget (2024) Sametingets verksamhetsberättelse för 2024
- 39 Samiska språklagen (1086/2003)
- 40 Sametinget (2024) Sametingets språkpolitiska program 2024–2027
- 41 Sametinget (2025) Meddelande 10.9.2025 [Saamelaiskäräjät ja Digi- ja väestötietovirasto vahvistavat yhteistyötään: Suomi.fi ohjaa jatkossa paremmin saamenkielisten palvelujen pariin](#)
- 42 [Lagen om förvaltningens gemensamma stödtjänster för e-tjänster \(571/2016\).](#)
- 43 Sametinget (2027) Förslag till planerings- och utvecklingsstöd för de samiska språken 2027.
- 44 Sametinget (2024) [Toimintasuunnitelma–talousarvio 2024.](#)
- 45 Sametinget (2025) [Toimintasuunnitelma–talousarvio 2025.](#)
- 46 Sámi Giellagáldu (2025) Protokoll från styrelsens sammanträde 10.2.2025.
- 47 UNESCO (2022) [Global Action Plan of the International Decade of Indigenous Languages \(2022–2032\)](#)
- 48 Sametinget (2022) [Sametingets protokoll 7/2022.](#)
- 49 Europeiska rådets ministerkommitté (2024) [Rekommendation CM/Rec-ChL\(2024\)4 till medlemsstaterna om Finlands genomförande av Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.](#)
- 50 Lapplands välfärdsområde (2025) Meddelande 22.10.2025: [Aluehallitus hyväksyi palveluverkkoluonnoksen jatkoon: seuraavaksi alustaviin suunnitelmiin voi vaikuttaa](#)
- 51 Undervisnings- och kulturministeriet (2025) [Rapport av arbetsgruppen för utveckling av undervisningen i de samiska språken och undervisningen på samiska. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2021:25.](#)
- 52 Finansutskottet (2025) [FiUB 29/2025 rd](#)
- 53 Samiska språknämnden i Lapplands välfärdsområde (2025) [Inbjudan till ministerierna till en gemensam diskussion om finansieringen av social- och hälsovårdstjänster på samiska](#)
- 54 Sametinget (2025) Bakgrundspromemoria: [Saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvj - Uvjä - Uvjan toiminnan turvaaminen totuus- ja sovintokomission työn päättymisen jälkeen](#)
- 55 Salvioli, F. (2024) [Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence](#)
- 56 Europarådet (2025) [Finlands sjätte periodiska rapport: Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter.](#)
- 57 Utrikesministeriet (2016) [YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja alkupe- räiskansojen maailmankonferenssina tunnetun YK:n yleiskokouksen korkean tason täysistunnon loppuasiakirja.](#)

- 58 Heikkilä, L. (2024) [Samer som kunder hos social- och hälsovårdstjänster: Översikt över undersökningen om social- och hälsovårdstjänster för samer i Finland. Statsrådets publikationer 2024:12](#)
- 59 Mäkitalo M. (2022) Saamenkielisen väestön hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tietotuotannon rakenteet: Lapplands välfärdsområde 2022:11
- 60 Dataombudsmannens byrå (2022).
- 61 Arola, L. (2021) Saamebarometri 2020 Selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Justitieministeriet 2021.
- 62 Eriksen, K., Arola, L & Aikio, A. (2025) [Samebarometern 2024: Synpunkter från organisationer som tillhandahåller tjänster enligt samiska språklagen om hur samernas språkliga rättigheter tillgodoses](#). Justitieministeriet 2025.
- 63 Eriksen H, Rautio A, Johnson R, Koepke C, Rink E. (2021) Ethical considerations for community-based participatory research with Sami communities in North Finland. Ambio.
- 64 Uleåborg universitet (2024) [Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet Suomessa](#).
- 65 Sametinget: [Menettelyohje saamelaisten kulttuuriperintöä ja perinteistä tietoa koskeissa hankkeissa](#), läst 24.3.2026
- 66 Sametinget (2024) [Saamelaiskäräjien lausunto luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 ja 4§ muuttamisesta](#)
- 67 Sametinget (2021): Meddelande 18.11.2025: [Kela ja saamelaiskäräjien uudistavat yhteistyösopimuksensa](#)
- 68 FPA (2025) Meddelande 27.5.2025: [Kela ja saamelaiskäräjät neuvottelivat Inarissa](#)
- 69 Sametinget (2023) Meddelande 27.11.2023: [Saamelaiskäräjät ja THL vahvistavat saamelaisasioita koskevaa yhteistyötä](#).
- 70 Sametinget (2025) Meddelande 3.2.2025: [Saamelaiskäräjät ja THL jatkavat yhteistyötä saamelaisväestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi](#).
- 71 Stiftelsen Dialogpaus (2025) [Kansalaisten näkemyksiä sosiaaliturvan tulevaisuudesta. Sosiaaliturvadialogien sarja 2024–2025](#), s. 23–24.
- 72 Faurie, M. (2011) [Saamelainen Kelan asiakkaana: saamelaisten oikeudet ja asema alkuperäiskansa Kelan toimeenpanemassa sosiaaliturvassa](#). FPA 2011.
- 73 Utrikesministeriet (2021) Meddelande 8.3.2021: [ESK-kommitténs rekommendationer till Finland](#).
- 74 Diskrimineringsombudsmannen (2021): [Diskrimineringsombudsmannens utlåtande om vikariehjälp för renskötare](#)
- 75 Social- och hälsovårdsministeriet: Promemoria om behovet av att utveckla vikariehjälp för renskötare: VN/34072/2023
VN/34072/2023-STM-1
- 76 Sametinget (2025) [Saamelaiskäräjien lausunto eduskunnalle maatalousyrittäjien eläkelain muuttamisesta](#)

- 77 Social- och hälsovårdsministeriet: [Reformen av den sociala tryggheten](#)
- 78 Sametinget (2023) [Saamelaiskäräjien lausunto sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä](#)
- 79 Sametinget [Saamelaisten koulutuspoliittinen toiminta- ja kehittämisohjelma 2025–2027](#).
- 80 [Finlands grundlag \(731/1999\)](#).
- 81 [Sametingslagen \(974/1995\)](#).
- 82 [Lagen om ändring av sametingslagen \(414/2025\)](#).
- 83 [Lagen om upphävande av lagen om vuxenutbildningsförmåner \(274/2024\)](#).
- 84 RP 8/2024 rd. [Regeringens förslag till lagsstiftning om slopande av vuxenutbildningsstödet, yrkesexamensstipendiet och alterneringsledigheten](#)
- 85 [Lagen om grundläggande utbildning \(628/1998\)](#).
- 86 [Lagen om finansiering av undervisnings- och kulturverksamhet \(1705/2009\)](#).
- 87 Miettunen, T. (2020). Saamelaistieto perusopetuksen suomalaisissa oppimateriaaleissa. UKM:s publikationer 2020:29.
- 88 Sametinget [Antalet samer i valet 2023](#).
- 89 Stoor, J. P. (2025) [Mental health and suicidality among Sámi in Sweden – with a focus on the role of discrimination and being able to speak Sámi](#). Umeå universitet.
- 90 Arola, Laura (2020) Utredning av tillgången på och utbildningsvägarna för samiskspråkig undervisningspersonal och samiskspråkig personal inom småbarnspedagogiken. Undervisnings- och kulturministeriet.
- 91 Undervisnings- och kulturministeriet (2024) Kulturpolitisk redogörelse.
- 92 Sametinget Program för valperioden 2024–2027.
- 93 Barnombudsmannen (2023) ["Jag är glad över att jag får studera detta språk som är en del av min kultur": Samiska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter](#).

Bilagor:

Mål för Sametingets valperiod 1.9.2024–31.12.2027

I Finland talar det samiska urfolket tre samiska språk och har en stark gemenskap som upprätthåller, stärker och främjar bevarandet och utvecklingen av den samiska kulturen och de näringar som ingår i kulturen och förmedlingen av samernas livsstil, traditionella kunskaper och färdigheter till nya generationer.

Genomgående teman för valperioden

- Beaktande av de tre samiska språkens olika behov i Finland
- Den samiska kulturens, alla traditionella näringars och sameområdets livskraft
- Stärkande av samernas rättigheter som urfolk
- Utarbetande av ett program för samhällsansvar och ett regnbågspolitiskt program
- Konstruktivt samarbete
- Främjande av en lyckad sannings- och försoningsprocess för samer

Kortsiktiga mål för den internationella verksamheten:

- Stärkande av Sametingets rätt att delta i beslutsfattande i Europeiska unionens institutioner i Finland och vid Finlands ständiga representation i Bryssel
- Deltagande i Enhanced Participation-processen
- Uppdatering av Sametingets strategi för internationell verksamhet
- Utvärdering av SPR:s verksamhet och förbättring av verksamhetsförutsättningarna

Kortsiktiga mål för närings-, rätts- och miljösektorn:

- Beredning av en plan för samernas anpassning till klimatförändringen
- Utveckling av renskötselns förvaltning och livskraft
- Främjande av samisk jaktkultur och jakträttigheter
- Främjande av samisk fiskekultur och fiskerättigheter
- Utveckling av konsekvensbedömningen av markanvändningsprojekt och planläggning för den samiska kulturen

Kortsiktiga mål för de samiska språken:

- Effektivisering av verkställandet av samiska språklagen
- Förbättring av de befintliga språktekniska tillämpningarna för de samiska språk som finns i Finland
- Förbättring av tillgången till tjänster på samiska och underlättande av användningen av dem
- Utarbetande av pedagogiska riktlinjer för kultur- och språkboversamheten
- Utveckling av tolknings- och översättningsverksamheten

Kortsiktiga mål för småbarnspedagogiken på samiska:

- Utökad småbarnspedagogik på samiska
- Utarbetande av pedagogiska riktlinjer för småbarnspedagogik på samiska
- Stöd för anordnande av småbarnspedagogik på samiska
- Tryggande av småbarnspedagogik för samiskspråkiga i hela landet
- Främjande av samisk småbarnspedagogik i Enontekis

Kortsiktiga mål för utbildningen och undervisningen:

- Tryggande av tillräcklig finansiering för konstevenemang för samiska ungdomar
- Konstevenemanget turnerar i Sápmi
- Tryggande av finansieringen av undervisningen i samiska och på samiska och dess ställning Etablering av verksamheten i distansundervisningsprojektet
- Stärkande av stödet för undervisning i samiska och på samiska
- Öka kunskapen om samerna i den finländska undervisningen

Kortsiktiga mål för läromedelsarbetet:

- Tryggande av en tillräcklig nivå på statsunderstödet
- Betoning på produktion av läromedel i modersmålet
- Färdigställande av halvfärdigt material och grundläggande läromaterial
- Stärkande av samarbetet med utbildningsanordnarna och lärarna

Kultursektorns kortsiktiga mål:

- Tryggande av finansiering av musik-, film- och barnkulturcenter samt Duodji Akademijja
- Höjning av det samiska kulturanslaget
- Främjande av samiska konstnärers, föreningars och kulturproducenters verksamhetsförutsättningar och fördjupande av samarbetet

- Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet; verkställande av konventionen
- Stärka samarbetsnätverken och samarbetet med urfolk

Social- och hälsovårdssektorns kortsiktiga mål:

- Trygghet av kontinuitet i Uvjj– Uvjâ– Uvjas verksamhet
- Trygghet av tjänster för samiskspråkiga barn, familjer och äldre på enaresamiska, skoltsamiska och nordsamiska
- Utveckling av den traditionella sociala tryggheten för näringsidkare Intressebevakning i den nationella servicereformen
- Trygghet av samernas kulturella autonomi i FoUUI-verksamheten
- Trygghet av samiska äldres möjlighet att bo kvar i hembygdsområdet som stöd för den samiska kulturen

Ungdomsrådets kortsiktiga mål:

- Stärkande av kulturanpassad fritidsverksamhet för unga på samiska Hörande av samiska ungdomar och nå ut till samiska ungdomar
- Stärkande av samiska ungdomars språkliga rättigheter
- Utveckling av samiska ungdomars levnadsförhållanden i samernas hembygdsområde
- Ökad medvetenhet om samerna

Främjande av Sametingets verksamhet

- Inrättandet av ett äldreåd och ett råd för personer med funktionsnedsättning vid Sametinget främjas
- Sametinget skapar en familjepolitisk strategi.

Genomförande, uppföljning och utvärdering av programmet

De mål och åtgärder som fastställs i programmet preciseras och en tidtabell görs upp i de verksamhets- och utvecklingsprogram för valperioden som nämnderna bereder samt i de årliga budgetplanerna.

Genomförandet av programmet följs upp och utvärderas årligen i samband med att verksamhetsplanerna och verksamhetsberättelserna utarbetas.

Sametingets berättelse till riksdagen för 2025

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRJÄT